

MUNTANYA

718

1981

COMBA W.-EXPEDICIÓ BASCA A L'EVEREST - 1980

ELS ARTICLES DE **SERVAL** EN EL SOSTRE DEL MÓN: **EVEREST**

MATERIAL EMPREAT A L'EXPEDICIÓ:

Motxilla Gran Ruta
Motxilla Porter 6
Motxilla Porter 14
Vestits de tempesta GORE-TEX
Matalassos Isotermics
Polaina-Sobrebotes
Polaines Annapurna
Bosses esportives
Sacs de dormir
Material d'alta muntanya
i escalada INTERALP

INDUSTRIES SERVAL, S.L.

Zamora, 46, 4.ª planta - Tels. 309 62 00 - 309 64 50
Télex 51226 VALL-E Servalsport - BARCELONA - 5

SERVAL

WITTY

ARAGÓ 261 (Junt P. de Gràcia)

BARCELONA

el món de

Poques marques tenen la dimensió de MARLBORO.
Perquè MARLBORO és tot un símbol.
D'un món lliure, jove, autèntic,
en el qual, amb estil informal, es mescla la moda i l'esport.
Un món de productes MARLBORO que,
fabricats i comercialitzats per diferents empreses,
responen a uns criteris de disseny i de qualitat:
els del món de MARLBORO.

 ***Xarxes
Comercials:***

VISTAMIL, S. L.
JEANS & JACQUETS
Avda. del Cid, 144-146
Tel. (96) 370 23 62 - VALÈNCIA-14

Marlboro

Alguns d'aquests productes són tan especialitzats que,
en total, ompliran milers de tendes. Sabeu què significa, això?
Doncs, que MARLBORO es trobarà a tot arreu.
Significa que els nostres consumidors, cada vegada més,
trobaran gairebé de tot a MARLBORO.
Significa popularitat, moda, habitud de compra
i confiança en la marca. Un mercat gegantí.
No us hi quedeu a fora! Entreu en el món de MARLBORO!

**INDUSTRIAS MEDITERRANEAS
DE LA PIEL, S. A.** - Calçat esportiu
Ctra. de Chilches, s/n.
Tel. (964) 66 05 00 - VALL DE UXÓ (Castelló)

**CARMEN RODRIGUEZ DE GUEVARA
(VDA. DE ANDRES RODRIGUEZ SEDANO)**
Gorres/Barrets
Hospital, 7 - Tel. (96) 321 53 75 - VALÈNCIA-1

CHORBISA - Xàndals/Peces d'esport
Nicolau Primitiu Gómez Serrano, 15
Tel. (96) 378 89 52 - VALÈNCIA-15

FRANCISCO PERONA, S. L. - Moneders/Bosses
esportives - Polígon Industrial
Tel. (96) 273 08 36-62 - BENAGUACIL (València)

INDUSTRIAS SALFER, S. L. - Vestits de bany
Ctra. Masia del Juez, 50
Tel. (96) 155 03 12 - TORRENT (València)

CINCAL, S. L. - Cinturons
P.º Alameda, 17 - Tel. (96) 360 43 72-73 - VALÈNCIA

CONFECCIONES PUENTE, S. A. - Camises
Tte. Coronel Noreña, 30
Tels. (91) 467 31 08 / 239 06 34 - MADRID-5

PRODUCTES MARLBORO INTEGRATS
EN MARLBORO CORPORATION.

POSA'T EN MARXA AMB EURO-ESTE

BULGARIA

3 Programas de vacaciones para conocer el país de las rosas organizados por BALKANTOURIST, Oficina Nacional de Turismo

- SOFIA Y LOS BALKANES, 8 días 27.900, Ptas.
- BULGARIA, HISTORICA y MODERNA, 15 días 39.900, Ptas.
- CORAZON Y PERFILES, 15 días 41.900, Ptas.

TODOS LOS PROGRAMAS INCLUYEN:

- Avión ida y vuelta
- Pensión completa
- Hoteles de primera
- Excursiones y visitas
- Guia acompañante

PROXIMAS SALIDAS

Los 3 mejores viajes 1981

CUBA

RITMO RITMO RITMO

Salidas Semanales

MAYO	SEPTIEMBRE	ENERO
JUNIO	OCTUBRE	FEBRERO
JULIO	NOVIEMBRE	MARZO
AGOSTO	DECEMBRE	ABRIL

15 DIAS EN CUBA

Vacaciones en Cuba 69.900,- y desde CUBA 88.900,-

CUBA «A todo ritmo»

MEXICO

«El México Lindo» Vacaciones México-Cuba 89.900,- 93.900,-

SOLICITE EL FOLLETO CON DETALLE Y CONDICIONES A SU AGENTE DE VIAJES

NICARAGUA

VACACIONES EN CUBA Y NICARAGUA 86.900,-
LAGOS Y VOLCANES en NICARAGUA 91.900,-

DESCUENTO ESPECIAL si reserva Vd. con más de 30 días de antelación

SON PRODUCTOS
EURO-ESTE
GAT M-18

Programa del año

EL MEXICO LINDO

FECHAS DE SALIDA:

Julio	14-21-25
Agosto	4-11-18-25
Septiembre	1-8-15-22-28
Octubre	6-13-20-27

PRECIOS ESPECIALES DE PROMOCION

	PRECIO DESDE MADRID	PRECIO DESDE BARCELONA
VACACIONES EN MEXICO	89.900	93.900
EL MEXICO LINDO	95.900	99.900
MEXICO AL COMPLETO	107.900	111.900

EN EL PRECIO INCLUIMOS 3 DIAS EN CUBA

CUPOS LIMITADOS

SON PRODUCTOS **EURO-ESTE**

CAMPAÑA PRO-ESTIMULO TURISTICO 5% de descuento inscribiéndose con 30 días de antelación

3ª EDAD: SALIDA ESPECIAL 28 Julio 5% de descuento

EGIPTO

lujo ESTAMBUL Sofia

CRUCERO POR EL NILO en pensión completa, duración viaje 15 días Mezquitas y Pirámides 92.900

SON PRODUCTOS **EURO-ESTE**

FECHAS SALIDAS:

Julio:	17-24-31
Agosto:	7-14-21-28
Septiembre:	4-11-18-25
Octubre:	2-9-16-23-30
Noviembre:	6-13-20-27

EL MEJOR PROGRAMA TURISTICO A EGIPTO

El más barato
El más lujoso
El más completo
El más variado

OTROS PROGRAMAS INTERESANTES VIA BULGARIA Y VIA RUMANIA

BULGARIA-TURQUIA-MAR NEGRO	63.900,-	RUMANIA-BULGARIA-TURQUIA	51.900,-
BULGARIA-GRECIA-TURQUIA	58.900,-	RUMANIA-BULGARIA-TURQUIA	52.900,-
BULGARIA HISTORICA Y MODERNA	39.900,-	RUMANIA Y CIRCUITO POR HUNGRIA	51.900,-
SOFIA-BALKANES (Una semana)	27.900,-	RUMANIA-HUNGRIA-YUGOSLAVIA	51.900,-
SOFIA-ESTAMBUL (Una semana lujo)	39.900,-	RUTA DEL CONDE DRACULA	43.900,-
SOFIA-ATENAS (Una semana)	36.900,-	BUCAREST Y LOS CARPATOS (Una semana)	28.900,-

GAT 253

INFORMACIÓ I INSCRIPCIONS

GAT 588

ESPATUR, S.A.

BARCELONA: PARIS, 136. T. 239 97 01 - 250 38 06
Madrid: Blasco de Garay, 21. T. 449 41 50 - 449 41 54
Valencia: Pelayo, 45. T. 365 06 00
Zaragoza: S. Juan de la Cruz, 26. T. 25 80 00
Tortosa (Tarragona): Despuig, 25. T. 44 35 62
Tudela (Navarra): Pza. S. Jaime, 4. T. 82 07 48 - 82 21 33
Puerto de Sagunto (Valencia): Illescasana, 6. T. 247 06 44/41

TURINTER, S.A.

ALREDEDOR DEL MUNDO

BARCELONA: BAILÉN, 46. T. 225 83 70
Madrid: Ayala, 116-118
T. 275 50 69 - 275 51 55 - 275 63 48

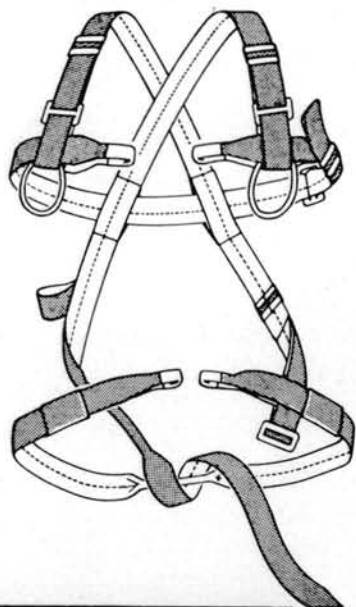

TRACK

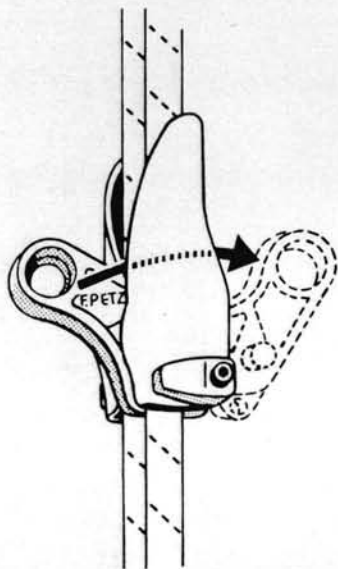
PECES ESPORTIVES
SANTILLANA ESECE S.A

Sant Antoni, 17-33. Calella. T-769 03 91

PETZL

BAUDRIER «8.000»

FRE DINÀMIC «SHUNT»

DISTRIBUCIÓ:

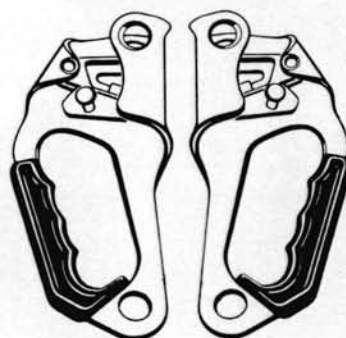
PETZL
Carançà

GASHERBRUM II (8.035 MTS.) - KARAKORUM

PUNYS PETZL

Els components
de l'expedició catalana
al GASHERBRUM II,
hem confiat la nostre
seguretat a la marca

Vilamarí, 37 int.
Barcelona-15-Tel. 325 79 12

*a On hi ha més
Quantitat de
Qualitat*

Vehils

fundat l'any 1908

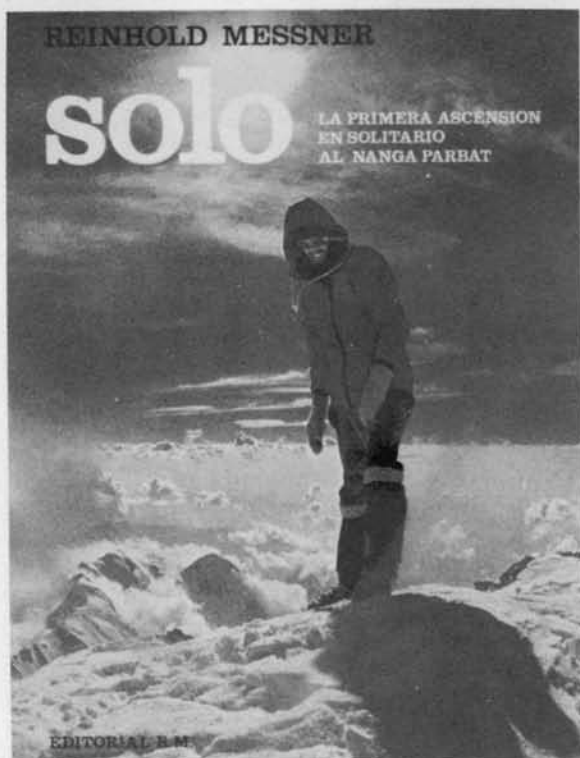
Plaça Universitat, 7 - Telf. 317.91.86

P Parking Plaça Castilla

Portal de l'Àngel, 32-34 - Tels. 317.91.86 - 317.91.90

P Parking SABA - Plaça Catalunya

BARCELONA

SOLO

La primera ascensión en solitario al Nanga Parbat

El testimoniatge d'un gran alpinista que, lluny de pretendre mitificar-se, procura presentarse tal com és: un home! Però... un home corrent?

No obstant, ascendir els vuit mil metres del Nanga Parbat en solitari, sense ajuda, abandonat al seu esforç personal, es un empeny que arrabassa lo titànic.

Què es Reinhold Messner? Un home o un superhome? Aquesta és la pregunta que es fan molts alpinistes. És molt probable que trovem una resposta en la lectura d'aquest relat apasionant.

Un volum 19 x 34 cm. amb il·lustracions a tot color i en blanc i negre.

P.V.P. 1.000,- Ptes.

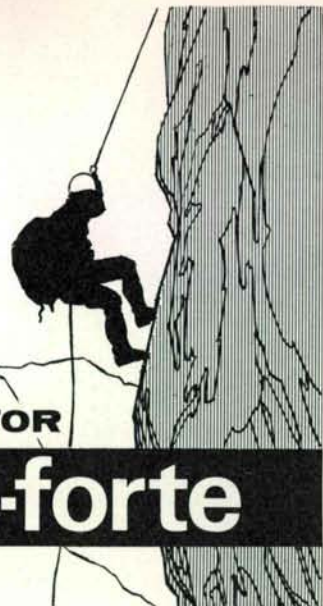
EDITORIAL RM — Passeig de Sant Gervasi, 24 – Barcelona-22

casco protector
DURALEU-FORTE
per a motoristes

NOUS MODELS
SEGONS EL CO-
DI DE CIRCULA-
CIÓ.

MODEL HIMALAIA 78

CASCO PROTECTOR

duraieu-forte

FABRICAT PER MANUFACTURES PLASTIQUES ALEU * BARCELONA

Redacció i administració:

Paradís, 10 - Barcelona (2)
Tel. 315 23 11

Director:

Josep Casanovas i García

Maqueta:

Carles Fabregat i Sans

Secretari:

Josep Velázquez i Crespan

Corrector:

Joan Costa i Costa

Publicitat:

Francesc Pro i Rendón
Diputació, 176, pral. 2.^a
Tel. 254 86 39

Adjunts al director:

Josep Elesban Paül i Torrent,
Salvador Filella i Cornadó

Equip Redacció Crònica:

David M. Aloy, Jaume Altadill,
Armand Ballart,
Lluís Belvis, Modest Montlleó,
Alfred Montserrat, Joan Sabadell,
Alfons Valls.

Subscripció:

1.100 pessetes l'any (sis exemplars).
Estranger 1.400 pessetes.
Preu d'aquest exemplar, 200
pessetes. (Comanda de números
endarrerits, a la redacció de la
revista.)

Dipòsit Legal: B. 545-1958

Impremta:

SUIMPA, S. A.
Indústria, 110

Nota de la redacció:

A l'article «Catàleg de les glaceres
de la península ibèrica», publicat en
els n.º 716 i 717, per un error no es
va esmentar en nom de J. M.
VILAPLANA com a un dels
membres de l'equip que realitzà
aquell estudi.

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

ANY CV N.º 718 VOL. 88 DESEMBRE 1981

SUMARI

Editorial	530
Nadala	531
La muntanya palentina <i>Ermenegild Carreté i Bisbal</i>	532
Mallos de Riglos. Impressions i algunes ressenyes <i>Lluís Belvis i Del Río</i>	542
Sant Marc i Sant Joan d'Anyà (La Noguera) <i>Joan Rals i Seriané</i>	547
Grand Pilier d'Angle. Goulotte Boivin-Vallençant <i>Joan Quintana</i>	549
Al Mont-Blanc des del sud (Pilastra de Peuterey) <i>Joan Martí del Castillo</i>	551
L'art tibetà <i>Ramón Pinto i Comas</i>	556
De Barcelona al Canigó a peu (i III) <i>Albert Gras i Francesc Beato</i>	559
En el centenari del gran dibuixant Junceda <i>Jaume Vives i Mateu</i>	567
Crònica excursionista <i>Equip redacció crònica</i>	
Alpinisme	569
Espeleologia	573
Actes	573
Bibliografia	576

Portada: Curavacas. Del cim estant, se'ns presenta el cim oest. Lluny, apareix
l'Espigüete, ben solitari.
(Foto: Ermenegild Carreté.)

Els articles publicats a «MUNTANYA» expressen solament l'opinió de llurs
autors. La revista «MUNTANYA», editada pel Centre Excursionista de Catalu-
nya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

CULTURA POPULAR

Aquest mes de desembre han tingut lloc a Barcelona, i concretament al Palau de Congressos de Montjuïc, dues manifestacions culturals organitzades per la Conselleria de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya: el Congrés de Cultura Tradicional i Popular (12 i 13 de desembre de 1981) i les Jornades de l'Estudi de la Problemàtica Cultural (19 i 20 de desembre de 1981).

Del 12 al 20 hi hagué una mostra cultural de moltes de les iniciatives que actualment són vives a Catalunya.

El Centre Excursionista de Catalunya fou convidat a instal·lar-hi un **stand** on es veïés la vinculació de la nostra entitat amb el desenvolupament de la cultura popular a Catalunya.

Aquesta vinculació, que hem fet avinent tantes vegades des de les línies de les editorials de MUNTANYA, no pot resumir-se en un breu espai de Saló d'exposicions. Només podem donar-ne una aproximació si considerem l'obra publicada que, des del començament de la seva existència, ha estat preocupació i objectiu de la nostra entitat.

Aquesta obra parla prou de quina ha estat l'actuació de la nostra associació i en quins camps s'ha mogut i es mou actualment. Prenem com a mostra el que avui tenim el goig d'adjuntar-vos amb aquest número de MUNTANYA: el «Full d'Instrucció Geogràfica» publicat l'any 1881, igualment com ho fou un «Full d'Instrucció Arqueològica».

L'un i l'altre són prova que el Centre Excursionista de Catalunya sempre ha estat conscient de l'obligació de participar solidàriament a la necessària difusió de la cultura entre tots els ciutadans.

Aquests fulls, com si fossin **posters** actuals, foren fixats a les Rectories, Escoles, Estacions i Ajuntaments dels pobles per a coneixement de tothom. En llegir-los ens adonem

que el desconeixement de la pròpia realitat, de la pròpia terra i de la pròpia cultura, entre els catalans, ja ens ve de lluny.

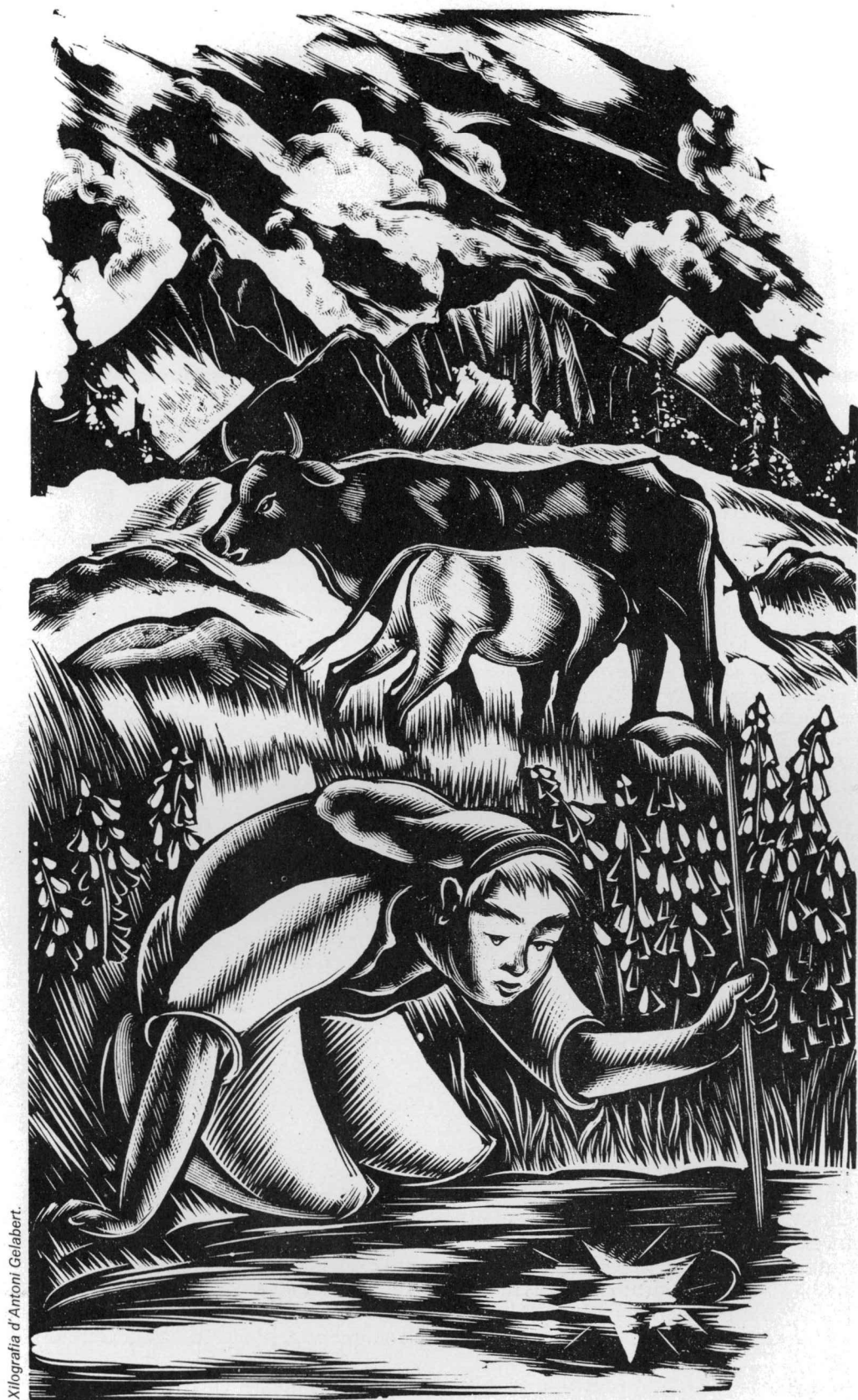
Fa cent anys podiem atribuir-ho a l'escola o a l'escassetat de mitjans de comunicació. Ara hi ha més escoles i molts mitjans de comunicació; però, sobretot, aquests es preocupen encara ben poc per la difusió de la nostra cultura. Per això continuem sentit-nos solidàriament responsables de fer-la arribar als sectors més amplis possibles de ciutadans.

Ja sabem que la nostra aportació des de MUNTANYA serà petita davant la magnitud de la tasca que cal fer, però no podem renunciar-hi, i tornem a demanar-vos la col·laboració un altre cop, per fer més i més ric el seu contingut, per fer-ne una obra col·lectiva, un reflex de l'activitat constructiva dels excursionistes que estimen la terra i els pobles, i volen fer participar a tothom en aquest amor.

El molt honorable President de la Generalitat de Catalunya clogué el Congrés de Cultura Tradicional i Popular amb un amical parlament adreçat a les entitats participants i a les persones dedicades al treball de la difusió de la cultura popular.

El President de Catalunya, ell també durant tants anys treballador i lluitador per la cultura catalana, manifestà l'agraïment per la tasca feta i, sobretot, com confiava que continuàrem treballant com sempre, fent honor a l'esperit d'iniciativa que caracteritza els catalans, perquè el teixit que configura la nostra vida social necessita les entitats culturals, puix elles són factors insubstituïbles de conscienciació, d'integració i de convivència.

Així ho entenem també nosaltres, i des de MUNTANYA continuarem treballant per anar-ho aconseguint.

Xilografia d'Antoni Gelabert.

*El Centre Excursionista de Catalunya
us desitja un bon any 1982*

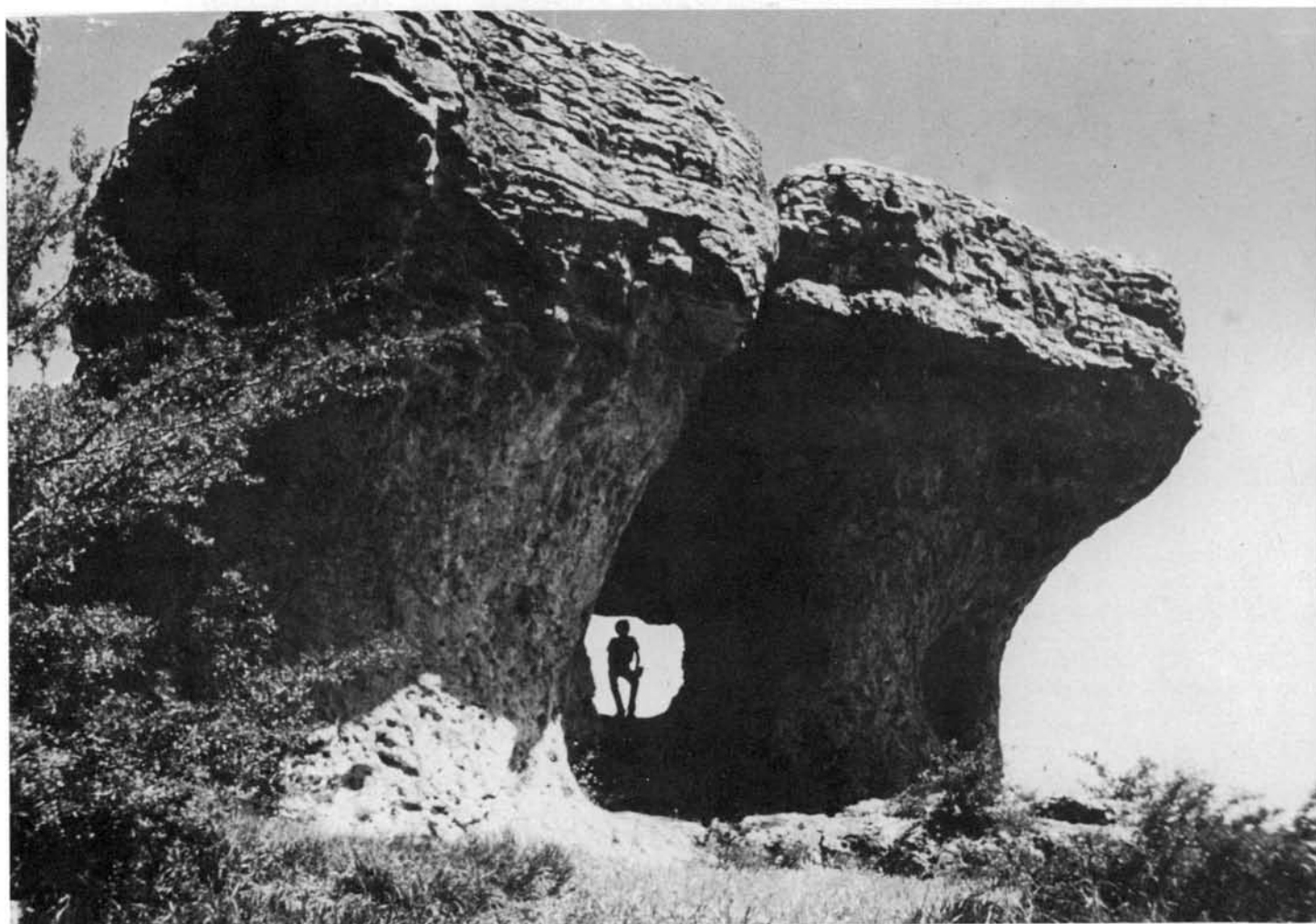
LA MUNTANYA PALENTINA

Ermenegild Carreté i Bisbal

A Palència, per trobar muntanyes cal anar cap amunt, on comparteixen el veïnatge amb Santander i Lleó. Damunt una línia imaginària que conjunyís Guardo amb Aguilar de Campoó, apareix un massís de muntanyes altes i entrelaçades, que constitueixen el sortint més pronunciat de la serralada cantàbrica damunt l'altiplà

castellà. El balcó d'aquestes muntanyes és la Peña, seguit de calcàries blanques que s'escampen de Cervera fins a Guardo, on alguns cims superen els 2.000 metres. De qualsevol d'aquests cims, arrodonits i de fàcil pujada, s'abraça un panorama ben dilatat, especialment vers el sud, tot immensament pla, camí de Carrión de los

Condes, Ledigos, Villaumbrales, Palència... i Valladolid. Si girem la vista cap al nord, la sinuosa carretera dels embassaments delimita aquesta serralada. La Peña és una continuació de la serra del Brezo (2025 m), que és tallada pel riu Carrión, a prop de Guardo, per entrar tot seguit a Lleó. Als nostres peus tenim l'embassament de

Las Tuerces. La meteorització diferencial de la roca calcària ha donat formes capritxoses a Las Tuerces.

Camporredondo i, al vessant meridional, les valls de Tosante i del Brezo, amb els pobles de Valcovero, Valsurbio, Rabanal de las Llanas i San Martín de los Herreros, ja a prop de l'embassament de Cervera. Envers el nord, i camí de Santander, hi ha les muntanyes tributàries del riu Pisuerga: serralada de Peña Labra, serra Coriza, Tres Mares, Valdecebollas, coll de Piedrasluengas, que voregen sempre els 2.000 metres.

Una característica més d'aquesta troca de muntanyes és el semicercle que forma pel nord, en devallar sobtadament a Santander i Lleó per les valls de Yuso, Cereceda i Liébana, bé que mantenint una corda d'unió des de Peña Redonda fins als Picos de Europa. A Camporredondo s'inicia la carena ascendent envers el nord: passa per Curavacas (2520 m) i s'uneix al Ves (2080 m) i Peña Prieta (2536 m). Ara, la carena davalla del Ves al Port de San Glorio (1620 m) on pren rumb NO i, per la serra Mediana, fa cap al coll de Pandetraves i pics de Friero, ja de ple a la zona d'influència dels Picos de Europa.

Aquest cabdell orogràfic dificulta extraordinàriament les comunicacions, i ha mantingut els pocs pobles de la muntanya quasi incomunicats al llarg dels segles. Aquest contratemps els ha permès de servir un cert caire feréstec en diferents aspectes. Amb l'arribada de l'automòbil, ja no hi ha distàncies per als durs muntanyencs de Cardaño de Arriba, Vidrieros i tants poblets de la muntanya palentina. A pocs llocs de la geografia hispana és tan encertat el nom de «cul de sac» com al nus de muntanyes que tenim al nord de la província.

Breu visita a La Lora

Aquesta extensa zona geogràfica s'estén per les províncies de Santander, Burgos i Palència. Aprofitant l'avinentesa del nostre pas, camí de Fuentes Carrionas, visitem dos monuments ben peculiars i característics: l'església d'Olleros de Pisuerga, obra hipogea d'un pastor i arquitecte afeccionat, on esmerçà tota una vida de treball, a hores lliures (llegenda). El segon monument s'anomena Las Tuerces, i l'arquitecte és el conjunt d'elements naturals com el vent, la pluja i el sol. La meteorització diferencial de la roca calcària ha donat forma a nombrosos monòlits, carrerons i estimbals al damunt d'un turó proper a Villaescusa de las Torres.

Església hipogea a Olleros de Pisuerga

Aquest tipus d'arquitectura tingué un notable auge en aquesta zona i està relacionada amb l'arquitectura religiosa, bé que el seu origen podria ser totalment pagà. A La Lora degueren existir diverses edificacions excavades a la roca, molt especialment on apareixen estrats de sauló o marès, car aquesta és la principal

Curavacas. A la carena oriental, el Diente del Oso apareix de sobte en arribar al coll Hospital.

Las Tuerces. Faralló damunt la conca del riu Pisuerga.

particularitat de les edificacions estudiades per el Sr. Gonzalo Alcalde Crespo, col·laborador del Museu Arqueològic Provincial de Palència.

Aquesta facilitat de treballar el sauló ja fou aprofitada abans del segle X pels naturals del país, i n'és bona prova la quantitat de restes trobades. Algunes obres encara són utilitzades. El caire de l'obra manifesta ben clarament el seu destí: popular, civil, castrense o religiós. L'església d'Olleros és situada a redós del Monte Cildá, i mereix de ser visitada detingudament, perquè l'avinentesa de la proximitat a la ruta Palència-Reinosa per

Aguilar de Campoó convida a esmerçar-hi una estona. Un senyal indica la cruïlla a Olleros, poblet on hom dóna tota mena de facilitats per a visitar el temple, on els visitants són atesos amablement per l'encarregat d'atendre les visites. Aquesta persona lliura un fullet informatiu que descriu breument les vicissituds i la història d'aquest peculiar lloc de culte.

L'església és ben original, i causa sorpresa al foraster no acostumat a l'arquitectura hipogea. El temple consta de dues naus excavades al sauló, on apareixen diverses pigmentacions combinades amb estrats d'horitzontalitat irregular. El campanar, plantat a dalt del petit cingle que forma la façana de l'església, és d'espadanya, i la campana és moguda des de baix per una cadena que erosiona tota la façana. Un seguit de tombes excavades a la roca es poden veure a l'entorn d'aquest monument singular.

Aquest primitiu lloc de culte fou possiblement un temple pagà al segle VI, i ocupava el lloc de l'actual sagristia, on encara es pot veure l'entrada antiga, actualment aparedada. L'altar, d'ara central i amb una autèntica ara romana per la seva forma, fou descobert fa poc en l'estupend estat que tots podem admirar. Res no s'ha modificat.

Ací es celebrà la santa missa de cara al poble ja des dels segles VII-VIII, fins que fou omplert d'enderrocs i de pedres en procedir al canvi de la celebració del culte, i fer-lo d'esquena al poble. A prop de l'altar, una menuda capelleta romangué aparedada des de l'any 1755 fins a l'any 1931, en què fou novament descoberta i també fou obert l'accés al púlpit. A la capelleta hi ha un sepulcre excavat al sauló, de color ocre i amb estrats colorits de groc al marró, que causa efectes ben curiosos en contemplar les irregulars columnes que apunten la volta amb arcs «fajones»; i dos del absis són dels anomenats de «closca». El Dr. M. García Guinea, en la seva obra «El Románico en Palencia», exposa: «Encara que actualment se'ns presenta amb afegiments i ampliacions d'època no romànica, possiblement el traçat (exceptuant-ne la sagristia i l'entrada) de l'espai hipogènic és projectat i obrí en època medieval, probablement al segle X, i s'engrandí a darreries del segle XII, seguint una tradició netament romànica». Aquest temple no està carregat amb cap element ornamental; tan sols al cor hi ha uns capitells ben toscs, si bé aquest racó del temple ha estat treballat amb elements exteriors. La fusta amb què està bastit el mateix cor mostra senzills gravats que escauen perfectament a l'arquitectura del lloc, tot fet a cops de pic.

Avui, 4 d'agost, és Festa Major a Olleros, i la coincidència és ben celebrada, perquè els visitants som convidats al dinar comunal que consisteix en grans paelles que no paren de proveir amb aquest menjar

La muntanya palentina. La Peñalba i, en primer terme, la Peña Abismo. (Foto: F. P. M.)

La muntanya palentina. La carena del pic Tres Mares, important per l'origen de tres rius: Nansa, Ebre i Pisuerga, que vessen aigües al Cantàbric, Mediterrani i Atlàntic, respectivament.

aromàtic als qui s'hi presenten acompanyats de plats i cassoles. Centenars de forasters ens afanyàvem a buidar aquelles paelles de vuit pams d'amplada, tot fent xerinxola. Els soferts cuiners, vinguts d'un acreditat restaurant d'Aguilar de Campoó, foren els principals protagonistes d'aquesta diada agostera, celebrada casualment a l'ombra d'aquesta obra hipogea en la qual un pastor matava l'estona a cops de pic ara fa només 1.400 anys.

Olleros de Pisuerga pertany al partit judicial de Cervera de Pisuerga, es troba a l'alçada de 900 metres i a 7 km abans d'Aguilar de Campoó, per la N. 611. El poble

és situat a la vora dreta del riu Pisuerga, a la sortida del congost de La Horadada i al repeu del Monte Cildá.

Las Tuerces

Aquesta enlairada configuració calcària, semblant a la Ciutat Encantada de Conca, està situada damunt la plana per on baixa mansament el riu Pisuerga, al lloc conegut per Coto de Mave, ben conegut dels pescadors de truites i buscadors de crancs. Per pujar a Las Tuerces cal anar al poblet de Villaescusas de las Torres, situat a 900 metres d'alçada i comunicat per un camí d'IRYDA que va de Valoria de Aguilar (4 km

abans d'Aguilar de Campoó) fins a la vora dreta del riu Pisuerga, que cal creuar per un pont nou de trinxera. Aquest petit llogarret és a la vora esquerra del riu Pisuerga, i a la confluència amb el Camesa, abrigat pel faralló de Las Tuerces. Las Tuerces és un derivat de torca, lloc espatat on pedres de totes dimensions han pres diferents formes amb l'ajuda dels agents atmosfèrics, i la imaginació popular s'ha encarregat de donar nom a cadascuna d'elles: la Mesa, Seta, Reyes Católicos...

És interessant de recórrer aquest laberíntic paratge ple de forats, ponts i solcs, que són envaïts per plantes i arbusts de tota mena, segons l'orientació dels passadissos. Aquesta particularitat permet la vida d'una flora ben variada; descobrim l'avellaner i el coscoll silvestre a les escletxes més obagues. L'acampador solitari disposa d'una munió de racons entre tanta roca, i els petits espais planers són tota una catifa verda i fresca.

Per a facilitar l'accés al cim de Las Tuerces, una pista s'enfila per on pot fins el capdamunt del faralló. Ara caldrà endinsar-s'hi i, per aquest complex laberíntic, anirem descobrint noves figures a cada revolt, fins arribar a un balcó natural penjat un centenar de metres damunt el Pisuerga. Aquesta talaia ofereix una ampla visió de la conca d'aquest riu, on el conreu de cereals alterna amb salzeredes que s'obstinen a trencar la uniformitat monocolor del blat a punt de sega amb les taques de verd bellugadís i tendre dels cimals de l'arbreda. Entre verds i grocs, la ratlla recta del ferrocarril de Santander trenca aquest infinit mantell vegetal i es perd a l'horitzó.

Si passeu per Aguilar de Campoó camí de Picos de Europa, atureu-vos a Olleros, i també a Villaescusa de las Torres, per conèixer Las Tuerces. Estem a La Lora i cal aprofitar-ho!

ELS CIMS PRINCIPALS

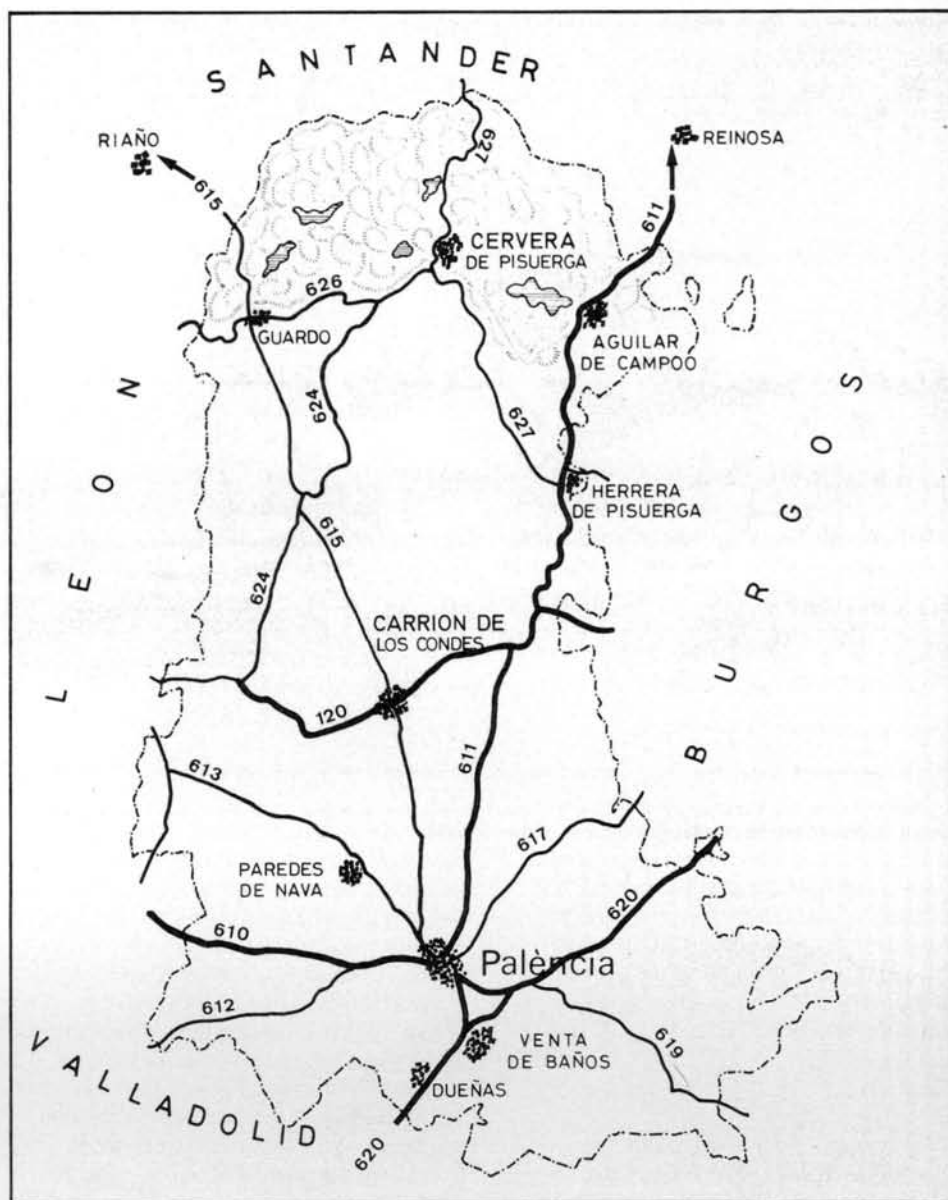
Peña Prieta (2536 m)

Aquesta muntanya és plantada al bell mig de l'intricat sistema orogràfic que es dreça al nord de la Península Ibèrica, entre el Cantàbric i el subaltiplà nord de Castella. La serralada Cantàbrica, anomenada per alguns geògrafs Pirineu Cantàbric, limita a l'oest amb el massís Galaic i, per l'est, s'allargassa fins el País Basc, ja a l'inici del Pirineu Occidental.

El pic Bisaurin (2668 m), un cim pirinenc ja al límit d'Aragó amb Navarra, és el veí més pròxim a la Peña Prieta que la superi en alçada; i si ens girem envers ponent, la Peña Ubiña (2471 m) ja dins Astúries, inicia la minva progressiva d'alçades de la serralada Cantàbrica, que no s'aturarà fins a submergir-se al litoral Galaic.

Quan som al vessant meridional dels Picos de Europa, crida l'atenció la Peña Prieta, un bony que emergeix darrera les altres muntanyes de carenes suaus de Sierra Mediana, tota verda a l'entorn del port de San Glorio, per on passa la carretera Riaño-Potes, d'interès eminentment turístic i que cap enamorat de la muntanya cantàbrica no ha d'ignorar, perquè en el seu recorregut no decau gens l'interès del visitant. La meua curiositat per la Peña Prieta, aquest «bony» que es descobria girant l'esguard vers el sud, s'accentuà en pujar un matí de visibilitat extraordinària al cim de Corisco (2234 m), passejant des del coll de San Glorio i el mirador de Lliesba, on arriba la carretera turística per a facilitar l'accés a la millor vista panoràmica dels Picos de Europa, acompanyat del monument a l'ós, plantat aquí dalt, com qui recorda passats dominis, ja llunyans. Si bé l'atracció i les llums fotogràfiques feien girar la vista envers els tres massissos dels Picos de Europa, resplendents de llum i ombres, l'interès pel desconegut se centrà en aquella muntanya rodona, en aquells camins ramaders iniciats al port de San Glorio i que, enfilant-se muntanya amunt, camí de Robatorio, i cercant la ruta de la Peña Prieta, seguien fondals i arrodonides carenes. Han passat els anys i ara he pujat a la muntanya misteriosa, el cim llunyà que tan bon record et deixa quan l'has visitat. Aquest cim, ja en terreny santanderí, és una talaia dominant de les altres muntanyes, en quedar isolat del Curavacas i també de l'Espiguete, els dos cims més característics de l'entorn. La carena cimera és composta de dos cims: el cim nord s'estimba damunt els Altos de Río Frío, amb desnivells d'uns sis-cents metres de mal terreny, on domina la pudinga poc compacta; el cim sud és de roca esquistosa i pendents moderats, que s'inicien a la mateixa carena cimera i continuen vers el proper Alto de Fuentes Carrionas i pic de Tres Provincias (2497 m), confluència de les de Lleó, Santander i Palència. La vista que ofereix el cim de Peña Prieta és extraordinària; per fer-se càrrec de tot aquest món de valls i cims que ens envolten sols hi ha un camí: pujar a Peña Prieta. Aquest bony, nom aparentment despectiu, és la clau de volta de la serralada Cantàbrica i mereix, ell sol, un llarg viatge. Tot seguit descriu un itinerari d'accés des del sud, fàcil i sense cap mena de dificultats: *Cardaño de Arriba – barranco de Las Lomas – cabaña de la Campiza – Pozo de Las Lomas – el Cuchillar o Agujas de Cardaño – Tres Provincias – Peña Prieta – alto del tío Celestino – Valmediano – Cardaño de Arriba.*

Aquest itinerari remunta la vall de Las Lomas, després de deixar primer a l'esquerra el torrent Vallejo, i més endavant es troba el camí que davalla del coll del Ves, paral·lel al torrent Ormas. Ara, el nostre camí gira a l'esquerra, segueix la vora dreta del riu i s'enfila de sobte i passa prop de la

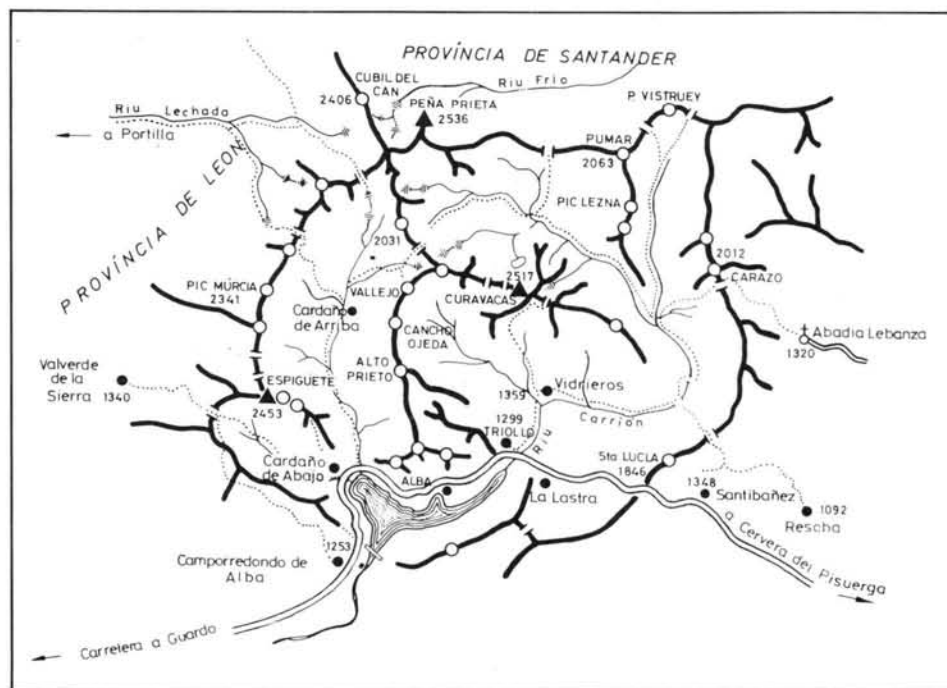

Mapa general de situació de la muntanya palentina.

Campiza, on hi ha una cabana. Més amunt, cal creuar novament el torrent, pel nord. Damunt nostre tenim les agulles de Cardaño, les quals ens tanquen l'horitzó. Som al Pozo de Las Lomas, una petita llacuna que és l'origen del riu Cardaño, i que fa recordar la munió de petits estanyols escampats pel nostre Pirineu; és envoltada de verda gespa mig ofegada per munts de pedruscall despenjat de la cresta cimera. Som a dues hores de Cardaño de Arriba, i el paisatge ha canviat de sobte, perquè la proximitat a la cresta cimera trenca la monotonia de la vall de Las Lomas. Cal pujar per la canal central est de les agulles de Cardaño i, ja dalt del portell, en poca estona s'arriba al cim quasi inapreciable de Tres Provincias. Les agulles gairebé no tenen interès per a l'escalador (la roca és inestable i poc vertical), però la seva silueta, en trencar la monotonia de les carenes veïnes, actua com a element decoratiu del paisatge. La imaginació ha batejat les

agulles amb diversos noms: Cuchillar, Lomas, Cardaño i, també, Campo de Gibraltar; ignoro quina relació pot haver-hi amb el polèmic penyal.

Al NE, i a poca estona de camí, es descobreix la Peña Prieta, que se'ns presenta arrodonida, com la carena fronterera que quasi bé envolta la vall de Núria. Al nord hi ha el fondal de Las Bobias, capçalera de la vall de Lechada, que ens conduiria a Portilla de la Reina, a la ruta Riaño-Potes, pel port de San Glorio. De Tres Provincias anem a Peña Prieta per un camí que s'enfila suaument pel vessant oest de la muntanya, fins el mateix cim, a tres hores de Cardaño. Ací coincidim amb nombrosos muntanyencs d'arreu d'Espanya, procedents tots del Campament Nacional que la Federació Palentina de Muntanyisme ha realitzat a Pino Llano, a mig camí entre els dos Cardaños. Aquesta agradable coincidència em permet de rebre una valuosa informació sobre les muntanyes

que ens envolten. Després d'una bona estona de fer geografia, prenem el camí de retorn, sadollats d'imatges noves per a nosaltres. Ara davallarem a Cardaño de Arriba per la carena fins a l'Alto del Tío Celestino, Valmediano i vall de Las Lomas; arribarem al poble després de quasi sis hores de camí.

Escalada

Quatre vies d'escalada solquen el vessant nord de la Peña Prieta, les quals s'inicien a la cota 1900. Són sis-cents metres d'enfil·lar-se per canals, xemeneies, relleixos herbosos, dièdres i arestes en estat caòtic. De tot hi ha, a la Peña Prieta, en aquestes cinc hores d'escalada, que mai no és superior al IV°.

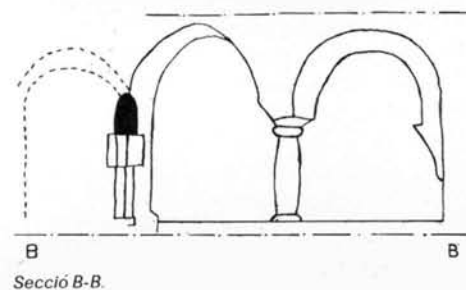
Espigüete (2453 m)

És el cim més bonic de la muntanya palentina. Tot ell es de constitució calcària, desproveït quasi en absolut de tot vestigi vegetal si exceptuem aquella floreta nascuda al racó més obac o bé al relleix on es manté acumulada la minúscula capa de terra portada pels vents. L'Espigüete recorda els cims de Picos de Europa, àrids i del tot despulats; només la roca blanca i aspra ens acompanyarà en el decurs de l'excursió. La mola blanca d'aquesta muntanya es distingeix des de qualsevol cim palentí o leonès, perquè és el cim solitari, blanc i erm, en contrast amb les altres muntanyes veïnes, vestides amb mantell vegetal: les unes, amb líquens, i d'altres, més acollidores, on la pastura permet l'explotació ramadera. L'Espigüete té la forma d'esquena d'ase, amb pujada

progressiva d'est a oest; el cim principal (2453 m) i l'occidental (2428 m) són palentins, però una part del vessant oest ja pertany a Lleó. Els vessants N i NE són els preferits pels escaladors, si bé la roca no ofereix unes característiques òptimes per manca de verticalitat i per l'excessiva fragmentació. La neu, el glaç i d'altres agents atmosfèrics són els demoledors d'aquesta muntanya calcària; i per fugir dels perills d'aquest castell de pedra inestable, els escaladors palentins han escollit la primavera per anar a l'Espigüete. Quasi totes les vies d'accés als dos cims s'han recorregut també l'hivern, ja des de l'any 1967.

Val a dir que l'Espigüete és accessible per quasi tot arreu, però avui ha estat escollit l'itinerari carener EO. Sortim del Campament de Pino Llano (km 2 de la carretera a Cardaño de Arriba) i ens enfilem tot seguit per on millor ens sembla. La primera hora de camí cal esmerçar-la com a aproximació a la carena, i després només resta anar pujant seguint el lloc calcari i pelat, fins al cim oriental. Una breu baixada i, després, unes plaques llises que cal pujar amb atenció, però sense cap dificultat, ens permetram assolir el cim occidental i superior de l'Espigüete. L'horari esmerçat és de 2 h 45 m. Per ser aquest un cim isolat, sense cap carena que el lligui amb d'altres cims d'una alçada semblant, gaudeix d'un ample camp panoràmic, especialment damunt els embassaments de Camporredondo i Campuerto, units a Camporredondo de Alba, a 1.197 metres sota nostre. El nostre cim equidista de Valverde de la Sierra al SO i de Cardaño de Abajo, al SE. De retorn es pot devallar al vessant sud per la tartera que separa els

Ollereros de Pisuegra. L'església hipogea mostra la façana, erosionada per l'ús de la cadena que acciona la campana.

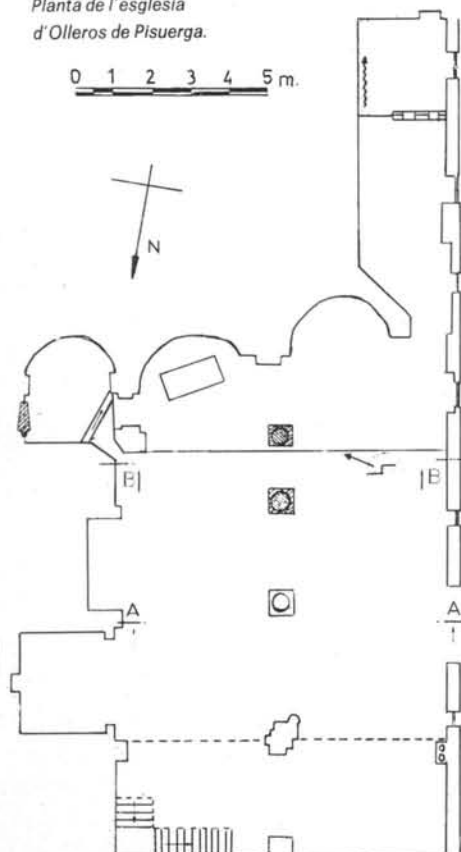

Secció B-B.

dos cims o bé pel corredor SO, i fer cap a Cardaño de Abajo, a 3 km del Campament. L'itinerari més curt, però, es l'emprat a la pujada.

Els vessants N i NE, com he esmentat, estan reservats als escaladors i presenten dificultats de fins a IV°, entre les quinze vies obertes fins ara (1980). La més dificultosa és la de l'esperó N, on sis escaladors burgalesos i palentins han realitzat meritoris intents. Quan aquest esperó s'hagi seguit del tot, a ben segur serà l'itinerari de més categoria alpina de les muntanyes palentines. En puc avançar les principals característiques: un lloc rocós s'inicia junt al camí de Mazobres (200 m, II°). Després cal fer un rappel de 40 metres per una aresta descomposta, per tal d'anar a la bretxa, base de l'aresta intermitja. Una variant és la de pujar per un corredor, entre els esperons N i NE, en el cas de voler esquivar el lloc rocós. A l'aresta intermitja se centren les dificultats de l'esperó N. Cal pujar uns 30 m de roca fluixa, fins damunt d'una agulla. Reunió. Tot seguit, un segon llarg de corda similar a l'anterior. Reunió. Flanquejar per una canal i tornar a l'aresta (10 m, IV°), i després progressar per una llau fins a la propera reunió (20 m, de IV, V, i IV sup.). Una vegada ací, es presenta

Planta de l'església
d'Olleros de Pisuerga.

una paret ben llisa que caldrà passar amb l'ajuda d'A-I i A-II per tal d'assolir la gran plataforma, després de passar els 50 metres d'escalada lliure. Serem al repeu del contrafort superior. Aquest darrer obstacle presenta una lleugera verticalitat a l'inici i tot seguit s'ajau, però la dificultat es manté uns 100 m, fins a la bretxa, i s'acaba l'ascensió amb una fàcil grimpada al cim oriental de l'Espigüete.

Curavacas (2520 m)

Aquesta muntanya, allargassada i nua, crida l'atenció per la seva formació geològica, ben característica dins el conjunt muntanyós que s'alça al nord de la província de Palència. És meitat superior del Curavacas és un amuntegament de palets de riera lligats amb un ciment fluïx, el qual presenta al muntanyenc un cúmul de dificultats i perills disfressat de bellesa original. Cal intuir aquest parany. Ara bé; una vegada conegudes aquestes defenses de la Natura, el muntanyenc i l'escalador sabran trobar la manera de moure's per aquest racó de l'orografia palentina, ben diferent de les altres muntanyes veïnes. La pudinga del Curavacas, fosca o vermellosa, és coberta quasi tota ella per líquen de diferents colors, si bé hi dominen els grocs i verds. Aquesta aparent pigmentació verdosa, vista de lluny, ens presenta una muntanya talment de bronze, coberta d'una patina uniforme. Aquest curiós efecte visual s'accentua al matí, quan la muntanya

humida del rellent de la nit rep els primers raigs solars.

Com ja he dit, Curavacas és una muntanya amb dificultats, d'una estructura que no admet pendents suaus ni camins segurs. Tot és pudinga, solcada ací i allà amb esclatxes fondes de cantells arrodonits; per anar guanyant alçada, caldrà fer contínues marrades damunt un terreny on no hi ha cap pedra estable, ni cap arbre, matoll o relleix encatit on reprendre l'alè. Per cercar aigua, a l'estiu, caldrà entaforar-se dins les esclatxes obagues del vessant nord on s'amaga la neu, fugint d'un sol que estavella les pedres.

La carena del Curavacas pren la direcció est-oest, i el seu inici pot ben ser el cim de Las Lagunillas (2122 m) i el Monte de las Huelgas (2111 m) on apareixen les primeres dificultats careneres. La cresta és tallada per la bretxa i pas de l'Hospital o Paso Cabriles, indret on hi ha l'agulla Diente del Oso. Ja fa estona que cal cercar els passos accessibles per avançar camí del cim, passant d'un vessant a l'altre, fins arribar dalt del pic Principal, a 2520 m, per un corriol planer del vessant nord, amb una interessant perspectiva dels estimbals que es precipiten damunt la vall del riu Carrión. Passat el cim, la dificultat es manté; cal conèixer els passos, salvar la canal sud, el Portillo, pujar tot seguit al cim del mig i, per la carena fàcil, davallar al coll de Resollar, i seguir cap al cim oriental, coll de Curruquilla, Postildesoña i Alto del Ves, on la carena es divideix. La més modesta davalla en direcció SO al pic Vallejo i, per Canchas de Ojeda, condueix a Cardaño de Arriba.

La carena principal gira sobtadament cap al nord i tanca l'olla superior de la conca del

Carrión amb el cim de Peña Prieta, com un nus que intentés lligar aquestes carenes de llom suau i arrodonit. De fet, però, el nus que ho lliga tot és el cim quasi desapercbut de Tres Provincias, veí ben proper de Peña Prieta i límit septentrional de la província de Palència; és el lloc d'unió amb les de Santander i Lleó. Som a la capçalera de la vall del Carrión, i caminem alegrement per la carena fàcil i coberta de gespa mentre, a l'est i ben avall, la llacuna de Fuentes Carrionas brilla com un espill gegant. Aquest racó de món, reservat als caminadors, és una meravella de la Natura on quedes sadollat de plaer. Roca, flora, perspectives i silenci composen un tot que ens allunya i ens fa oblidar els neguits de cada dia. Ara comprenc la veneració dels muntanyencs palentins per Fuentes Carrionas.

La carena descrita, llarga d'uns set quilòmetres, promet l'interès constant al caminador; i encara estareu més satisfets si accepteu la recomanació dels muntanyencs palentins, que la perllonguen: des de Peña Prieta al cim de l'Espigüete i baixada a Cardaño de Abajo. Si, quan aneu a Palència, voleu aprofitar bé el viatge, ja ho sabeu: la integral dels tres cims més interessants de la zona, amb inici a Puente Pucherín, Curavacas, El Ves, Peña Prieta, Espigüete i Cardaño. Quedareu ben servits, si el temps us hi acompanya.

Itinerari 1.

Vidrieros, manantial de Fuente Cabriles, coll Hospital, cim Principal de Curavacas i retorn pel mateix itinerari de pujada.

Es pot acampar a mig camí de Triollo-Vidrieros, passat el pont per on baixa

Peña Prieta és una muntanya fàcil, des de Tres Provincias, on esmorzem, venint de Cardaño de Arriba.

Sortir de Vidrieros en direcció NO, pel curs del rierol Valdenievos que cal deixar ben aviat per remuntar el curs del seu afluent, el Cabriles, un riuuet que s'esmuny sota nostre, a la dreta, mig amagat pels arbustos. El camí s'enfila sense contemplacions, de primer ben ample i voltat de matolls, i arriba als prats del Resollar, a una hora del poble. Més amunt, quan van desapareixent els vestigis vegetals, el manantial de Cabriles indica el darrer lloc amb aigua. Cal remuntar tot seguit una tartera antipàtica, fent equilibris a cada pas per no rodolar damunt aquest amuntegament de palets de riu. Hem arribat al coll Hospital. El lloc és sorprenent i poc habitual. Entre parets que semblen ametllats, s'obren esclotxes i canals que no inspiren gens de confiança per a enfil·lar-s'hi. Enmig d'aquestes formacions apareix el Diente del Oso, un monòlit alt d'uns 40 metres al lloc més accessible. Deixem l'escalada per a més endavant, i baixem uns metres pel vessant sud a cercar un caminet que, cap a l'oest, flanqueja la paret carenera per sota el repeu i, després de creuar algunes canaletes, s'enfila per la canal més ampla, que mena al collet o portell. Cal enfil·lar-se per entre blocs laberíntics, esgarrapant pudinga, i ja som al portell, conegut ací per la Llana. Cal seguir pujant, ara pel vessant nord, enfilant-nos per pedrots sense cap dificultat, i uns dos-cents metres de camí quasi planer ens conduïxen al cim principal de Curavacas. L'arribada compensa la pitrada contínua des de Vidrieros. Davant nostre, de cara a ponent, l'estrep nord dels cims Sud i Oest sorprèn per l'aspecte alpi. Fondes canals vestides encara amb nevers solquen la paret rovellada, i aparentment inaccessible, que vessa les aigües a la conca superior del Carrión, on diversos estanyols (anomenats ací pozos) donen petites notes de color a una vall desprovista de tot vestigi forestal. Encara és possible de trobar restes de troncs que subresurten entre el pedregam de la tartera, fidel guardadora d'aquests testimonis d'un bosc desaparegut.

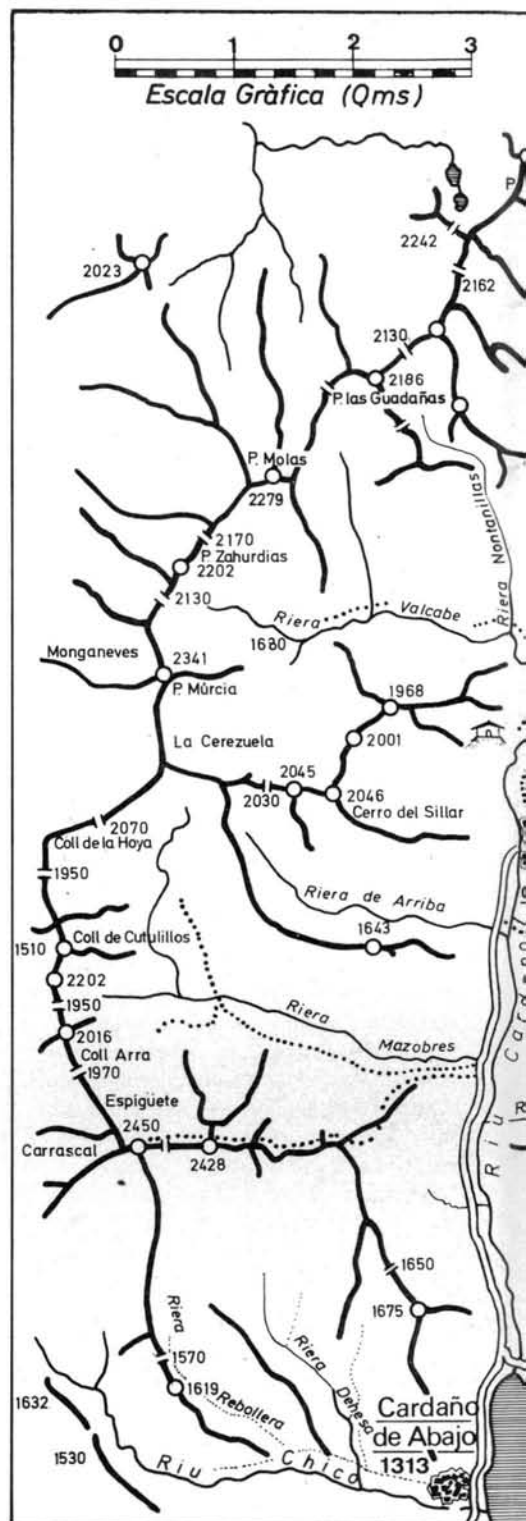
Curavacas és una talaia única damunt les muntanyes més meridionals que formen barrera i impedeixen de descobrir la planura del camp palentí. L'embassament de Camporredondo cobreix la part més fèrtil de la vall, i la serra del Brezo tanca aquest petit mar artificial, que emmagatzema setanta milions de metres cúbics d'aigua del riu Carrión, aturades per un barratge alt de 66 metres, prop de Camporredondo de Alba. Si girem la vista cap a l'oest, l'accidentada carena del Curavacas al Resollar quasi priv

la vista envers el solitari Espigüete, del qual es veu sols la punta blanca, calcària, pelada i seca, també diferent de les altres. Per descobrir els Picos de Europa, caldrà pujar a Peña Prieta, mirador únic de tota la serralada cantàbrica. De Vidrieros al cim de Curavacas: 2 hores, 30 minuts.

Cardaño de Arriba, El Ves, Curavacas, Huerta Grande, cabaña del Ves, Cardaño. Aquest itinerari segueix la carena del Curavacas d'oest a est i torna a El Ves, recorrent a mig aire el vessant nord de la muntanya. És una excursió llarga i ben interessant, gens recomanable en dies boirosos.

Cal no perdre temps; decidits, tornem a pujar fort, sota el pic d'El Ves i, després, seguint a mig aire, anem al coll Postil de Soña; cal pujar al pic Resollar i, per la seva esquena, es troben diversos passadissos que ens van apropant a les parets de pudinga de les canals meridionals, tan característiques d'aquesta muntanya. Ens estem movent pel vessant sud, de fàcil accés al cim Principal. Una breu grimpada i entrem a la forqueta que separa el primer pic del segon (o del Mig). Una vegada arribats en aquest pas clau, és ben fàcil de passar a l'altre collet i enfilarse-se tot seguit al cim superior de Curavacas. De quatre a cinc hores, des de Cardaño de Arriba.

Per al retorn, escollim una variant que segueix primerament la via normal, fins a salvar una graonada (l'únic indret que cal passar amb atenció) i, ja al repeu i junt al talús, baixa un estret passadís que ens conduirà a la timba de la paret nord del Curavacas. Estem a Huerta Grande. A bon pas es travessa aquest relleix sembrat de pedrots despenjats de dalt. El contrafort que baixa del pic d'El Ves intercepta el bon camí seguit fins ara; cal salvar aquest

Itinerari 3.

Aquest itinerari s'enfila pel vessant nord, defugint el camí habitual del vessant sud per Fuente Cabriles (itinerari 1), de pujada

monòtona. Se surt de Vidrieros per la pista de terra que segueix el curs del riu Carrión, fins a la proximitat de la confluència de l'Aruz amb el Carrión, a l'indret de Santa Marina. Ara cal seguir riu amunt, per la Vega de Corre-Caballos, lloc per on entrem a la vall de Pineda per la Hoz del Carrión. Ací hi ha la cabana o *chozo* de Peñaloca. Ens cal passar el riu i remuntar la Cuenca Hospital, fins al coll on hi ha el Diente del Oso. Pujar al Curavacas, seguint l'itinerari 1. Es baixa de Curavacas, per la ruta normal del vessant NE, fins a trobar-nos damunt el marge que domina el Pozo Curavacas, bressol de llegendes esgarrifoses, de bruixes i

dimonis. Es pot baixar a la llacuna o pozo i seguir fins a la vall de Pineda pel camí de las Escaleras. Si preferim escurçar-lo, caldrà girar per l'inclinat tàlveg de Huerta Chica, que salvem quasi horitzontalment. Ja superat el contrafort que ens separa de Cuenca Hospital, davallem alegrement pel tàlveg fins a retrobar el lloc inicial de l'excursió, prop del riu Carrión. Prenent com a lloc de sortida Santa Marina, aquesta excursió és d'unes 6 hores.

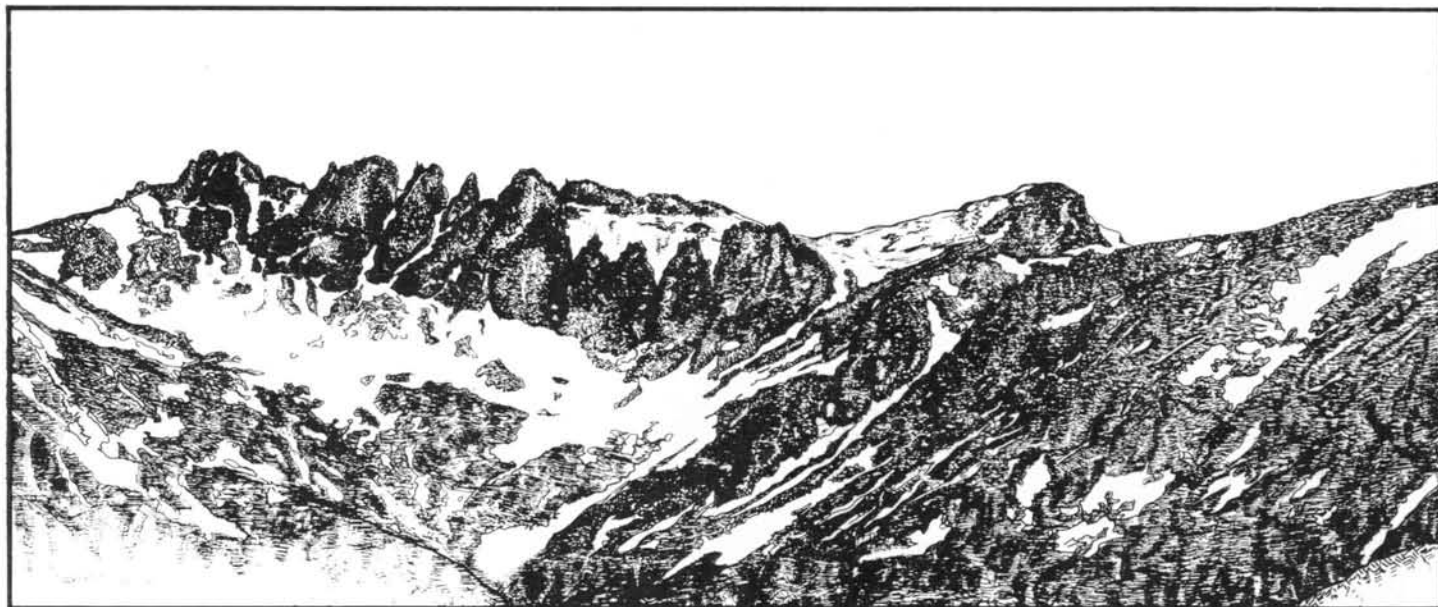
Escalada al Diente del Oso

Agulla alta d'uns cent metres, i de trenta-cinc metres per on s'escala. S'inicia

l'escalada per una xemeneia formada per una petita agulla a l'esquerra del monòlit. Aquest xemeneia (III°) és dificultada per un pedrot encastat (IV°), i surt per la dreta a un repeu (R-1). Ara cal enfilarse per l'esperó (III°) fins un relleix (R-2). Se surt per l'esquerra a un diedre ben dret (IV°) i, tot seguit, per l'esperó fins a la R-3. Una escalada fàcil i ja som al cim. Dificultat = D. inf.

Els escaladors familiaritzats amb la roca montserratina restaran valoració al grau de dificultat senyalat.

Primera escalada: 28-VII-74, per J. Hernáez i Marco Aurelio de Miquel, del

C.A.E. Informació: Guía del Alto Carrión, de la Fed. Palentina de Montañismo. 1978.

LA MUNTANYA PALENTINA A L'HIVERN

Els quatre descensos de la Peña Prieta

Una vegada més, el vell refrany castellà s'ha fet realitat i ha enfarinat l'espina septentrional d'Espanya a l'arribada de Tots Sants. Aquesta geografia laberíntica que es desprèn de la barrera pirenaica per anar a sumergir-se al mar, enllà, per Finisterre, va assenyalant amb precisió els moviments d'una simfonia a mesura que travessa tot aquest mosaic de províncies que reben les neus de la serralada Cantàbrica. Aquesta simfonia sona amb més intensitat en entrebancar-se amb el molló on conflueixen Santander, Lleó i Palència. Aquest lloc, conegut per Mojón de las Tres Provincias (2497 m), és ben a prop dels tres cims més importants de la serralada: Espigüete (2453 m); Curavacas (2520 m) i Peña Prieta (2536 m).

Els cims de Curavacas i Espigüete, per la seva formació rocallosa i accidentada, no permeten l'ús dels esquís, si bé la pràctica de l'escalada hivernal hi té un extens camp d'acció, i amb més preferència que no pas a l'estiu. La Peña Prieta, en canvi, és una muntanya ideal per a anar-hi amb els esquís, amb la seguretat de trobar-hi bons descensos i, fins i tot, una marxa d'aproximació reservada als esquiadors ben preparats.

Els qui hem nascut i viscut al cor de la vall de Liébana, al nord d'aquestes muntanyes que anomeno, ens és permès de conèixer tots els racons i d'escollir a pler entre els nombrosos itineraris que ens

ofereix la muntanya hivernal. Avui escolliré quatre descensos, tots ells amb inici al molló de Tres Provincias, un cim planer i veí de Peña Prieta. Aquest veïnatge m'obliga a titular aquest treball amb el nom de Peña Prieta, com a protagonista, en deferència a la muntanya més alta de la serralada Cantàbrica, si volem oblidar alguns cims, ben pocs, de Picos de Europa.

L'itinerari de pujada pot ben ser: Puerto de San Glorio, Robatorio, arestes de Cubil de Can, Los Altares, Tres Provincias, Peña Prieta. També podem sortir de Llánaves de la Reina, Bobias, vall de Lechada i Tres Provincias. No faig esment de cap accés des de Cardaño, al vessant meridional del Massís, perquè els descensos estan sempre encaminats cap al vessant nord.

Itinerari 1.

Hem pujat al proper cim de Peña Prieta amb els esquís calçats, i hem tornat al molló de Tres Provincias, després de gaudir d'una extraordinària panoràmica dels tres massissos de Picos de Europa, separats només per vint quilòmetres i una carretera molt atrevida que comunica Riaño amb Potes pel port de San Glorio (1609 m). Des de Peña Labra i Tres Mares, a llevant, fins a les muntanyes de Peña Ubiña, a ponent, i més enllà del Port de Pajares, un rosari de cims emblanquinats aguanten l'ensopiment hivernal. Ací, sols i amb els nostres esquís, valorem la utilitat d'aquestes febles fustes com a mitjà de comunicació i d'esport.

S'inicia la davallada des del molló, bo i prenent rumb SO, en direcció als cims de la vall de Lechada. El pendent és acusat, als primers viratges, i la neu quasi sempre és ben assentada. Estem immersos dins la vall en forma d'U, que permet anar d'un cantó a l'altre, fins i tot de passar just sota el desplom nord de les agulles de Cardaño. Després, i seguint el curs de la vall que

gira vers el nord, s'enfila la canaleta de Bobias (1850 m), que és el pas obligat per anar al pla de la Vega de Naranco (1550 m). Caldrà remuntar uns quaranta metres per situar-nos justament a la mateixa canaleta, que sempre, i fins molt avançada la temporada, té neu esquiable. Al fons de la Vega de Naranco encara es pot trobar, *ratoneando por sendas y tronchas*, neu apta per a esquiar fins el mateix pont de Llánaves (1400 m).

Aquest descens es pot considerar el més habitual des de Peña Prieta.

Itinerari 2.

Estem al molló de Tres Provincias. Aquesta vegada les nostres espàtules enfilen cap al NO. De primer, travessem uns llargs i suaus vessants a mig aire, un exercici que ens permet de posar-nos a to i reconèixer l'estat de la neu. Lleugeres patinades cap a l'esquerra ens permeten de calibrar aquesta magnífica neu, quasi sempre pols a l'alçada on som (2450 m). Arribem a la coincidència de l'Alto del Cubil de Can amb la carena que ve de Los Altares. Ara ve el millor! Un tub es precipita, amb un pendent constant de 35° a 40°, ample d'uns vuitanta metres, i salva un desnivell de sis-cents metres fins a la cota 1850, davant la Canaleta de las Bobias. Ací cal repetir el descens de l'itinerari 1, per la Vega del Naranco.

Aquest itinerari, permeteu-me que l'anomeni «Tubo de Herreros», per ser amb aquest inoblidable company de tantes excursions, l'Enrique Herreros, amb qui compartia la primera davallada per aquest tub.

Itinerari 3.

Som ara al coll, ben ample, que separa el molló Tres Provincias, de Peña Prieta.

La muntanya palentina. Piedrasluengas, al SO de Peña Labra, és la porta d'entrada als Picos de Europa, venint de Palència i Burgos.

S'inicia la devallada a la cota 2480 m, rumb SE, per la capçalera de la conca del riu Carrión, on unes petites llacunes anomenades Fuentes Carrionas donen nom al petit cercle, tancat per les parets del Curavacas i els pendents, més agradables, de Peña Prieta. Una vegada immersos dins aquesta olla nevosa, baixem a voluntat per on ens plau: no hi ha obstacles ni entrebancs que obliguin a assenyalar un camí. La gruixària de la neu es manté fins a darrers de maig, i s'acumula seguint les vicissituds geològiques del terreny: es troben successius desnivells i fondals interiors en aquests amagats racons de la cordillera Cantàbrica, protegits per l'esquenall de carenes que tanquen aquesta vall encerclada. Després, caldrà seguir baixant pel vessant meridional on el riu Carrión, acabat de néixer, inicia els primers passos. Ara caldrà anar deixant a la dreta vertiginosos vessants a mig aire que es perden allà baix, ben lluny, i girar cap al sud per Las Conerías, pujant tot seguit per la carena que es desprèn per orient del cim sud de Peña Prieta i traspasant-la.

Entrem als Puertos de Río Frío, on es passa del vessant atlàntic (on hi ha la conca del Carrión) al cantàbric, més aspre. Un mur natural que encaixona Río Frío es venç per l'extrem oest, per anar a una zona propera, de nou, al repeu de Peña Prieta.

Som als entorns de Fuente Bramadera. El pendent és quasi inexistent i cal remar per anar perdent de vista, a la dreta, el Chozo del Barrio i l'estiuca Fuente Borriquera, i abocar-nos tot seguit a Las Hoces i, per camí carreter, fins a Cahora.

Aquesta ruta és la sortida natural dels Puertos de Río Frío envers Liébana; ara està nevada i és practicable amb esquís fins a ben entrada la temporada, per la seva orientació septentrional pura. La Peña

de Santa el Gallo i el Chozo de Cahora són mollons únics per apreciar tota la grandesa de la vall de Cereceda. Sense deixar el camí, es baixa suaument, tenint damunt nostre cimals de roures milenaris i espesses fagedes de branques nues que esperen el nou vestit primaveral. La Mesa Fría, la mala corba de El Yudero, Casanzo, a 1600 m, on la neu retinguda hi és abundant i ben ràpida, en estar protegida dels raigs solars. Després el camí s'inclina avall; hi ha la possibilitat d'arribar esquiant fins a molt a prop de la Tenada de Barrio (1100 m). Ací, un trencall cap l'est, que passa pel coll de Cezura, permet el pas a Dobres, Cucayo i a l'alta vall de Bárago. Aquest recorregut justifica, ell tot sol, una excursió.

La meta d'aquest descens, el més llarg que ofereixen els vessants de Peña Prieta, és el poble de Barrio. Hem assaborit uns 16 quilòmetres de baixada continuada, amb uns 1500 metres de desnivell.

Itinerari 4.

El descens més ràpid de Peña Prieta s'inicia al coll sud, dirigint ara els esquís cap al nord. L'inici del pendent supera els 45°, i tenim sota nostre la cubeta horitzontal del tercer llac suspès de Los Altares. Aquest repeu anima a llançar-se; girant sempre a l'esquerra, deixem aquesta primera cubeta a la dreta i ens situem en un collet que s'insinua, passant al segon llac o pozo, com ne diuen els pastors d'aquestes muntanyes. Cal seguir rumb NE, mentre rodegem el repeu de la Peña Prieta per trobar el primer llac, i tot seguit continuar per la coneguda ruta de Fuente Bramadera i Puertos de Río Frío.

(Extracte de la descripció feta per Javier Rivas i publicada al Butlletí informatiu 2/79 de la Federació Palentina de Montañismo.)

BIBLIOGRAFIA

Butlletí de «Agrupación Montañera Astur TORRECERREDO», any 1951, nº 23. «Guía del Macizo del Alto Carrión», de Antonio Sanz Valona. Palencia, 1978. «La Montaña Palentina», de Gonzalo Alcalde Crespo, Palencia 1979.

CARTOGRAFIA

«Fuentes Carrionas». Edició de la «Federación Palentina de Montañismo», Palencia, zona Norte, a escala 1:80.000. (Informació cartogràfica i dades d'interès. Gabinet cartogràfic i topogràfic. Palència.)
«Mapa Oficial de España». Conjuntos provinciales. Palencia. Escala 1:200.000.

La «Guía del Macizo del Alto Carrión» és una publicació de la Federació Palentina de Muntanyisme, on l'autor sols disposa de 36 pàgines per donar a conèixer i descriure totes les vies d'ascensió i escalada als tres cims més importants de la muntanya palentina. La guia va acompanyada d'un menut mapa de carenes, a escala. També hi és reproduït un croquis topogràfic d'orientació general, bella remembrança d'aquell gran muntanyenc que fou Ángel de Sopena; d'altres dibuixos dels tres cims, amb les vies d'escalada i variants, acompanyen el text, que és dedicat quasi exclusivament als escaladors, en detriment dels muntanyencs forasters, als quals és difícil d'interpretar amb seguretat la breu descripció feta de les rutes normals d'accés als cims, camí habitual de retorn utilitzat pels escaladors. Hi manquen horaris, un detall orientatiu tan útil que sols trobem en tres ocasions. A ben segur, la propera edició de la «Guía» subsanarà aquest oblit.

«La Montaña Palentina» és una publicació composta de quatre volums, d'unes 280 pàgines, que comprèn l'estudi de les quatre comarques naturals situades al nord de la província. Els dos primers volums («La Lora» i «La Braña») ja són al carrer, i pròximament apareixerà «La Pernia» i «Fuentes Carrionas», seguint l'ordre geogràfic d'aquestes comarques, d'est a oest. Aquest estudi-document de la Muntanya Palentina és un treball resultant de la investigació constant i pacient de l'autor, en estreta col·laboració amb el jove Equip d'Estudis i Investigacions Espeleo-Etnogràfiques. Hi són descrites la flora, fauna, geografia local, arquitectura popular, castrense i religiosa, com també les pervivències històriques i arqueològiques a la zona. Nombrosos dibuixos i fotografies acompanyen aquest treball, bona part d'ell obtingut in situ per l'Equip d'Estudi.

La publicació ha estat patrocinada per la «Caja de Ahorros y Préstamos de Palencia», mitjançant la seva «Obra Socio-cultural».

MALLOS DE RIGLOS

Impressions i algunes ressenyes

Lluís Belvis i del Río

Amb motiu de trobar-me a Saragossa, en diverses ocasions vaig tenir l'oportunitat d'anar a Riglos, per conèixer una mica aquest singular massís, escola d'escalada de l'Aragó, del que tant havia sentit parlar als amics, havia llegit en revistes i havia escoltat en moltes conferències amb projeccions de transparències, que ens el recomanaven com a lloc d'interès per als escaladors.

Breu descripció

Molts de vosaltres ja coneixeu Riglos, per haver-hi escalat molts dels seus itineraris; d'altres no el coneixeu tant, i és ara, després dels meus contactes amb les roques de Riglos, quan més sento la

necessitat d'escriure una mica sobre les meves impressions d'aquesta regió.

Els Mallos es divideixen en tres grups; el més important és el grup central, que és aquell a on es troben materialment enganxades les cases del poble. Aquest grup conté el grandió Mallo Pisón, de 907 metres d'altura sobre el nivell del mar.

La massa pètria dels Mallos és formada per conglomerats heteromètrics, és a dir, roques composades per infinitat de còdols de totes mides, que s'aglutinen mitjançant un ciment sauló-calcari d'un fort to rogenc. Aquest conglomerat, segons els especialistes, tendeix a disgregar-se (fet, aquest, que es fa evident als escaladors) quan el ciment es veu alterat. Això ens fa comprendre clarament l'estat de

descomposició en què es troba aquest massís. Els conglomerats de Riglos daten del terciari mitjà (fi i principi dels períodes oligocè-miocè) i són contemporanis a l'elevació de la carena pirinenca.

Tant per carretera com per ferrocarril, el poblet de Riglos es troba molt ben comunicat per als escaladors de Saragossa i, especialment per als d'Osca a causa de la seva proximitat. Antigament, el viatge en tren es feia amb el popular «Canfranero» avui ja desaparegut i reemplaçat per un fred ferrobús.

En una vall esplèndida, on transcorre l'alegre pas del riu Gállego, la configuració de Riglos és magnífica. El contrast de les teulades de color marró i les blanques parets de les cases, materialment enganxades als fantàstics Mallos, ens ofereix una visió de conjunt realment inoblidable.

El conglomerat de Riglos, encara que és diferent del de Montserrat, en moltes ocasions, en determinats passos, quan t'hi trobes escalant, et produeix una sensació similar.

Crec que, per a l'escalador coneixedor de l'escalada a Montserrat, els problemes d'adaptació que ofereixen els Mallos no

Mallo Pisón i el Puro cara N.

Mallo Melchor Frechin i Mallo Visera.

Mallo Fire.

són gaires en comparació als que hi troben els escaladors provinents d'altres escoles; potser allò més remarcable només sigui (punt, aquest, en el qual coincidim molts) el fort grau de descomposició en què malauradament es troben molts trams d'escalada d'algunes vies. Això dona a l'escalador novençà en aquest massís una certa sensació d'inseguretat, i l'obliga a un constant tempteig de les preses, fins que s'hi comença a trobar una mica familiaritzat; tot això, sempre en comparació a la compacitat que en general se'ns mostra en la major part de les vies montserratines.

Aquí, a Riglos, en la majoria de vies, els encastaments i petits extraploms (que hi són coneguts amb el nom de *panzas*) són molt freqüents, i no s'hi troba l'abundància de «plaques» que tenim a Montserrat.

En una de les meves anades a Riglos, un dels companys de cordada em va fer una mica d'història d'aquest massís, i em va explicar infinitat d'anècdotes que, com sol passar a tot arreu, es van transmetent de generació a generació d'escaladors. D'aquestes anècdotes, una em va cridar molt l'atenció. En breus trets, és la següent: Durant molts anys, els capdavaners de l'escalada a Riglos, quan obrien una nova via, l'enregistraven i feien la fitxa tècnica de l'ascensió en un

llibre-registre que, com el que hi ha actualment, es trobava a disposició de tothom a «Casa Don Justo», el conegut bar de Riglos que és el lloc de reunió de tots els escaladors del massís; aquest llibre va fer molt bon servei a tots els qui el consultaven abans d'una ascensió; un dia, per desgràcia, aquest primer llibre-registre va desaparèixer (ningú no sap avui encara qui el pot tenir); potser algú, amb el pretext d'endur-se'l per relligar-lo o amb una altra excusa similar, se'l va quedar i ja mai més no el va tornar; el cert és que ara, tothom sent que aquest llibre no sigui a «Casa Don Justo», d'on mai no devia haver sortit, ja que allí sempre feia un gran servei tant als qui volien assessorar-se com als qui volien fullejar-lo per conèixer una mica la història de Riglos. És una llàstima, més que res pel valor sentimental d'un llibre que recollia ressenyes i signatures de tots els escaladors que, amb les seves vies, dia darrera dia, havien anat escrivint la història dels Mallos i que van fer realitat aquest massís-escola d'Aragó.

També penso que seria molt interessant que sortís publicada una guia d'aquest massís amb la recopilació de totes les vies d'escalada obertes fins avui, ja que Riglos, per la seva tradició i importància, ho necessita amb urgència per a la seva divulgació, i per tal que els nous escaladors tinguin una bona font d'informació sobre les vies que hi volen realitzar.

Tinc confiança que algun dels escaladors amb els quals per sort l'Aragó compta, farà realitat aquesta guia a semblança de les nostres del Montserrat, la qual sens dubte servirà encara més per a promocionar el coneixement d'aquesta incomparable escola.

Actualment, el nombre de vies obertes és bastant considerable, malgrat que

l'extensió del massís no és massa gran, i que certes parts del massís no són aprofitables a causa de la seva descomposició.

Vies amb tot a mena de dificultats solquen avui les verticals parets de Riglos, si bé el IV grau és la dificultat mitjana que trobem en aquest massís. D'aquesta escola han sortit excel·lents escaladors, com els inoblidables Rabadà, Navarro, Ursi, Barzo, Montaner, Bescós, Cintero, Villarig, Cored, i tants d'altres.

Veient la realitat actual de Riglos, recordo un article publicat en els annals de «MONTAÑA» dels anys 1939-1945, on el malauradament desaparegut Ernest Mallafré, en un interessant article, relatava la primera ascensió al Mallo Fire, realitzada el 17 d'Agost de 1942, i hi deia: «és el nostre desig que aquesta escalada serveixi de preàmbul a la sèrie que no dubtem es realitzarà en tan soberga regió de monòlits molt cobdiciats pels escaladors de la nostra escola de Montserrat». Paraules que han resultat realment profètiques, ja que van ser escrites l'any 1942, i avui són tota una esplèndida realitat.

El viatge a Riglos val realment la pena, ja que és una experiència inoblidable i que, com ja he esmentat anteriorment, la varietat d'itineraris que se'ns hi ofereix és molta; en efecte hi ha quantitat, qualitat i diversitat de vies amb tota mena de dificultats.

Per cloure aquesta descripció del que són els Mallos, res no serà millor que unes ressenyes d'alguns dels itineraris més clàssics i bonics, els quals crec que ben bé poden servir com a invitació per anar a conèixer Riglos i assolir-hi, si el temps ens ho permet, alguna de les seves parets o agulles.

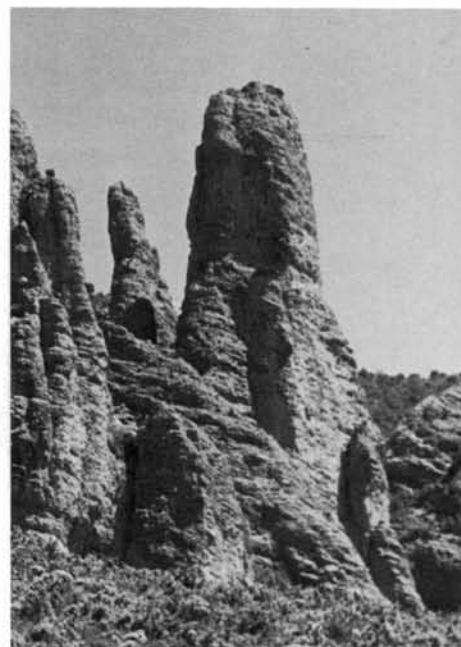
Mallo Puro, cara N.

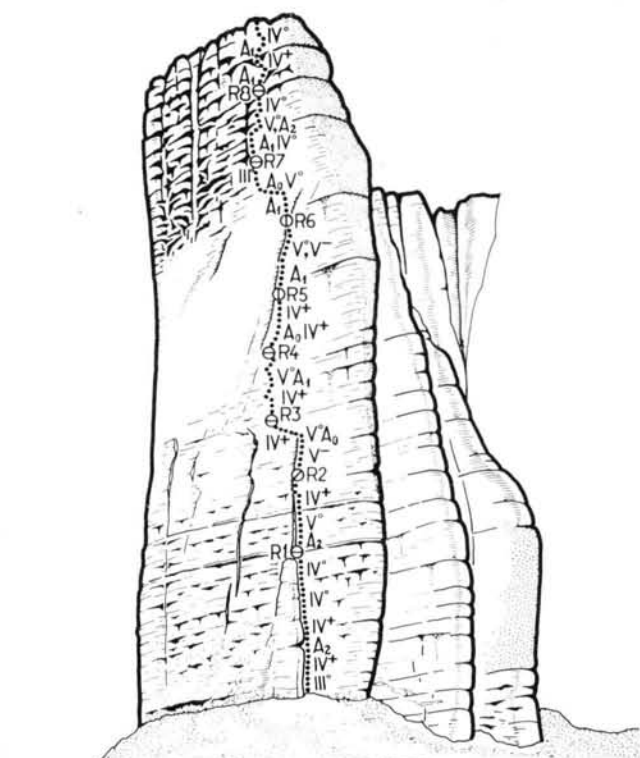
Mallo Cuchillo.

Agulla Roja.

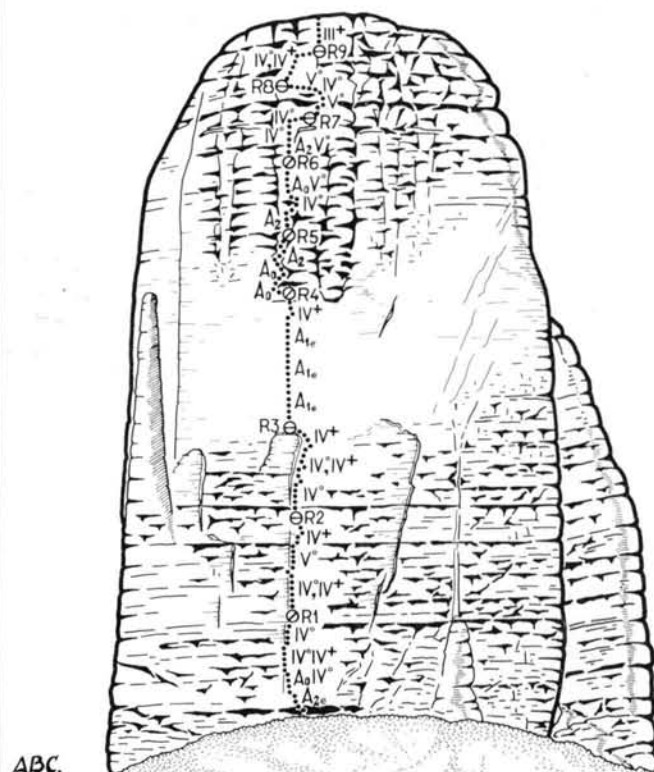
MALLO PISÓN

ABC.

Via «Alberto Rabada». 300 m. MD. A1.

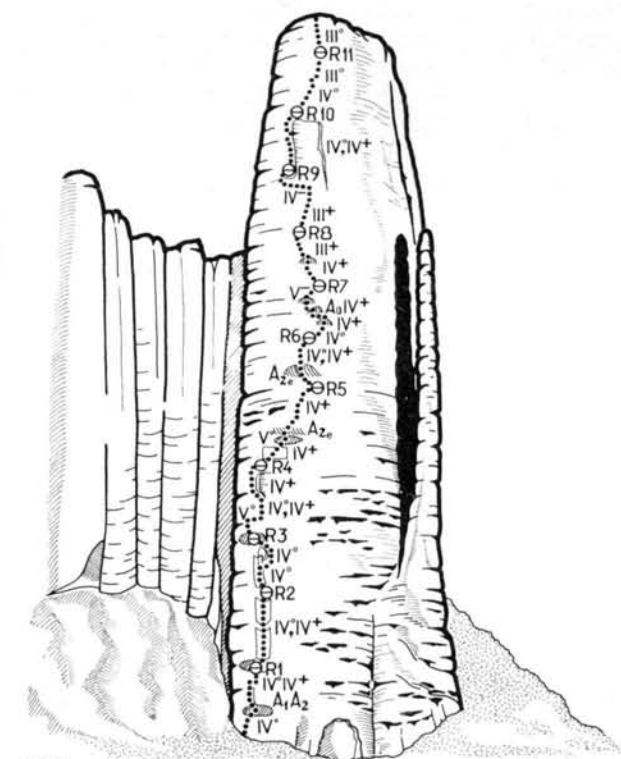
MALLO PISÓN

ABC.

Via «Carnalada». 290 m. MD. A1.

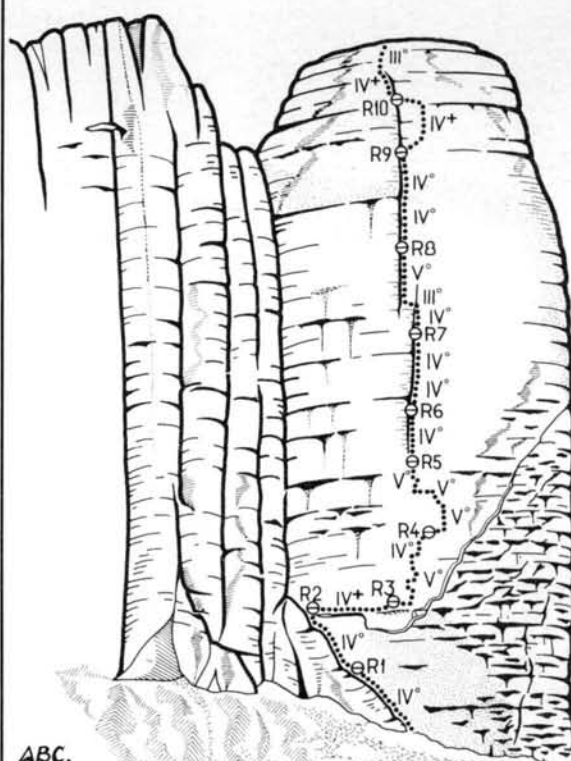
MALLO PISÓN

ABC.

Via «Esperó Nord». 300 m. MD.

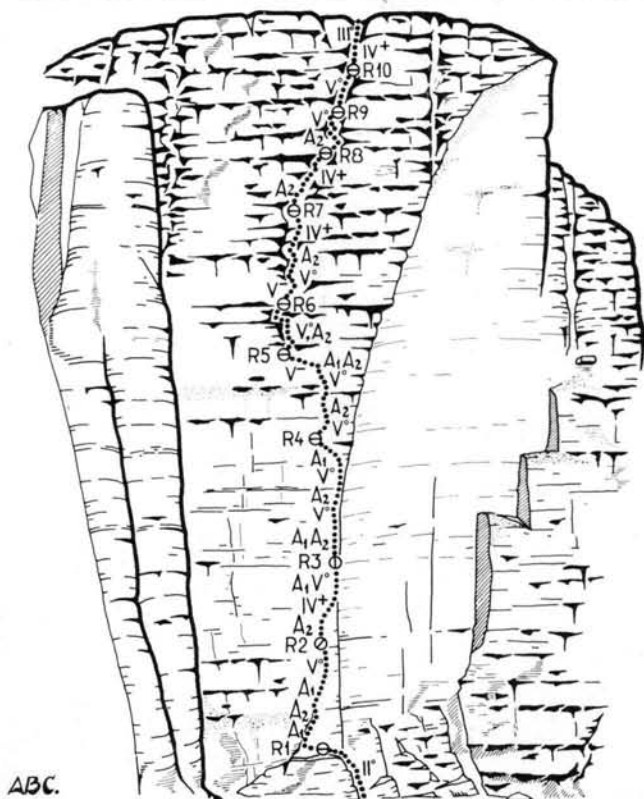
MALLO PISÓN

ABC.

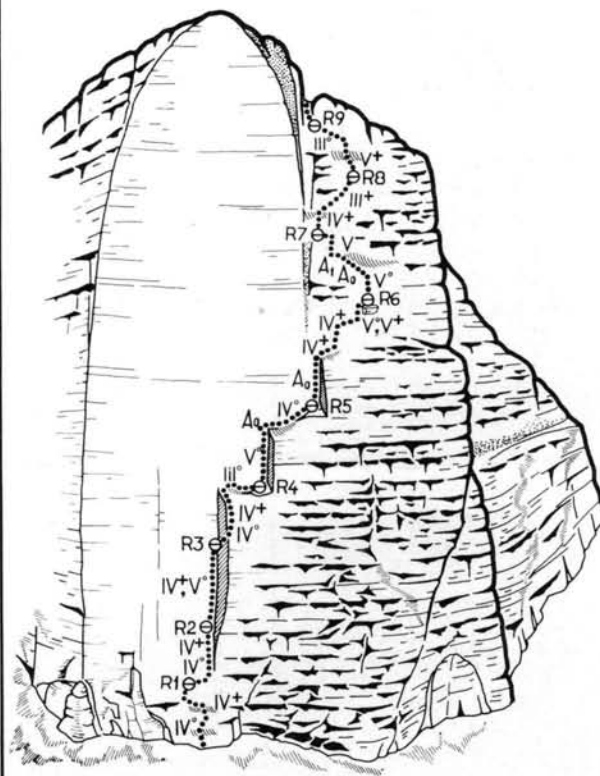
«Via d'Estiu». 290 m. MD.

MALLO VISERA

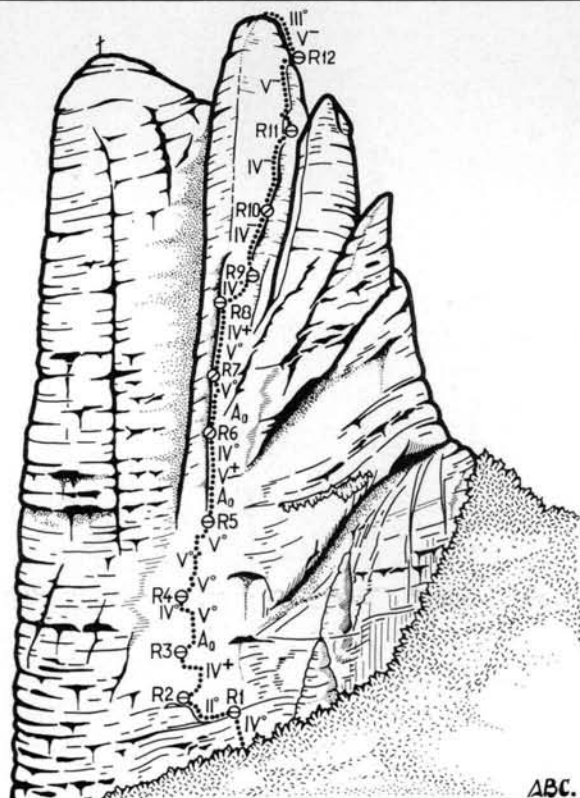
Via «Guirles-Campos». 330 m. MD+A2.

MALLO VISERA

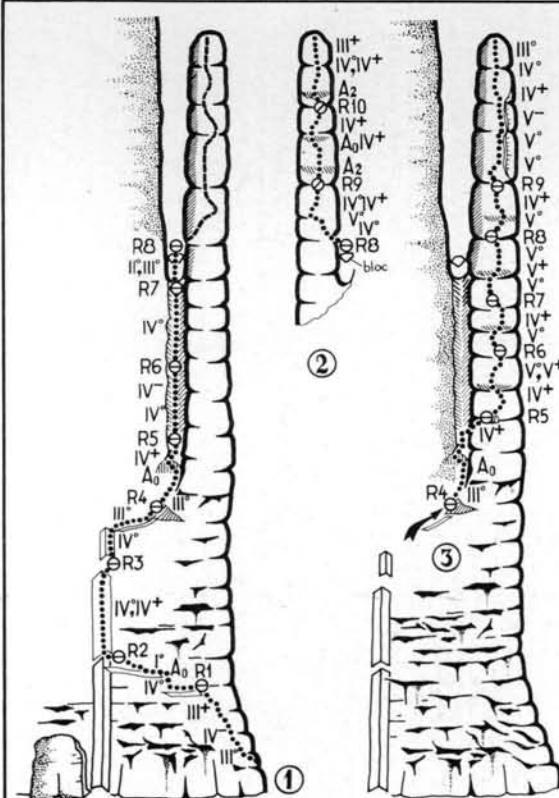
Via «Mosquitos». 300 m. MD.

MALLO FIRE. PUNTA MALLAFRÉ

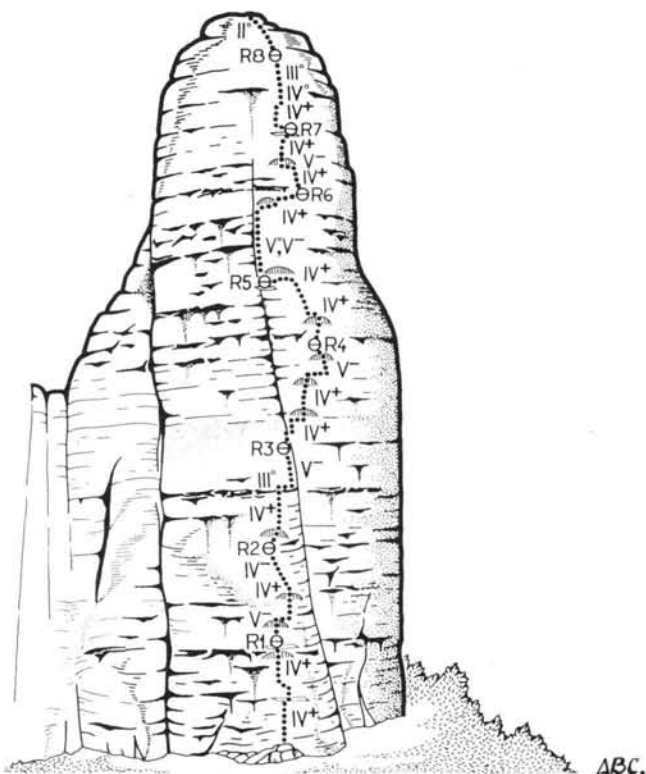
«Via de les Fissures». 330 m. MD.

MALLO PURO

- 1.- «Via normal al Coll del Puro».
- 2.- Aresta Sud.
- 3.- Aresta Nord.

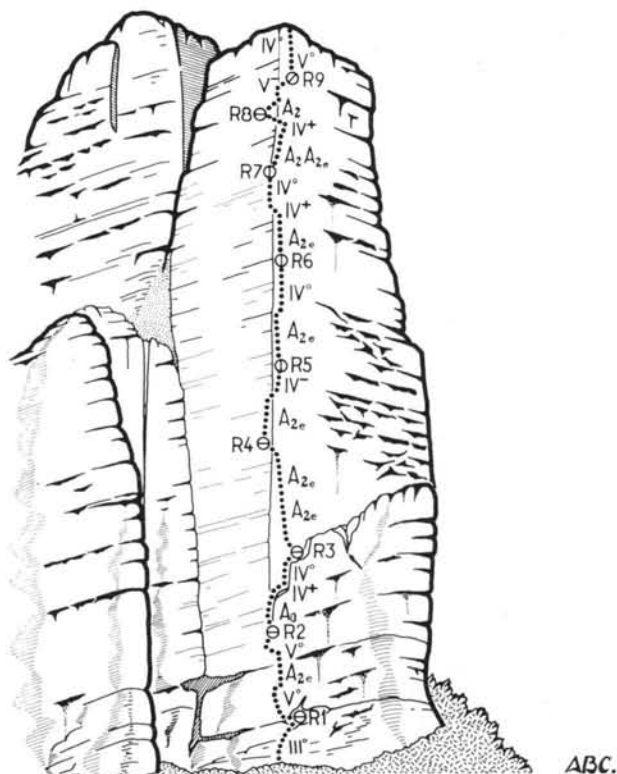
MALLO MELCHOR FRECHÍN

ABC.

Via «Jose Antonio Sanz». 220 m. MD+.

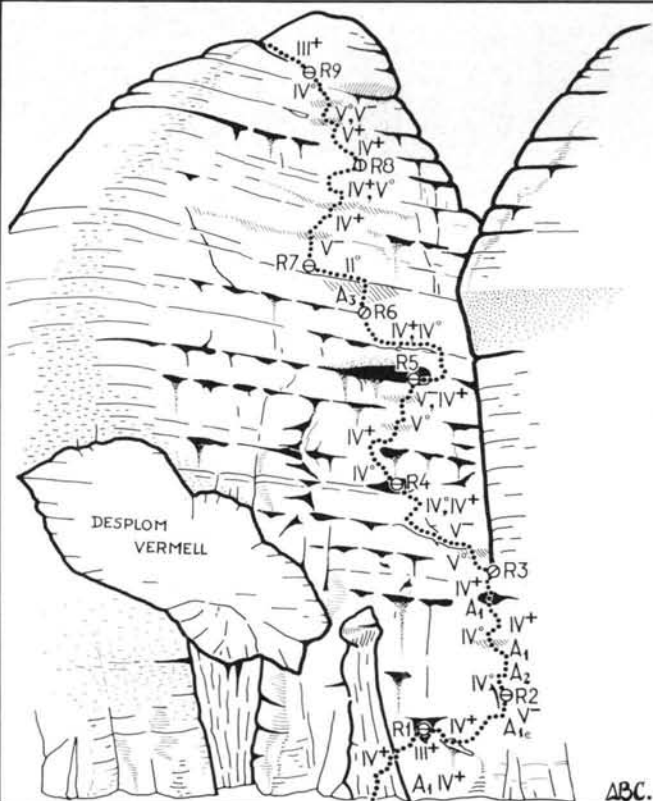
MALLO CUCHILLO

ABC.

«Via del Filo del Cuchillo». 250 m. MD.A2.

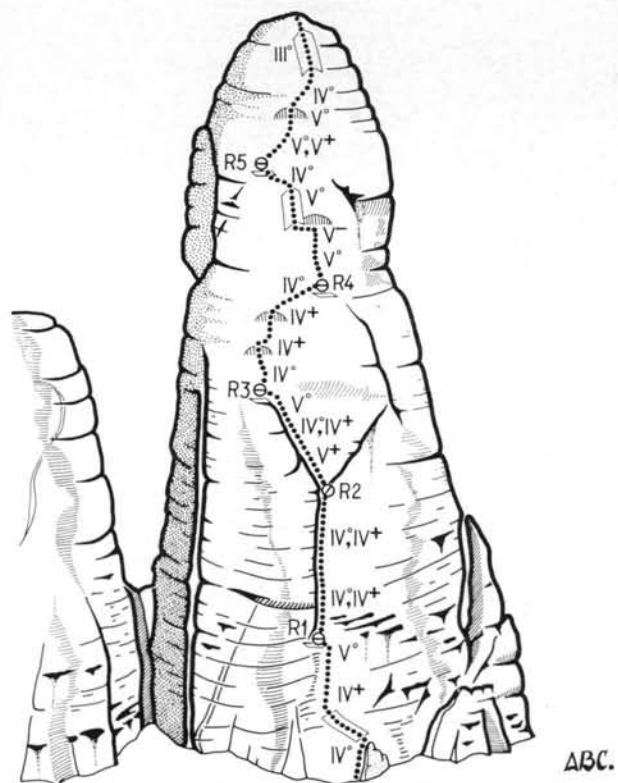
MALLO CASTILLA

ABC.

Via «Júlia». MD.A2. 260 m.

AGULLA ROJA. CARA SUD-OEST

ABC.

Via «Villarig». M.D. 140 m.

SANT MARC I SANT JOAN D'ANYA (La Noguera)

Joan Rals i Seriané

Els dos absis, amb la visible diferència del seu acabament. (Foto: Joan Rals.)

És un cas curiós, sorprenent i possiblement únic, que nosaltres sapiguem, el fet que, a pocs metres de distància i paral·lels un de l'altre, hi hagi hagut dos temples. Un d'ells sota l'advocació de Sant Marc i l'altre sota la de Sant Joan, ambdós semblants de llargada i d'amplada.

Cadascun té volta de canó amb un arc toral centrat, absis semicircular amb una finestra a dues llums i una altra d'igual característica a ponent. El temple situat al nord, en el seu mur homònim té dues finestres de doble llum. El situat al sud, en el mur sud té portal de mig punt amb dovelles i una finestra

tapiada per un contrafort posterior. Els presbiteris d'ambdós temples tenen dos plans frontals a l'arc: l'un marca el semicercle, i l'altre, més avançat, lliura directament al mur. L'absis nord és normal i corrent, sense ornamentació. L'altre, el del sud, té una característica especial poc

corrent, ja que és rematat per una ampla faixa d'algunes files de pedres que arriba, cònicament invertida, fins a la coberta. Aquest absis, encara que més petit, ens recorda per la seva semblança el de Sant Romà de Comiols, situat no gaire lluny. Això ens fa suposar que ambdós temples foren

erigits pel mateix constructor. L'església septentrional correspon, pels seus detalls, al segle XI, mentre que la meridional fou construïda al segle XII.

Cap al segle XVIII, per tal d'assolir una major capacitat d'aforament va prendre's la decisió d'ajuntar ambdós temples i fer-ne

tan sols un de més gran. Amb aquesta finalitat hom va obrir arcs de mig punt a llurs murs contraposats. Entre arcs va construir-s'hi una nova volta de canó, amb els seus corresponents murs on aquesta pogués descansar. A l'est del nou espai cobert, van deixar-hi una petita capella rectangular, amb volta de mig punt, amb un pla frontal i una finestra rectangular bisellada per fora. Després d'aquesta reforma, l'altar restà situat al centre de la nau nord, i el temple, en sentit NS. Va aprofitar-se el portal del sud, que renovaren amb dovelles de vuitanta centímetres. El portal i una finestra del sud del temple del nord desaparegueren en fer l'arc per a ajuntar els dos edificis. El presbiteri sud, tancat amb una envà i una porta, restà com a traster. En el pla esquemàtic que presentem poden apreciar-se els detalls que hem enumerat.

En algun lloc hem llegit que l'absis central fou destruït, i que, per aquest motiu, es considerava que el temple era una basílica. Però hom pot adonar-se que es tracta de dos temples: primer, perquè són de diferents èpoques; segon, perquè els absis no presenten cap indicatiu d'haver-ne tingut d'altre entre ells; tercer, perquè la nau central és molt més estreta que qualsevol de les dues laterals, cosa que és totalment al revés en una basílica; quart, pel mur de ponent es veu clarament el diferent tipus de construcció que va tancar l'espai que hi havia entre ambdues esglésies; cinquè, en unir els dos temples calgué tallar els arcs torals en els seus llocs contraposats, la qual cosa és ben visible.

Si, malgrat totes les consideracions exposades, ens escomet encara la idea que el nou espai cobert hagués estat (per la seva forma, diguem) un temple pre-romànic al qual s'hagués afegit una nau a cada costat, en diferents èpoques, direm que l'espai a què ens referim, degut a la seva estretor, no és apte per a poder ésser utilitzat com a església.

Allò que resta sense aclarir, és saber per què van construir-se dos temples separats, tan a la vora l'un de l'altre, quan hauria estat més lògic adossar el temple posterior al costat del que ja existia, com va succeir amb Sant Pere de Talteüll i uns pocs més que detallem en un altre article, publicat en el número anterior de MUNTANYA

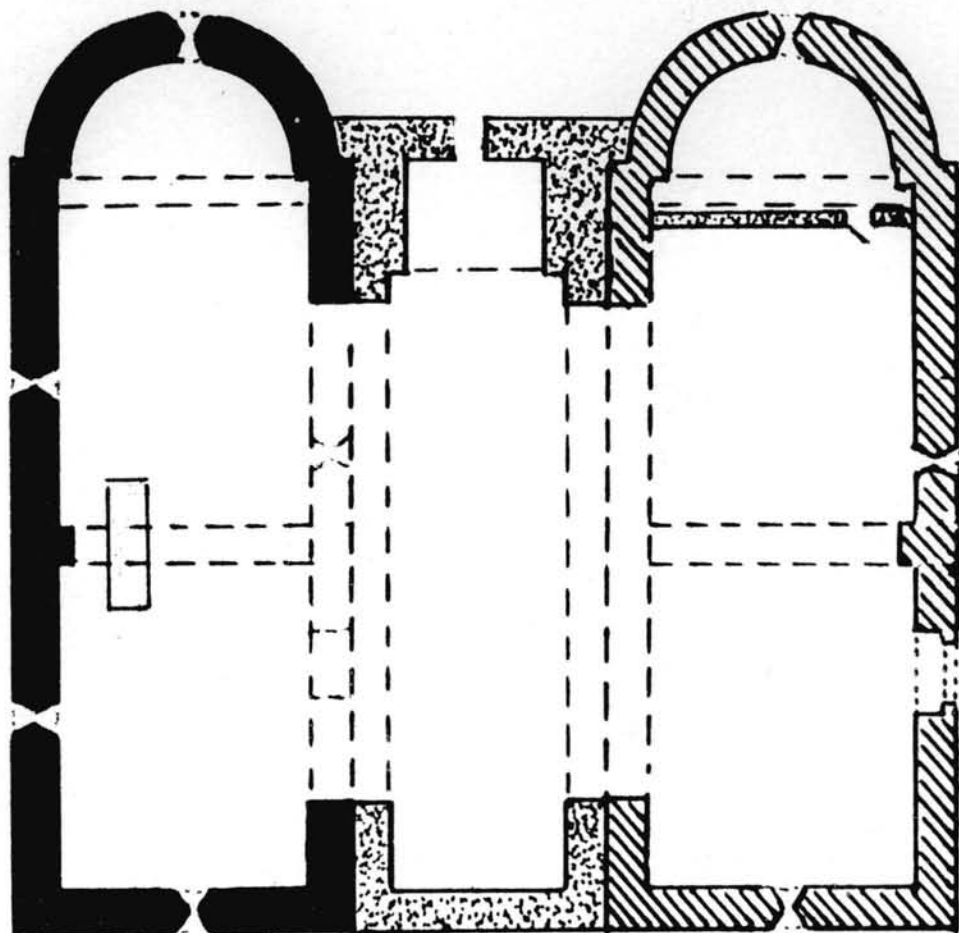
Localització i clau:

Des d'Anyà surt una pista NE que, en uns sis quilòmetres, porta al temple. Per a poder ésser visitat es presenta alguna complicació, ja que la clau és en règim rotatori entre les masies que componen la feligresia. Una vegada cada any, que és quan hi té lloc el culte, es passen la clau els uns als altres. Quan se sap qui té la clau, en el pitjor dels casos s'han de fer uns dos quilòmetres d'anada, per pistes un bon xic intrincades, i a més a més cal que s'avinguin a deixar-la.

Els dos temples ajuntats, amb l'espai central afegit i l'arc toral del temple del sud tallat. (Foto: Joan Rals.)

Una de les finestres del mur nord mig tapiada.

St. Marc i St. Joan d'Anyà, plànol esquemàtic.

GRAND PILIER D'ANGLE

Goulotte Boivin-Vallençant

Joan Quintana i Paredes

Clareja. Sota meu, el pendent glaçat encara és fosc i resta en silenci. Els primers raigs de sol acaricien tímidament el sérac de la Poire; els tons del cel canvien de color a poc a poc; els companys guanyen alçada fins el lloc on tinc muntada la reunió, just sota de la *goulotte*. El sol també guanya alçada.

Recordo l'apropament de la tarda anterior. Molts alpinistes que pujaven al refugi-bivac Piero Ghiglione situat al coll de la Fourche, just sota la vessant de la Brenva del Mont Blanc. Fa fred. Hi ha moltes cordades a l'esperó de la Brenva;

Sobre aquestes ratlles el tram final de l'aresta de Peuterey. (Foto: Joan Quintana.)

A la dreta: Carles Gusi a la goulotte Boivin-Vallençant, del Pilier d'Angle. (Foto: Joan Quintana.)

també, a la Major; algunes són al Sentinelle Rouge; una, al Grand Pilier d'Angle. Des del refugi, el Pilier d'Angle és la paret més atraient d'aquest racó privilegiat dels Alps; també és la més dura i difícil, solcada per diferents itineraris, tots de gran dificultat. Així, la via clàssica de la paret, la Bonatti-Zapelli, és un recorregut d'envergadura, avui clàssic dintre de l'alta dificultat glaciària.

Les onze de la nit. El refugi-bivac queda enrera; algunes cordades ja estan arribant al coll Moore, indret d'atac de la majoria dels itineraris d'aquesta vessant del Mont Blanc. Avancem bé; fa fred, i la lluna plena ens permet de caminar sense l'ajut de la làmpara frontal.

Per tal d'anar al Pilier d'Angle ens cal pujar primer el coll Moore, i, després, baixar per l'altra vessant d'aquest, i amb un lleuger flanqueig a la dreta, arribar, saltant algunes esquerdes, a l'atac de la via.

La rimaia, alta i vertical, ens separa d'aquest gegant que es l'Angle. La passem bé; la neu hi acompanya. A mà esquerra ens queda la *goulotte* Cechinel Nominé, de gran bellesa i alta dificultat. El pendent és dret, però la neu bona ens permet de guanyar alçada amb rapidesa.

Darrera nostre, i a l'altre cantó del cercle, les vies de la vessant de la Brenva queden il·luminades per les cordades que hi progressen.

Ara, l'itinerari ens obliga a flanquejar a l'esquerra, el pendent s'accentua i la qualitat del gel, no tan bo com voldríem, ens fa progressar amb atenció.

Els companys han arribat a la reunió; els asseguro i començo el primer llarg de corda de la *goulotte*, que és molt dret. Amb un glaç dur pujo fins a sota d'un mur vertical, on munto l'altra reunió.

Sobre nostre, els séracs de l'Angle amenacen de caure d'un moment a l'altre; cal anar ràpids.

Ataco el mur pel bell mig: 80° o més. Quin plaer el de poder fruit d'aquests moments amb una harmonia i una seguretat totals. Estic content! A quaranta metres col·loco un cargol i començo un flanqueig a la dreta, molt difícil; un pas, un altre i reunió. Dos cargols i els piolets asseguren la progressió dels meus companys.

Al meu darrera, i a l'horitzó, grans muntanyes; el Cervin i el Mont Rosa em fan recordar moments passats, viscuts amb il·lusió, sempre amb molta il·lusió.

Carles pren el cap de corda. Puja molt bé. M'agrada. El pendent és extremadament dret; en un moment, separa els grampons de la paret i passa tan sols amb l'ajut dels piolets: és increïble! Aquest cop, la reunió queda muntada en les roques del cantó dret de la *goulotte*. El llarg següent es mixt: de primer cal pujar per unes petites *goulottes* molt dretes per, després, superar uns dièdres glaçats per tal d'entrar a la següent reunió. Carles

Cara sud del Mont Blanc i Pilier d'Angle. Traçat de la *goulotte* Boivin-Vallençant. (Foto: Alfons Valls.)

passa bé, com sempre. Cinc tirades per dintre de la *goulotte* ens porten exactament sota la barrera dels séracs de l'Angle, i amb uns flanqueigs a l'esquerra arribem sobre l'extraplom del Pilier a uns dos-cents metres de desnivell per sota del cim de l'Angle. En aquest lloc, per primer cop, notem el cansanci; i el sol comença a escalfar fort.

Poc a poc prenem alçada fins a sota de la torre final del *pieler* i, amb uns llargs mixtos, per un petit *couloir* arribem a pocs metres del Grand Pilier d'Angle, 4304 metres d'alçada, en plena aresta de Peutérey.

Davant meu, el Pilier de Freney s'alça vertical i temptador; també m'agrada la via Bonatti-Zapelli, directa al Mont Blanc de Courmayeur, elegant i solitària.

Descansem una estona; fins i tot ens hi adornem i somniem. De nou en marxa, per un pendent mitjà guanyem alçada fins a la part terminal de l'aresta de Peutérey. Aquesta aresta és molt elegant i, també, molt llarga. Per sota de nosaltres, l'Agulla Blanca de Peutérey rep els últims raigs solars de la tarda. Al fons de la vall, les ombres també hi han arribat.

Mentre avancem plegats, un grampó m'esgarrapa el paraneus i perdo l'equilibri, Caic, baixo ràpidament i no puc clavar el piolet. A la fi puc aturar-me en unes pedres; el cor em bateja fort; sento a prop meu l'olor de la por; estic nerviós i cansat. Torno a pujar fins a l'aresta i prosseguim amb molta atenció. El Pilier de Freney queda sota nostre, immers en l'ombra de la tarda; algunes cordades preparen el bivac sota mateix de la Chandelie; d'altres continuen: sortiran avui?

Poc a poc guanyem els metres de desnivell que ens separen del Mont Blanc

de Courmayeur, encara banyat pel sol, i amb una fàcil recorregut d'aresta arribem al Mont Blanc, de 4807 metres d'alçada. Bufo molt de vent i estem cansats; ens cal baixar aviat. Aquesta nit dormirem al refugi Vallot i, demà, a Chamonix, i, l'altre... Sempre somniem!

RESUM TÈCNIC

Mont Blanc (4807 m). Grand Pilier D'Angle (4304 m)

Combinació de les vies
DUFOUR-FRECHET i
goulotte BOIVIN-VALLENÇANT

Punt de partida.— Estació sup. telefèric Aig. de Midi. Pta. Helbronner, Ref. Torino.

Refugi.— Bivac Piero Ghiglione, 3690 metres, situat al coll de la Fourche.

Dificultat.— Gran recorregut mixt, glaciària d'alta dificultat, modern, molt mantingut. E. D.

Desnivell.— 400 m per l'atac; 800 m Pilier; 500 m aresta de Peutérey; total, 1700 metres.

Material.— Piolets, grampons, cargols de glaç, cordes llargues, equip d'alçada.

Horari.— Per l'Angle 10 a 12 hores; 3 a 5 fins el Mont Blanc.

Itinerari.— Del refugi-bivac Piero Ghiglione anar al coll Moore, baixar per l'altra vessant i, amb un lleuger flanqueig a la dreta, arribar a l'atac. Bivac a l'atac, 2 hores. Perill de caiguda de séracs.

Descens.— Via normal del Mont Blanc.

4.ª repetició absoluta de la *goulotte* BOIVIN-VALLENÇANT i 1.ª ascensió nacional per: Antoni Garcia, Carles Gusi i Joan Quintana.

(13 d'Agost 1981) C. A. D. E./Club Alpí Català.

Resum tècnic de l'article Mont Blanc de Tacul, impressions d'una escalada en solitari, de Joan Quintana Omès per error en el número 717 de la nostra revista.

Dades Tècniques
MONT BLANC DE TACUL-
GOULOTTE ALBINONI-GABARROU

Primera ascensió: J. P. Albinoni i P. Gabarro; nit del 4 al 5 de juliol de 1974.

Primera hivernal: R. Thomas i K. Wilkinson; 9 de febrer de 1976.

Primera solitària: Alexis Long; hivern de 1980.

Primera Nacional: Antonio José Herrera (C. A. U. Granada) i Francisco Aguado (C. A. Maliciosa); 19 de juliol de 1980.

Primera nacional en solitari i hivernal: Joan Quintana i Paredes (C. A. D. E.-Club Alpí Català).

Desnivell: 500 metres.

Dificultat: M. D. Las reunions es poden assegurar a las roques dels marges de la canal.

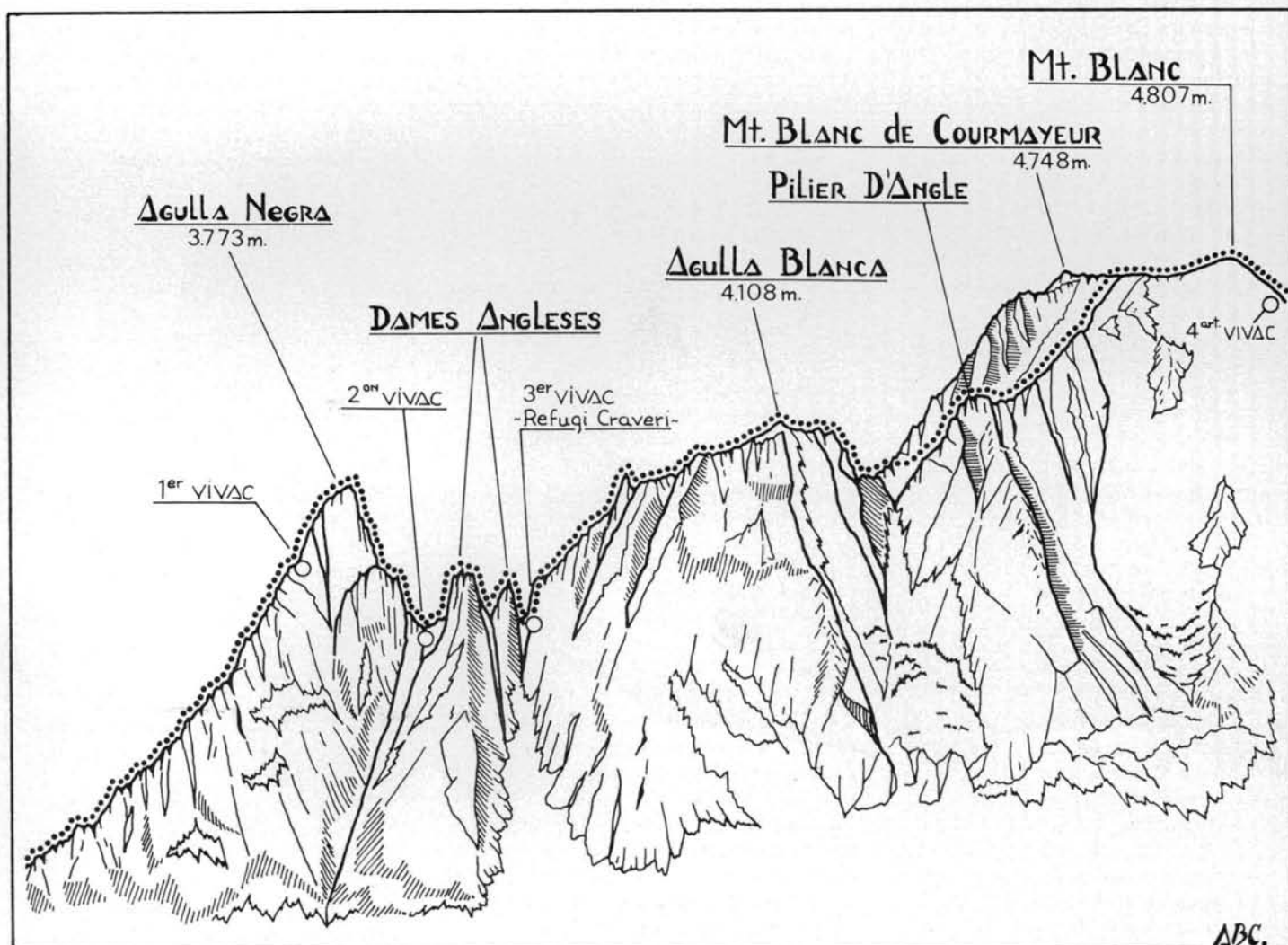
Horari: 6 a 10 hores.

AL MONT BLANC DES DEL SUD

Pilastra de Peutérey

Joan Martí i del Castillo

Ja a mitja primavera comencem a sentir que la nostra muntanya se'n dol, que els dies són molt llargs i que les altres contrades s'espolsen la neu, es fan més assequibles i ofereixen itineraris de gran dificultat i bellesa, encara que de petites dimensions. A l'alpinisme català, aquest any se li ha parlat de pujar la bandera al cim més alt del món i, a més, pel camí més difícil. Això és una gran promesa, però també és un gran interrogant. Haurem de córrer pel Pirineu com «la guilla», amb la nit o la tempesta. Si volem apropar-nos a l'Everest, caldrà cercar on la neu sigui més freda i el vent més fort, per preparar-nos per anar a la més alta aresta de la Terra.

Itinerari de la integral de Peutérey al Mont Blanc (4807 m).

MUNTANYA

Cal seriosament provar les eines i provar-se cadascú ell mateix: no podem viure de records, si les nostres fites són en el futur.

Així, doncs, donarem pas lliure a un gran somni molt temps adormit: atacarem l'Agulla Negra de Peuterey per la seva aresta sud i, des del cim, davallarem a la cabana Craveri, al coll de les Dames Anglaises, per remuntar a continuació fins al cim del Mont Blanc a través de la Punta Guillermina, la blanca de Peuterey (que té tres puntes, totes a més de 4000 metres); davallada al gran *plateau* que és el coll de Peuterey, sortint-ne a través del Grand Pilier d'Angle, l'aresta de Peuterey fins el Mont Blanc de Courmayeur, on uns dolços pendissos ens portaran al mateix cim del Mont Blanc.

D'això se'n diu la travessia integral de les Arestes de Peuterey: 8000 metres de recorregut, 3500 metres de desnivell, 700 de rappels, etc.; dificultat mitjana: D superior.

*Pòster central:
Aquest estiu de 1981, dues cordades catalanes han recorregut, respectivament, la integral de l'Aresta de Peuterey i el Pilier d'Angle, ambdós al Mont Blanc.
(Foto: Joan Buixó.)*

Nota de la redacció: El peu de fotografia corresponent al pòster central del número 716 de MUNTANYA, omès per error, era:

L'Arola (Villadrau) (Foto: Ramon Pujol i Alsina.)

Voldria que hi fóssim molts, que hi anéssim amb un autobús a la Val Veni, al peu de la gran cresta.

La data es fixa a la segona quinzena de juliol. El mal temps també és a la cita: plou a la vall i neva a 2000 metres. El primer dia que podem veure l'Agulla Negra, se'ns apareix tota blanca.

En Carles, en Joan, i jo passem pel Baufortain, i posem a prova l'impermeable de Gore-Tex.

Males llengües diuen que el final de juliol ens portarà una època d'altres pressions i que els humans podrem tornar a gaudir del sol i del bon temps.

En Carles ha d'anar a Barcelona per assumptes de la seva feina de magisteri; en Joan i jo ens n'anem d'excursió al refugi Craveri.

Seixanta centímetres de neu fresca cobreixen la glacera de Frêne; el coll de la Innominata està com per Nadal. Però fa sol i sembla que en farà més. Un *couloir* com el de Gaube ens porta a la bretxa nord de les Dames Anglaises, on hi ha la cabana del 1933, en un perfecte estat i amb molt poques visites. Això és com una joia, al mig dels Alps. És com una perla que s'obra per a acollir, ben còmodes, cinc persones.

Ens sentim plens de joia; fins i tot emocionats de poder pernoctar en aquest lloc tan històric. De tornada a Val Veni, la tenda és oberta i tots els estris són a fora; a

dintre, trobem en Carles que ha tornat de Barcelona a tota presa.

Ara estem eufòrics i totalment decidits a fer a la integral. Al Craveri, hi deixarem quelcom de menjar, butà i piles, i també uns pitons de glaç que, com els de roca i els tascons, no necessitem per a res en tota la cursa.

Pugem al refugi de la Negra, un altre niu de pau situat en la «Butaca dels Alemanys», una clotada immensa, limitada per les arestes S i E de l'Agulla Negra.

Troblem d'altres grimpaïres, però cap més per a la integral. El despertador sona a la una, i a les tres som a la paret. Quinze quilos són a la motxilla, botes dures als peus, i un bon ànim per a començar.

En les primeres hores guanyem fins al coll de la punta Gamba, tot trampejant entre cordades de japonesos; després passen els francesos... Tots fan caure bastantes pedres i semblen bastant nerviosos. Abans de la mitja lluna, ja som ben sols a la paret, amb les nostres motxilles i una bona calor.

En Carles té molta gana i protesta enèrgicament: l'hora de dinar és la una i ara són les tres i encara no hem parat per esmorzar.

Preparem una beguda adequada amb neu que trobem pels racons. L'escalada a la Negra es d'una bellesa inexplicable: el Pilastros Roso, el de Frêne, totes les muntanyes del sud, de Suïssa i d'Itàlia, es

veuen retallades sota un cel com mai no es troba als Alps. Bocabadats per tanta bellesa, guanyem alçada lentament.

A l'hora adequada, se'ns presenten unes plataformes per al bivac, prou bones, vora la punta Brendel.

Jeiem plàcidament, tot discutint sobre les intencions dels primers núvols que estan apareixent. Nit d'àngels, dolça nit.

Això és nostre! La Brendel té algun pas delicat, i el vent és bastant fort. El cim de la Negra. Besem els peus de la imatge que hi resta i llancem les cordes al buit; la glacera de Frêne, mil metres més avall, roman impassible davant les nostres maniobres. El vent ens entreté bastant, en portar les cordes cap al NE. Una xemeneia esquerdada que regalima aigua com un cantí foradat ens deixa a les Dames Anglaises. Ja és pràcticament de nit; hem pecat d'optimistes en pensar arribar al Craveri amb llum de dia. Són les dues de la nit quan decidim, entre una fina pluja amb gust de mar, de deixar l'escalada per a demà i ocupar un lloc dintre les peces de bivac. Encara sort que no plou massa! No hem vingut a provar el material?

Al matí, uns rappels, unes travessies i un *couloir* ens porten al Craveri: hi estem com a casa. Fem eixugar el material, i ens bevem i mengem tot el que ens mancà ahir.

Dos suïssos, com dues motos modernes, han arribat; caldrà estrènyer-se per poder dormir tots ací. Diana a les quatre, a les sis tothom a fora i..., a córrer! Avui volem arribar al cim, i, si pot ser, més avall.

El temps no ens promet res de bo; el terreny, poc complicat, ens permet d'anar de pressa. La boira s'espesseix més i més. Pensem que, al cim del Mont Blanc, hi deu tocar el sol. Ens posem els grampons, que no ens treurem fins al refugi de Gouter. La salabor de l'Atlàntic i la boira humida es confonen amb les esmolades arestes de l'Agulla Blanca. Davallem amb cinc rappels al coll de Peutérey; el vent comença a ser fort i escampa la boira. El Pilar de Frêne surt un moment, com per exhibir-se, però es torna a perdre. Discutim sobre la possibilitat d'escapar per la glacera de Frêne i les roques Grubber..., però no deixarem aquesta ascensió per culpa d'una simple boira. Ens dirigim cap al Pilier d'Angle: els pendents glaçats, amb la neu fresca que comença a caure, i els corredors entre blocs immensos, fan un terreny prou agradable. En un moment, un llamp, seguit d'un tro, trenca l'harmonia: la tempesta es defineix clarament. En Joan vol anar més de pressa; jo vaig al meu límit, i em pico un dit entre el piolet i la roca. En Carles es limita a vigilar les nostres cares i passa la seva pròpia por.

El terreny canvia d'aspecte, i per això ens imaginem d'estar sobre l'aresta de Peutérey. A la dreta, una cornisa que fa pensar amb els llibres de muntanya; a l'esquerra, un pendent prou redreçat. Pugem els tres junts: durant moltes hores, sembla que no avançem gens; sempre el

Rappels a l'Agulla Negra. (Foto: Joan Martí.)

mateix: la cornisa que es confon, el pendent i la boira. En Joan que va al davant, descobrint increïblement el bon camí, crida: VICTÒRIA! És el Mont Blanc de Courmayeur.

Ací, el vent és molt més fort, la neu s'enganxa a les ulleres i, sense elles, ens fereix els ulls. Són les vuit de la tarda; ara ens hi veiem molt poc i, dintre d'un moment, no veurem res. Discutim sobre la direcció a prendre: aquest terreny és molt pla.

Cap al NO, unes arestes planes ens menen a les roques de la Tournette; uns lloms arrodonits, fortament atacats pel vent, són identificats com el cim del Mont Blanc.

Soposo que tots sentim la gran joia del cim, però el triomf serà en arribar a la vall.

Davallem per «Les Bosses», amb un increïble instint. Fins que, abatuts per la foscor i la tempesta, decidim excavar un forat que ens abrigui una mica i que ens procuri una activitat.

Cavem a la neu durant hores; no tenim gaire, fred, però sí una mica de por. No ens volem aventurar a una davallada incerta; passem la nit com podem, tot espolsant la neu que, cada 15 minuts, ensorra el nostre parament a 4500 metres.

El vent sembla que no vulgui parar mai més i la boira roman enganxada per sempre.

A les sis del matí, quan un altre cop ja estàvem en actiu, un clar ens deixa veure el refugi Vallot a només tres-cents metres. Grans són les corredises, i més gran la joia en ser-hi a l'interior. Hi trobem els dos suïssos, que ens avançaren algunes hores i arribaren al Vallot amb llum de dia.

Ací deixem la resta de la nostra trencada corda, i davallem saltant, entre la multitud de pelegrins que pugen al Mont Blanc.

Uns dies, uns bivacs...: homes i eines a prova. La Integral: una clàssica que de tot cor us aconsellem.

Bronzes típicament tibetans
al Monestir d'Alxi. (Foto: Ramon Pinto.)

L'ART TIBETÀ

Ramon Pinto i Comas

Abans d'entrar en matèria, m'agradaria fer notar que, de la mateixa manera que en parlar de la música i la medicina vam indicar que el pensament religiós budista hi era sempre present, igualment, dins de l'art, podem assegurar que aquest pensament és un fidel reflex de les ensenyances espirituals, que la religió és la que guia l'expressió artística, i que no hi ha cap altra possibilitat de manifestació que no estigui lligada a aquest concepte; no hi existeix un art profà pròpiament dit; si més no, la totalitat d'objectes i pintures que ens ha estat possible d'examinar han tingut sempre com a teló de fons motius de

Mandala còsmic al monestir de Hemis. (Foto: Ramon Pinto.)

la religió lamaista o han estat al servei d'ella.

La història del desenvolupament de l'art al Tibet ens mostra, sense cap dubte, que l'enriquiment expressiu hi ha vingut acompanyant la introducció del budisme provinent de l'Índia i de Xina, potències culturals d'importància que envolten el país de les neus, i que artistes de fina sensibilitat van acompanyar els missioners, ensenyant-los ensems llur riquesa cultural i artística, i creant una nova forma d'expressar-se; no és conegut, d'abans de la seva arribada, un art tant acurat com el que van dur com a bagatge aquests artistes budistes. L'explicació de la seva vinguda és que hi va haver necessitat que el poble conegués la cara dels nous déus i sants: per això va ser necessària la seva presència. Hem d'admetre que, també a l'Índia, va ser la religió hinduista la que va impulsar les més altes creacions artístiques en l'erecció de temples i la creació d'imatges i pintures; per això no ens ha d'estranyar que, al Tibet, també fos així, i que els artistes seguisin els missioners.

Tot i que la religió i l'art els considerem d'origen indi, el Tibet és un món a part. És per això que es va veure obligat a prendre una fesomia diferent; ja que els homes d'aquest país volien continuar essent ells mateixos, la seva forta personalitat es va imposar, no es volien deixar influenciar per lleis estranyes: per això va haver de ser la nova religió, i de passada l'art, els que van haver d'adaptar-se a llur forma de ser, i, així, veiem que el panteó budista es va enriquir amb una sèrie de déus, dimonis i éssers misteriosos que li eren estranys, ja que només existien en la religió bon, però que aviat prengueren carta de naturalesa dins d'aquella doctrina.

Per tot això, veurem que la màxima realització artística la trobem dins dels monestirs, on veiem tots aquests déus, sants, profetes i *dakinis* (éssers misteriosos) representats en totes llurs manifestacions. Fins i tot, hi trobem personatges de la història tibetana, representats de forma celestial, envoltats d'atributs, de núvols i de visions com si fossin déus; es caracteritzen per un extraordinari colorit que omple els paisatges que els envolten d'un esclat de colors impossibles, els quals són més una visió que una realitat, que aconsegueixen uns resultats artístics únics. Per tal d'obtenir-ho, deixen volar la imaginació de cels i de futurs, fruit d'una acurada meditació, per a poder interpretar amb propietat la beatitud, la joia celestial, la felicitat suprema, ja que necessàriament aquestes pintures hauran de servir de vehicle a la meditació, tant per als monjos com per al poble, i allò que es tracta d'aconseguir és donar la màxima realitat. No volem dir, però, que l'artista gaudeixi d'un absoluta llibertat expressiva, ja que

Decoració de les columnes i capitells. (Foto: Ramon Pinto.)

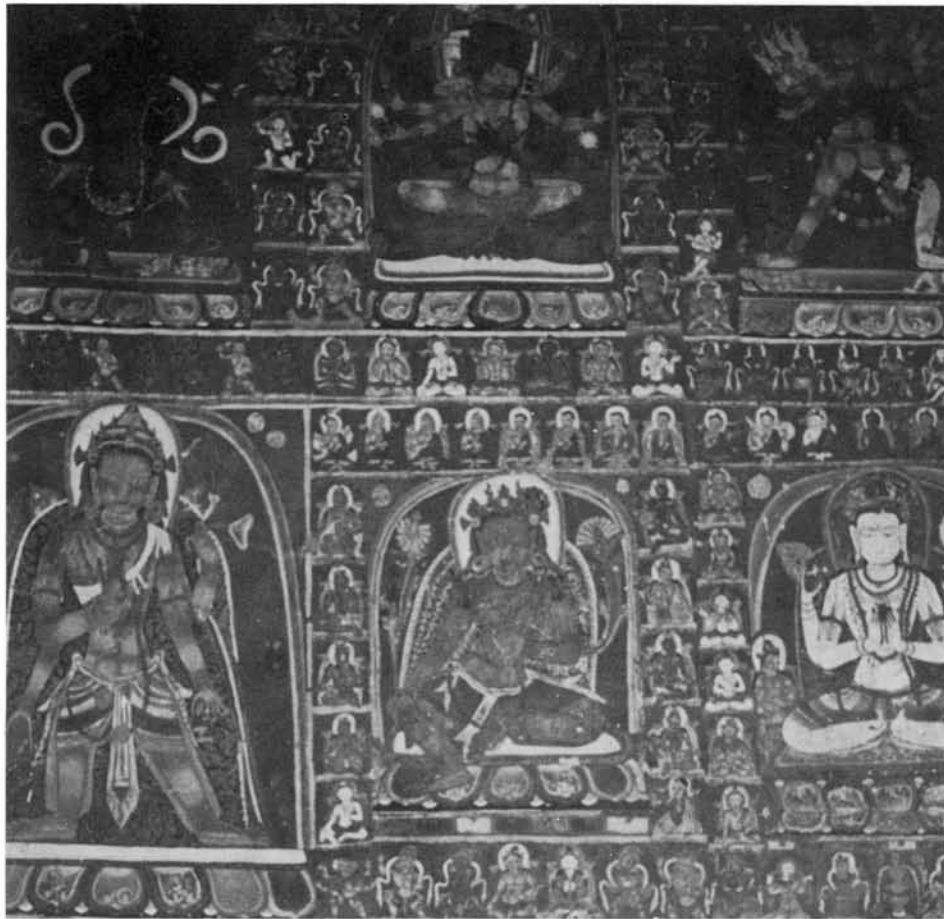
tot està previst: la iconografia té una reglamentació estricta que ordena l'aspecte que han de tenir les representacions de buda (veure la fig. 1), les dels sants i dels bodhisattves, a fi de poder conèixer d'una vegada per sempre la identitat de les divinitats que es volen representar, ja que el nombre de figures es quasi infinit, i canvien sols les positures, posicions de mans, atributs, símbols i colorit.

L'artista ha de ser un iniciat dins dels coneixements esotèrics abans d'aventurar-se a pintar, ha de conèixer els mantrès i punts de cristallització visionària de les divinitats, ha de meditar tant aquestes fórmules com els atributs, a fi d'accedir a la visió de la imatge per poder crear les figures tal com són en la realitat

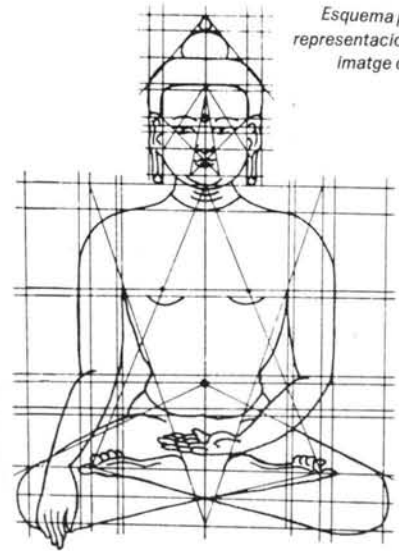
del més enllà, i aquestes obres han de poder ser enteses pels fidels; això fa que d'antuvi no són compreses pels profans, sinó tan sols pels iniciats. És aquest un factor a tenir en compte quan ens endinsem en la contemplació d'aquestes representacions de l'art tibetà (hermètic i misteriós) que escapa al nostre raonament.

Vet aquí, doncs, que veiem com l'art està més al servei de l'estat meditatiu que del contemplatiu; no és una obra d'art en sí mateixa, no és un objecte de decoració, ni tan sols els adornaments que cobreixen les parets i columnes de les sales i capelles deixen de tenir una importància religiosa, cosa per la qual a mi em sembla un art sobrenatural i fantàstic.

Per al tibetà que utilitza aquestes obres d'art en el recolliment d'un monestir són

Pintura mural. (Foto: Ramon Pinto.)

Esquema per a les representacions de la imatge de Buda.

sols unes obres funcionals, sense valor artístic; les pintures no són divinitats, no hi existeix l'adoració de les imatges, per la qual cosa sovint les hem trobat repintades de vius colors, com d'esmalts sintètics, i això ens ha omplert de desconhort, perquè al nostre entendre han perdut aquella innocència i autenticitat que els va conferir el seu creador. Però per a ells això no té cap importància, encara que la nostra mentalitat no ho admeti. No obstant, sortosament, no totes han estat renovades: n'hem vist d'autènticament antigues, dels segles X i XII, en el monestir de Alxi, a la vall del Ladak.

Tots els monestirs tenen un recobriment sumptuós, que consisteix a embellir les columnes, i els capitells, sostres i contreforts interiors i exteriors, de pintures amb símbols sagrats, flors, dracs, monstres i garlandes fetes amb un esclat de colorit, potser un xic naïf, però d'una bellesa que aclapara.

La pintura sobre tela de cotó (rarament de seda) és un art que mereixeria un capítol a part: és un art molt acurat, és l'art de la miniatura. Aquestes teles, prèviament preparades amb clara d'ou com en la tècnica del fresc, són pintades amb figures de buda, sants i gurus amb colors i adornaments d'or fi, i, sobretot, s'hi representen *mandales*, que són diagrames còsmics que ens permeten d'entendre la

cosmologia búdica, una ciència que conté els fonaments de la concepció tibetana de l'univers i que serveixen també per a la meditació, amb l'avantatge que poden ser transportades a fi de situar-les en el lloc oportú per a determinades cerimònies. Aquestes pintures, que s'anomenen *thanges*, es troben en quantitat, penjades per les parets de totes les capelles dels monestirs, i poden assolir dimensions monumentals, com la que hi havia a Lhasa, de 25 per 20 metres, o al Bhutan, de 15 per 10 metres.

L'art tibetà és també present en l'escultura, principalment en la representació de budes. Buda, com a ésser suprem, és representat en diverses formes, ja que té moltes invocacions, però totes aquestes són un fidel reflex d'un art que té uns canons que es respecten i que són sempre els mateixos. La representació de buda és una de les més antigues i importants imatges culturals del budisme, i ha estat sempre present a tots els llocs freqüentats pels fidels. L'escultura també representa tota una sèrie de bodhisattves, que són els sants del Tibet: són éssers reals que van ajornar l'entrada al nirvana per tal de salvar els altres abans que ells mateixos, i assoliren la santedat als ulls del poble, cosa per la qual són molt venerats. Avalokitesvara és una de les principals divinitats del lamaisme tibetà, i representa

la compasió infinita; per això és representat amb dos, quatre, sis, vuit, cent o mil braços, ja que d'aquesta forma pot acudir a ajudar a tots: és com la deïtat protectora i salvadora; les escriptures ens parlen de 108 diferents representacions d'Avalokitesvara (el 108 és un nombre sagrat del budisme). Comprendrem de seguida que, si no hi hagués una tradició i unes lleis que governen l'art, ens seria impossible de reconèixer aquestes deïtats; és per això que, necessàriament, els artistes les han de respectar.

Els bronzes són fets amb la tècnica del motlle de cera perduda, i això converteix les peces en obres úniques; aquests són utilitzats en els altars domèstics, ja que cada casa té necessàriament un altar que serveix per als precis i les cerimònies funeràries. Aquest art del bronze és originari del Nepal i de l'Índia, i pot assegurar-se'n la procedència segons el colorit del metall o del daurat de la peça. Al Tibet, la província més clàssica en aquesta producció és Giantse, on es reuniren una bona part dels artistes, i hi crearen una extraordinària escola del disseny d'aquests metalls, amb repujats i formes molt característics del Tibet, ja que sols amb la forma del peu, les cares i l'expressió, es pot conèixer si és art tibetà o nepalí; uns pocs artistes provinents de Caixmir crearen també una escola al Tibet, però són poques les peces que es poden admirar d'aquesta procedència, ja que tot seguit adoptaren les formes i representacions autènticament tibetanes.

Ara cal preguntar-nos sobre el futur de l'art al Tibet: tot i l'ajuda que les nacions lliures com Suïssa, Anglaterra, Índia, han ofert al Tibet, crec sincerament que l'època d'or ja ha passat, i que el futur d'aquest art és molt difícil; allò bo ja està fet, i la influència nefasta de la invasió xinesa haurà acabat definitivament amb la continuació d'una expressió artística única en la història d'Orient. L'art tibetà, que jo estimo i admiro, no té futur.

DE BARCELONA AL CANIGÓ

A PEU i (III)

13.ª ETAPA, LLANARS-SETCASES

Aquesta etapa la vam fer 34 excursionistes, el dia 13 de juliol de 1980.

Des de Llanars (983 m) vam anar cap a *La Creu*, que vam deixar a l'esquerra. Vam agafar un camí carreter i aviat vam arribar al *Coll de la Roureda* (1200 m). A la dreta vèlem el *Riberal de Faitús*.

Girarem primer a la dreta, seguirem un camí carreter i, després, l'ampla carena meridional de la *Serra de Faitús*, i vam

assolir el *Coll dels Homes Morts* (1400 m) i l'extens *Pla de Sant Joan* (1583 m), on vam retrobar el camí carreter i on començarem a veure, sorgint de l'horitzó, el massís del Canigó.

La pujada a la *Serra de Faitús* fou feixuga, agreujada per la calor. Però com de costum, vingueren les boires i ens empenyeren cap amunt. Amb tot no va ploure, i, en arribar al punt culminant de l'etapa, el *Puig de les Agudes* (1978 m), vam poder contemplar una majestuosa vista de l'alta vall del Ter, amb el circ d'*Ull*

Albert Gras i Francesc Beato

de Ter davant nostre i també l'imposant *Gra de Fajol*, el *Bastiments* i el *Costabona*.

Des del cim vam davallar cap al N, seguint la carena i passant pel *Pla de les Bigues* (1894 m) i el *Coll de Lliens* (1870 m). Vam agafar el camí antic de Setcases a Molló, esllavissat en algun lloc, i vam dinar prop del camí, el qual era molt bonic ja que els nerets lluien les seves vermelles flors.

Després de dinar vam continuar baixant, i assolírem aviat uns prats des dels quals ja s'albirava *Setcases*, a vol d'ocell. Des d'aquests prats vam agafar un camí carreter, i, després d'agafar-ne un altre que baixa per la dreta, vam arribar al *Torrent de Vall-llobre*, que vam travessar per un pont. Poc més enllà creuàrem el Ter per un altre pont i vam arribar a *Setcases* (1279 m), on ens esperava l'autocar. En aquesta excursió hi hagué molta animació, gairebé eufòria, que potser cal atribuir a la proximitat de l'etapa culminant *Setcases-Canigó*.

Horaris

<i>Llanars</i> (983 m)	00'
<i>Coll de la Roureda</i> (1200 m)	29'
<i>Coll dels Homes Morts</i> (1400 m)	21'
<i>Pla de Sant Joan</i> (1583 m)	35'
<i>Puig de les Agudes</i> (1978 m)	1 h. 01'
<i>Coll de Lliens</i> (1870 m)	23'
<i>Setcases</i> (1279 m)	1 h. 15'
TOTAL dia	4 h. 04'
TOTAL acumulat	61 h. 28'

14.ª ETAPA, SETCASES-CANIGÓ I CLOENDA DEL CICLE A PRADA

Finalment arribaren els dies de l'etapa culminant de la nostra travessada; l'emoció es respirava a l'ambient, sobretot per part de les companyes i companys que havíem fet una gran part de les etapes i també, no cal dir-ho, per part dels organitzadors.

Per a donar-li un sentit d'apropament als excursionistes de les cinc comarques del Nord de Catalunya, els organitzadors vam pensar de fer una trobada a la *Pica del Canigó*, símbol de tots els catalans, amb la participació de tots els excursionistes que ens volguessin acompanyar i especialment dels de les comarques del *Rosselló*, *Conflent*, *Vallespir*, *Cerdanya* i *Capcir* que formen el Nord de Catalunya. I per a això vam escriure a l'*Antoni Glory*, membre del *Grup Excursionista Pirinenc Rossellonès Nord-Català*, amb la intenció que ens ajudés a difondre la nostra idea.

El dia 24 de juliol, dijous, a dos quarts de set de la tarda, ens trobàrem a les *escales de la Catedral* 34 participants dels 42 que preniem part en aquesta darrera etapa. Els altres 8 excursionistes, degut a problemes d'horari, pujarien pel seu compte. El grup era portador d'una gran bandera que s'havia de col·locar al costat de la *Creu del Canigó*.

Cap a les 7 de la tarda pujàvem a

Llanars, església romànica de Sant Esteve. (Foto: Albert Gras.)

l'autocar i iniciàrem el viatge cap a *Setcases*. Però la sortida de Barcelona fou dantesca, per l'enorme embús de vehicles provocat pel pont de Sant Jaume. Tot cercant una sortida, el nostre xofer ens féu «visitar» els ravals de Barcelona i de les veïnes poblacions de Sant Adrià de Besòs i Santa Coloma de Gramanet. Això ens retardà molt, i a les 10 de la nit encara érem a Sant Quirze de Besora, on vam decidir sopar. Cal remarcar que teníem previst sopar a *Setcases* cap a aquesta hora...

Finalment, a dos quarts d'una de la matinada arribàrem a *Setcases*, i ràpidament ens instal·làrem a la gran pallissa de *can Malet*, on per cert ja dormien els qui hi havien pujat pel seu compte...

L'endemà, divendres, dia 25 de juliol de 1980, ens llevàrem a les 6 del matí. El temps era esplèndid i no hi havia ni un núvol en aquest cel encara poblat d'estels i amb un punt de claror per la banda de llevant.

Després de menjar una mica, emprenguérem la caminada que ens havia de portar fins al *refugi de Merialles*, l'etapa més llarga d'aquest cicle, amb prop de vuit hores de marxa.

A quarts de set, quan el dia ja clarejava, vam deixar *Setcases* i vam agafar la carretera que va a l'estació d'esquí *Vall-Ter 2000* i a la regió d'*Ull de Ter*. Tan sols sortir del poble, la carretera travessa el *riu Ter* (1290 m) i, a partir d'aquí, és enquitranada.

Poca estona després de seguir aquesta carretera vam arribar a la confluència del *riu Ter* amb la *Riera de Carboner* (1360 m),

que drena la bonica *Vall de Carboner*, poblada per un magnífic bosc de pi negre. Pujàrem per aquesta vall i, després de travessar la *Riera* per un pontet, vam veure el *Salt del Cossi* (1460 m); poca estona després creuàrem de nou el torrent, i ascendírem per la *Baga de Carboner*. La pujada era forta i cada vegada vèiem un panorama més extens dels cims que envolten l'alta vall del Ter: *Gra de Fajol*, *Bastiments*, la *Llosa* amb la seva típica congesta, etc.

El camí va a parar a una pista (1700 m), travessada la qual vam agafar un camí carreter que puja molt, el qual deixàrem al cap d'una estona, prop de la *Font de Pla Rebost*. Pujàrem per aquest inclinat pla, on solen pasturar les vaques i, en arribar novament a la zona de bosc, vam seguir un corriol que ens portà a una pista i al *Coll de la Balmeta* (1990 m).

En aquest lloc vam fer una parada que els fotògrafs aprofitaren per a captar els magnífics paisatges que s'albiraven, amb els cavalls pasturant a primer terme. Molt a prop d'aquest lloc, en el vessant llevantí, pertanyent a la *Vall-llobre*, hi ha el *refugi forestal Jaume Farré*, inutilitzable i en un estat deplorable.

Vam continuar pujant pels prats, i deixàrem a la dreta el vell «refugi» Davant nostre s'obria una gran panoràmica del *Ripollès*. Assolírem la *Collada de la Balmeta de Dalt* (2110 m) i vam veure enfront nostre el *Coll de Pal* i el majestuós *Costabona*.

La pujada fins al *Coll de Pal* va resultar una mica penosa perquè el sol escalfava molt i el desnivell era fort. Però finalment hi vam arribar.

El *Coll de Pal* (2374 m) és situat a la carena fronterera, entre el *Ripollès* i el *Vallespir*, comarques germanes separades per obra del famós i dissortat *Tractat dels Pirineus*, però unides pels vincles de la llengua i la cultura.

Vam fer allí una parada, i ens hi vam agrupar tots, mentre fruíem d'un grandíol panorama del *Pirineu*: vèiem tots els cims que envolten l'alta vall del Ter, i el massís del *Canigó* que ja teníem relativament a prop.

Tot seguit vam davallar fins al *riu Tec*, prop de les fonts del qual vam esmorzar i ens vam refrescar ben merescudament. Tot i que vèiem davant nostre, sota la carena de *Rojà*, algunes petites congestes de neu, el sol picava de valent i feia molta xafogor.

Després d'esmorzar emprenguérem el camí cap a la *Portella de Rojà* (2377 m), límit del *Vallespir* amb el *Conflent*; continuàrem després per les *Esquerdes de Rojà*, una llarga i alta carena que uneix el *Roc Colom* amb el *Canigó*. A mig camí vam trobar un pastor que restà ben sorprès en veure'ns; ens digué que faria bo... si el temps no canviava.

Gairebé al final de les *Esquerdes* ens

per la *Font d'en Martí* i baixàrem cap a la *Riera de Cadí* (1964 m), que creuàrem.

Després de fer una petita parada, vam prosseguir el camí; pujàrem suaument fins a trobar, poc temps més tard, el camí que va cap a *Sant Martí del Canigó* pel *Coll Segalés* (2043 m). En aquesta bifurcació hi ha també un indicador de fusta.

Deixant a la nostra esquena l'esmentat camí, vam agafar el camí que va al *Refugi Aragó* (2123 m) i en poca estona hi vam arribar. Aquest refugi, dedicat al científic rossellonès *D. F. Aragó*, és una petita construcció que té una capacitat de cinc persones, o sia, per a casos d'emergència. Vam esmorzar a la font que raja al costat de l'edificació.

La tranquil·litat i la bellesa del lloc convidava a passar-s'hi hores, però nosaltres emprenguérem altre cop la marxa als *Plans de Cadí* (2200 m aprox.). A la nostra esquerra anava apareixent la impressionant *Pica del Canigó*; feia goig de veure la bandera de les quatre barres desplegada enmig dels prats, tenint com a teló de fons la imponent mola pètria que des d'allí baix semblava infranquejable.

El camí aviat deixa els prats i puja fortament, fent ziga-zagues a través d'unes grans tarteres. D'allí estant hom podia veure ja la *Creu de la Pica*.

Cap a mitja tartera vam deixar el camí que porta a la *Portella de Vallmanya* (2591 m), i en vam agafar un altre que per l'esquerra flanqueja la tartera. Aquest camí, a penes un corriol, ens va portar al peu de la *Xemeneia*, i deixà a la dreta la *Bretxa Durier* (2696 m), tall entre roques sota del qual hi ha un impressionant estíball damunt de la *gelera de Balaig*.

Ara el grup anava una mica separat i vam fer una parada per a reagrupar-nos i poder pujar tots junts la impressionant canal que porta al cim. El nom de «xemeneia» se li dona per la semblança que un monòlit o gendarme que hi ha té amb la xemeneia d'una llar.

Un cop agrupats vam començar a grimpar per la canal. Vam deixar a l'esquerra l'esmentat gendarme-monòlit; el nostre company i amic Pere Albert anava davant, portant la bandera quadribarrada. Darrera d'ell pujàvem tots els altres companys. Finalment, just a migdia, vam arribar a la *Pica del Canigó* (2784 m), fita del nostre llarg pel·ligrinatge des de Barcelona.

Un grup d'excursionistes, entre els quals figuraven el president del Centre, *Lluís Puntís* i la seva muller, era ja dalt de la *Pica* i ens hi esperava. Si bé la majoria eren gent d'aquelles comarques, també hi havia persones del Principat i socis del Centre que hi havien pujat per a participar en aquesta trobada.

El goig fou gran; ens felicitàrem mútuament per l'èxit d'aquesta travessa i tot seguit vam col·locar al costat de la *Creu*

Refugi de Merlalles. (Foto: Narcís Rucabado.)

la gran senyera que havíem dut des de Barcelona, com a símbol d'agermanament del Centre Excursionista de Catalunya amb les entitats excursionistes del Nord de Catalunya.

Un company nostre, en nom de tots nosaltres, pronuncià unes paraules per explicar el motiu de l'anada al Canigó a peu des de Barcelona i també el perquè de l'acte que celebràvem. A continuació tots els presents vam cantar «*Muntanyes del Canigó*», «*Muntanyes regalades*» i, per a cloure l'acte, l'himne nacional de Catalunya, «*Els Segadors*».

La boira que cobria la plana començà a pujar, i en aquella hora arribava gairebé dalt de la *Pica*; per això ens afanyàrem a

baixar cap a *Cortalets*. Només deixar enrera el cim ja ens embolcallà la boira i fins a arribar al *Xalet* hi vam ésser immersos. No vam poder fruit de la visió dels cims i pobles que hauríem contemplat, però sí que vam admirar els esplèndids nerets que formaven una roja catifa estesa a les vores del camí.

Vam deixar enrera el *Pic Jofre* (2362 m) i vam passar pel *Pla dels Estanyols*, on hi ha el *gorg de Balaig* (2164 m). Poc després apareixia davant nostre el *Xalet-Refugi de Cortalets* (2150 m).

Quan hi vam arribar, ja teníem la taula parada. Dinàrem força bé i, en acabar, cadascú es va acomodar, o bé al *Xalet* o bé al *Refugi lliure del C.A.F.* A fora, la

boira persistia i àdhuc va caure un ruixat. Les hores que restaven fins a l'hora de sopar les vam passar conversant i comentant les incidències de la travessia.

Durant el sopar vam tenir entre nosaltres el Dr. Jean Goujon, president del C.A.F. de Prada, acompanyat de la seva esposa. Finit l'àpat, vam fer tots plegats un brindis per l'èxit assolit.

L'endemà, diumenge dia 27 de juliol, les boires que ens havien impedit veure els meravellosos voltants de Cortalets s'havien esvaït i la sortida del sol fou veritablement un gran espectacle, amb tota la Plana del Rosselló als nostres peus; destacaven al fons els **estanyos de Salses i Canet**. No cal dir que els fotògrafs aprofitaren l'ocasió.

Després d'esmorzar al Xalet, ens vam acomiadar del seu administrador, Sr. Taurinyà, i de la seva esposa, que tan bé ens havien atès. A continuació vam fer les darreres fotografies de tot el grup, amb el teló de fons de la **Pica del Canigó**. Guaiats pels membres del G.P.R.E.N.C. vam començar tot seguit la davallada.

Des del **Xalet de Cortalets** (2150 m), vam agafar el camí del **Coll de Cortalets** (2055 m), per a endinsar-nos després pel meravellós **bosc de Balaig**, talment un jardí, amb els seus avets centenaris, i escoltant el soroll de l'aigua que va saltironant vers el **torrent de Taurinyà**.

En sortir del bosc vam trobar el **Refugi de Balaig** (1600 m), construcció bastant gran davant de la qual raja una fresquíssima i abundant font. La part lliure del refugi, però, es troba bastant abandonada. Al costat del refugi hi passa la pista turística del Canigó, que va del **Coll de Milleres al refugi de Cortalets**. És una pista estreta, asfaltada a trossos i en bones condicions.

Vam deixar el Refugi de Balaig i vam seguir després un tros de l'esmentada pista, tot admirant un extens panorama de la comarca del **Conflent** amb **Taurinyà** a primer terme, **Sant Miquel de Cuixà** enmig d'una vall i, cap al fons, ja a la plana, la vila de **Prada**.

Els companys del G.P.R.E.N.C. coneixien bé les drecceres, ben amagades per cert. Això ens estalvià un bon tros de pista i no vam pas trigar a trobar un camí que ens va portar directament el **Coll de Milleres** (842 m).

Des del coll de Milleres vam agafar la pista turística i, al cap de mig quilòmetre, ja érem a l'**encreuament de la carretera Vernet-Prada** (794 m), lloc on ens esperava l'autocar.

L'autocar ens portà a **Prada** (356 m), passant per **Taurinyà** i **Cuixà**. A l'**ajuntament de Prada** ens esperaven i havien preparat una recepció i un aperitiu. En entrar a la sala ens sorprengué gratament veure penjada la fotografia del gran músic **Pau Casals**. El Batlle de Prada, en representació del poble i del consistori,

pronuncià unes paraules de benvinguda a les quals respongué, en nom de tots nosaltres, el president del C.E.C. Lluís Puntís, que donà les gràcies per la rebuda que ens dispensava la vila de Prada i digué que creia molt positiu aquest intercanvi amb els excursionistes d'aquelles comarques. A continuació signà en el **Llibre Vermell** de la Vila, que data de l'any 1609 i reflecteix la història del municipi. Tot seguit se serví l'aperitiu, que fou molt bo, i ens férem fotografies com a record d'aquesta diada.

Ens acomiadàrem del Sr. Batlle i tot seguit vam anar a dinar en un bon restaurant de la vila, sota l'ombra dels arbres del jardí. Després de dinar vam anar al cementiri de Prada i vam dipositar un ram de flors a la tomba de **Pompeu Fabra**, mestre de tots.

Abans d'emprendre el viatge de retorn, vam visitar el monestir de **Sant Miquel de Cuixà**. Un monjo de la comunitat ens féu una detallada explicació del monestir i de la seva història.

De retorn a Prada, havent-nos ja acomiadat de tothom, i abans d'agafar l'autocar, vam cantar «El cant dels adéus», tot fent una gran rotllana. Així vam cloure la nostra travessada i vam deixar aquestes comarques, amb el goig d'haver-hi passat uns dies inoblidables, tant per les seves belleses naturals com per la rebuda que ens dispensaren, però sobretot per les noves amistats que hi havíem fet.

Horaris

a) De Setcases a Marialles		
Setcases (1279 m)		00'
Riera de Carboner (1360 m)		21'

Camí de la Portella de Rojà, amb la bandera presidint la marxa. (Foto: Jordi Turon.)

Pista forestal (1700 m)	1 h. 00'
Coll de la Balmeta (1990 m)	1 h. 00'
Coll de Pal (2374 m)	1 h. 05'
Riu Tec (2300 m)	10'
Portella de Rojà (2377 m)	31'
Coll del Garbé (2220 m)	40'
Coll de Roques Blanques (2252 m)	45'
Collada Verda (2282 m)	30'
Coll del Vent (2229 m)	30'
Refugi de Pla Guillem (2276 m)	30'
Creu de la Llípoderà (2083 m)	30'
Refugi de Marialles (1718 m)	45'
TOTAL del dia	8 h. 17'
TOTAL acumulat	69 h. 45'

b) De Marialles al Canigó	
Coll Verd (1861 m)	40'
Riera de Cadí (1964 m)	30'
Bifurcació (2043 m)	10'
Refugi Aragó (2123 m)	20'
Plans de Cadí (2200 m)	35'
Bifurcació (2560 m aprox.)	30'
Bretxa Durier (2696 m)	15'
Xemeneia (2700-2780 m)	10'
Pica del Canigó (2784 m)	10'
TOTAL del dia	3 h. 20'
TOTAL acumulat	73 h. 05'

CARTOGRAFIA

Mapes utilitzats

Sant Mateu, 1:25.000. Editorial Alpina. Etapes 1.ª i 2.ª.

El Corredor, 1:25.000. Editorial Alpina. Etapes 2.ª i 3.ª.

El Montseny, 1:40.000. Editorial Alpina. Etapes 3.ª, 4.ª, 5.ª i 6.ª.

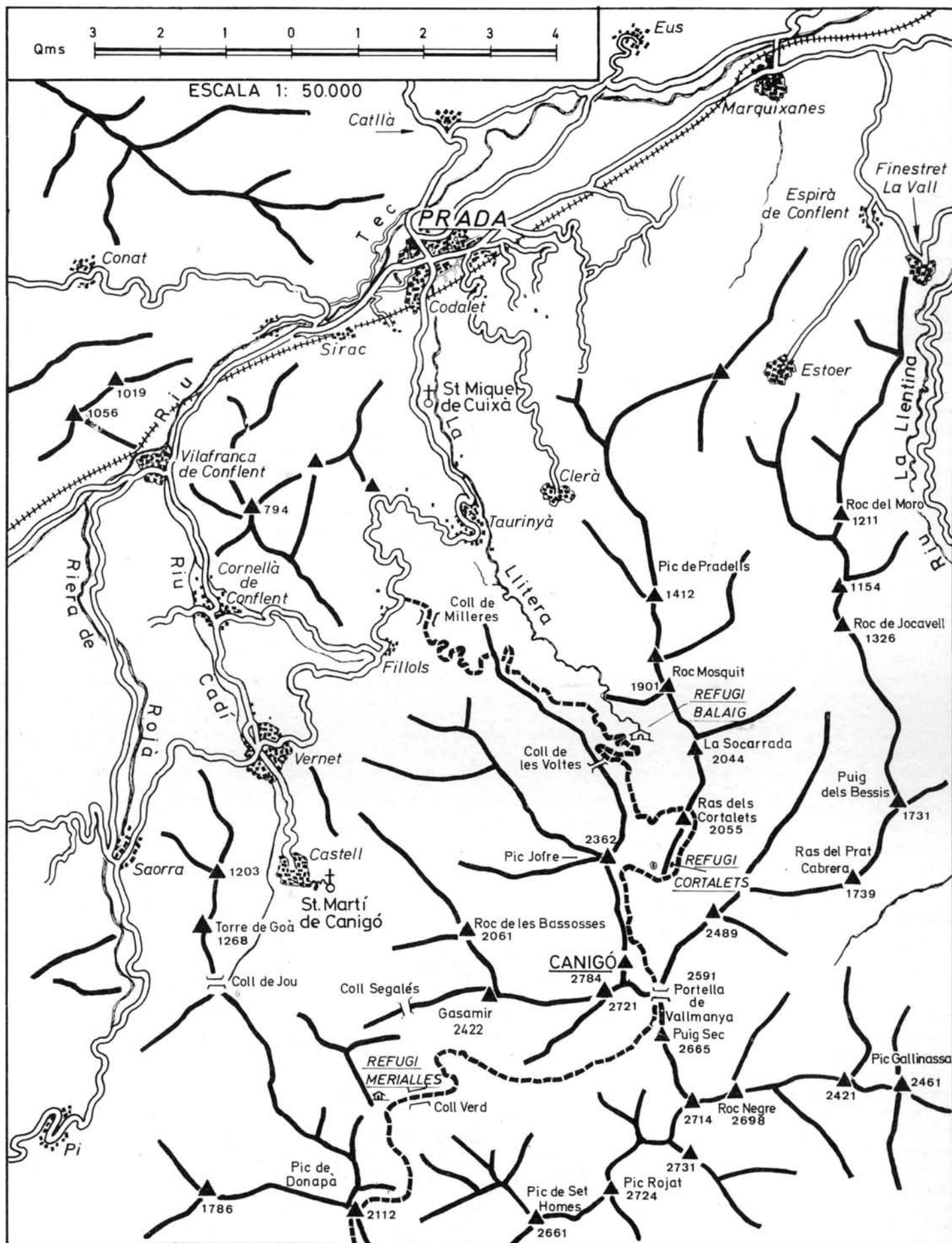
Les Guillerries-Collsacabra, 1:40.000. Editorial Alpina. Etapes 6.ª a 8.ª.

Puigsacalm-Bellmunt, 1:25.000. Editorial Alpina. Etapes 8.ª, 9.ª i 10.ª.

Ripoll, 1:50.000. Full n.º 256. Instituto

Xemeneia del Canigó. (Foto: Marta Estrada.)

Mapa corresponent a la 14ª etapa, Setcases-Canigó i cloenda del cicle a Prada.

Geogràfic y Catastral. Etapa 10.ª.

Taga, 1:25.000. Editorial Alpina. Etapes 11.ª i 12.ª.

Costabona, 1:25.000. Editorial Alpina.

Etapes 12.ª, 13.ª i 14.ª.

Prats-de-Molló. La Preste, 1:50.000. Full n.º XXIII-50. Institut Géographique National, Paris. Etapa 14.ª.

Prades, 1:50.000. Full n.º XXIII-49. I.G.N., Paris, Etapa 14.ª.

Carte touristique du Canigou, 1:25.000. I.G.N., Paris. Etapa 14.ª.

Carte touristique du massif du Canigou, 1:20.000. Mapa de carenes, editat pel Sindicat d'Iniciatives de Vernet.

Altres mapes

1. Mapes de l'Institut Geogràfic y Catastral. Fulls núms. 421 (Barcelona), 393 (Mataró), 364 (Sant Feliu de Codines), 332 (Vic), 294 (Manlleu), 218 (Molló). Escala 1:50.000.
2. Mapes de l'Institut Géographique National. Fulls núms. XXIII-50, 1-2 i 3-4: (Prats de Molló-La Preste) i XXIII-49, 1-2 i 3-4 (**Prades**). Escala 1:25.000.
3. Mapes de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Diputació de Barcelona. Fulls núms. II-08, II-012, III-09, III-013, V-04, V-07, V-08, V-011, V-014, V-015, VI-01, IX-01, IX-02, IX-05. Escala 1:10.000.
4. Plan Especial del Parque Natural del Montseny. Diputació de Barcelona. Escala 1:20.000.
5. Vall de Camprodon. Mapa de carenes editat pel Centre d'Iniciatives Turístiques de Camprodon. Escala 1:50.000.
6. Mapes Geològics.
 - 6.1. Full n.º 35. Barcelona. Escala 1:200.000.
Full n.º 25. Figueres. Escala 1:200.000.
 - 6.2. Parcial (alguns encara en curs de publicació).
Fulls núms. 421 (Barcelona), 393 (Mataró), 364 (Sant Feliu de Codines), 332 (Vic), 294 (Manlleu), 256 (Ripoll) i 218 (Molló). Escala 1:50.000.

GUIES EXCURSIONISTES

La costa i serres de Llevant. C. E. C., 1921.

Guia del Montseny. E. Vidal i Riba, 1912.

Itinerarios excursionistas de Cataluña. J. Canudes, 1.ª sèrie. Montseny. Collsacabra.

Puigsacalm. Ramon Vinyeta. Editorial Alpina, Granollers, 1951.

Osona, Ripollès i Berguedà. Jaume Sala i Sivillà. Editorial Rafael Dalmau. Premi Sant Bernat, patrocinat per la Federació Catalana de Muntanyisme. Barcelona, 1968.

Pirineu Català, Cèsar August Torras.

– Ripollès, 1921.

– Comarca de Camprodon, 1918.

– Vallespir, Conflent, Canigó, Alberes, 1919.

La Bretxa Durier, vista des de la Pica del Canigó. (Foto: Narcís Rucabado.)

Pirineu Oriental. David M. Aloy i Maria Mercè Lleonart. Editorial Montblanc-Martín. C. E. C., 1.ª edició, 1978.

BIBLIOGRAFIA GENERAL

– **El Pirineu**. Estanislau Torres i Francesc Català i Roca. Edicions Destino. Barcelona, 1979.

– **Geografia Física dels Països Catalans**. Revista Muntanya C. E. C. 1976-79, I. Editorial Ketres, 1979.

– **Geografia de Catalunya**. Vols. I, II i III. Editorial Aedos. Barcelona, 1958-68.

– **Esglésies romàniques catalanes**. Guia. Vicenç Buron. Editat per Artestudi edicions. Barcelona, 1977.

– **Inventari d'esglésies**. Vols. 3 i 4. Editat per Artestudi. Barcelona, 1978.

– **Diccionari Nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya**. C. E. C. Llibreria Catalònia.

– **Els castells catalans**. Rafael Dalmau. Editor, Barcelona. Vols. I, II, IV i V.

– **Pel pirineu Català**. Cayetano Enríquez de Salamanca.

1.ª Etapa

– **Història de Badalona**. Josep M.ª Cuyàs i Tolosa. Vols. II, IV i V. Badalona, 1980.

– **Joaquim Font i Cussó**. 62 articles. Museu de Badalona, 1980.

2.ª Etapa

– **El Maresme**. Salvador Ginesta.

Biblioteca Selecta, n.º 411. Barcelona, 1968.

3.ª Etapa

- **El Vallès.** Ferran Canyameres. Biblioteca Selecta, n.º 298. Barcelona, 1961. 2.ª edició, 1970.

4.ª Etapa

- **Itinerari Geogràfic al Montseny.** Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, 1980.

5.ª Etapa

- **El Montseny com a pretext.** Carles Albasa. Llibre de Motxilla núm. 3, editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1.ª edició, abril 1979. 2.ª edició, setembre 1979.

6.ª Etapa

- **Guilleries-Collsabra.** Salvador Llobet. Editorial Alpina.

Etapes 7.ª i 8.ª

- **Collsabra.** Antoni Noguera. Biblioteca Selecta, número 360. Barcelona 1963.

9.ª Etapa

- **Puigscalme-Bellmunt.** Ramon Vinyeta i Salvador Llobet. Editorial Alpina.
- **Osona, Ripollès i Berguedà.** Jaume Sala i Sivillà. Pàgs. 357-359.

10.ª Etapa

- **El petit país del Ripollès.** Joaquim Boixés i Sabatés. Ripoll, 1970.

11.ª Etapa

- **Sant Joan de les Abadesses. El Monestir.** Ramon Vinyeta. Editorial Celblau, Torelló. Edició patrocinada per la Junta del Monestir. 1975.

Etapes 12.ª i 13.ª

- **La Vall de Camprodon.** Llorenç Birba. Biblioteca Selecta, n.º 333. 1.ª edició, 1962. 2.ª edició, 1972.

La Pica del Canigó, des de Cortalets. (Foto: Marta Estrada.)

14.ª Etapa

- **Canigó,** poema de Mn. Jacint Verdaguer. Biblioteca Selecta, núm. 2. 1.ª edició, 1886, 10.ª edició, 1978.
- **L'art romànic a Catalunya.** Segle XI. W M. Whitehill i Jordi Gumí. Edicions 62. Barcelona, 1973.

RELACIÓ D'ASSISTENTS AL CICLE

Josep M.ª Agustí, Joan Enric Aracil, M.ª del Carmen Aracil, Jaume Aranda, Montserrat Arnan, Núria Arnan, Pilar de Balanzó, Roser Barbal, M.ª Teresa Barrera, Carme Barril, Teresa Barril, Isabel Bartrés, Anna Bertran, Josep M.ª Biedma, Anna Borbonet, Frederic Bosc, Anna M.ª Burbano, Josefina Burgassé, Anna Cabré, Constantí Cadena, Joan Canals, M.ª Teresa Canals, Núria Canet, M.ª Victòria Cao, Núria Casals, Joaquim Casanova, Enric Casulleras, Teresa Cateura, Josep M.ª Cirera, M.ª Farners Clos, Àngels Cortina, Alexandre Costa, Josep M.ª Cura, Enric de Andrés, Manuel Domènech, Àngel Albert Domínguez, Ricard Domínguez, Antoni Espinach, Manuel Estany, Marta Estrada, Pilar Farré, Gabriel Ferrer, Mercè Font, Carme García, Caterina García, Josefina Giné, Enric Gòmez, Carme Gonzàlez, Francesc Xavier Gonzàlez, Salvador Gràcia, Xavier Guarro, Teresa Gutiérrez, Jordi Indiano, Rosa Jofre, Enric José i Tarrés, Àngel Jovellar, Joaquina Just, Àngels León, Josep Llorens, Maria Llovera,

Bartomeu Lòpez, Joan Lòpez, Miquel Lòpez, Montserrat Lòpez, Beneta Martí, Herminia Martínez, Montserrat Martínez, Margarida Mas, Joan Carles Mateu, Josep Mateu, Pau Mestres, Pere Moll, Joan Mompart, Adela Montull, Melcior Navarro, Josep Lluís Olivé, M.ª del Carme Ollé, Daniel Padilla, M.ª Antònia Pahissa, M.ª Teresa Parrot, Encarnació Pascuas, Albert Pedrosa, Anna M.ª Peret, Joan Bernat Picornell, Antoni Piera, Estel Piñol, Josep Pons, Àlicia Porter, M.ª Teresa Porter, Albert Pujol, Isabel Raguer, Roser Raguer, Núria Ramon, Assumpta Regàs, M.ª Assumpció Reig, Agnès Revilla, Enric Revilla, Francesc Revilla, Concepció Riba, Jordi Ribera, Pere Ribes, Dolors Rice, Ramon Riu, Gabriel Roselló, Narcís Rucabado, Margarida Sàez, Francesc Xavier Safont, Valentí Safont, Francesca Sala, Rosa Sala, Josep Samsó, Josep M.ª Sánchez, Eulàlia Sangrà, Enric Santamaria, Miquel Santandreu, Jordi Satorras, Rosa Solà, Dolors Soler, Matilde Soler, Lluís Soriano, Roser Sugrañes, Francesc Xavier Sunyer, Isidre Surrallès, Montserrat Toran, Pere Torradellas, Joan Torrent, Manuel Turmo, Jordi Turon, Montserrat Valls, Ricard Vidal, Pau Villa, Pere Zaragoza i Cristina, M.ª Josep, Lourdes, Montserrat, Núria i M.ª Rosa.

Vocals

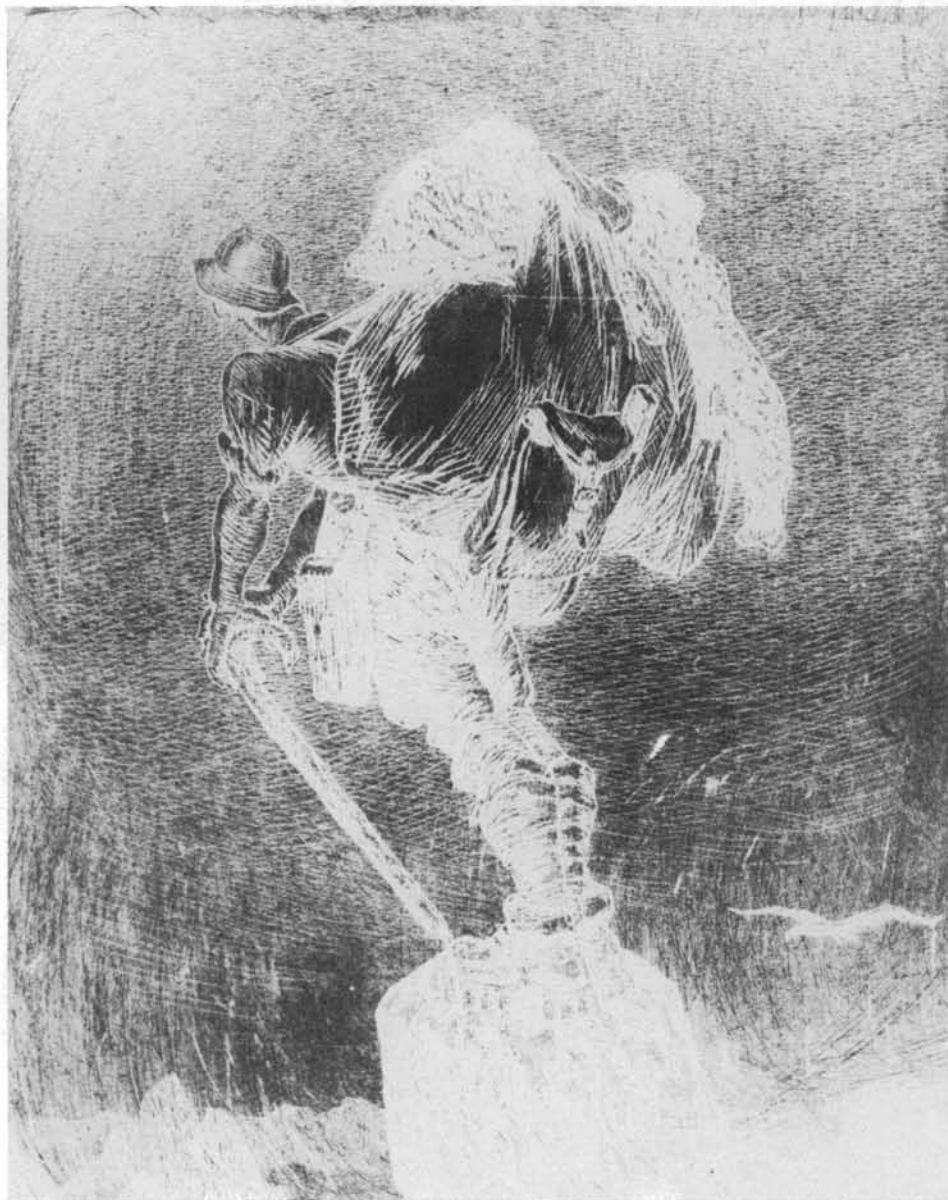
Pere Albert i Casali
Francesc Beato i Vicens
Albert Gras i Simó

Hi van participar 142 persones (71 dones i 71 homes). L'assistència global, sumant totes les etapes, fou de 497 persones.

EN EL CENTENARI DEL GRAN DIBUIXANT JUNCEDA

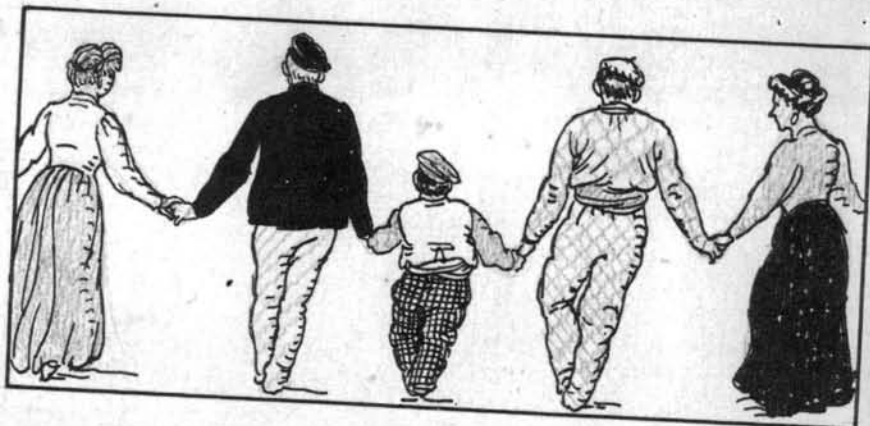
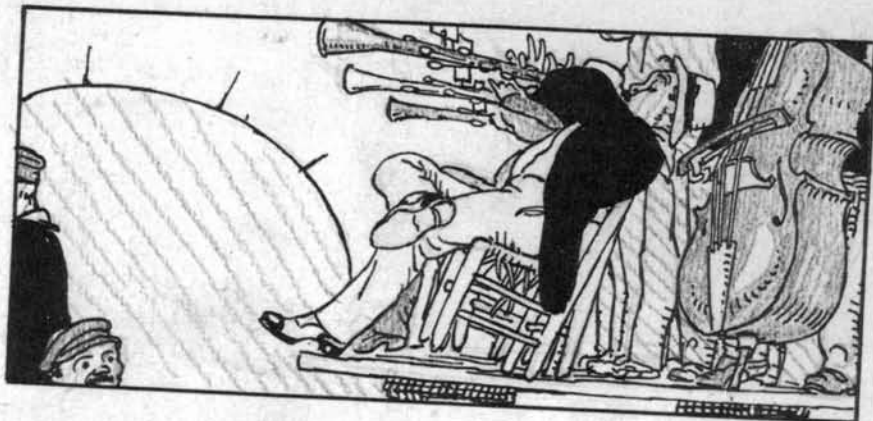
Jaume Vives i Mateu

Per a molts socis del Centre, aquest nom no els dirà res; en canvi, a d'altres els portarà tants de bons records que, els qui ja empaitem els 80, ja ens agradaria de tornar al temps en què Junceda il·lustrà, amb aquells meravellosos dibuixos, «Les aventures d'en Massagran», «La família del capità Delmar», «En Bolavà detectiu» i tantes i tantes altres obres. El qui signa aquest escrit no és un crític; per tant, li és vedat de fer certes apreciacions de la seva obra; ara, com a fervent admirador de Junceda, sí que puc dir que, dels dibuixants de la seva època, per a mi ell és el millor. Potser serà per l'amistat que m'uneix a la seva família: han passat tants cents de dibuixos seus per les meves mans, i n'he vist de tan bons! ¿Recordeu aquella batalla dels negres, en «Les aventures d'en Massagran», on, quan el descobreixen, tan alt i prim, fugen corrents? ¿Heu observat el moviment d'aquell negre que, de les gambades que fa, només s'aguanta per un peu? I, en «Les mines de Salomó» la lluita dels dos negres amb les destrals, ¿el que queda amb el cap tallat en rodó? I el moviment d'aquells cavalls que envolten en «Lau»?; per cert que, aquest dibuix, és al Museu d'Art Modern. En comentariem tants que ens fariem pesats. També era admirable com a costumista. Era tan observador que la seva retina, després, a casa, li donava les diferents imatges que abans havia copsat: una cala de la Costa Brava sortia molt bonica en la novel·la d'en «Lau»; un saló, per exemple, on donen el condol a una família, des del llum de peu, les cadires, la poltrona, els vestits i els barrets de les senyores, tot té una època. I no podem oblidar els personatges, aquelles cares tan expressives, i tan diferents! Quan dibuixava un pagès, de tan natural,

ens semblava que era un tipus que havíem conegut; i si es tractava d'un estrafet, com el del conte «El príncep blanc», ho era tan i era tan lleig, que jo no trobo la paraula adequada per ponderar-lo; només diré: admirable. Algú pensarà que sóc un apassionat d'en Junceda; potser sí, que ho sóc, perquè a mi sempre m'han agradat les coses ben fetes. Però no sóc sol; recordo que, amb el seu bonic amic R. Opisso, quan parlàvem d'ell, l'anomenava en to admiratiu «el gran Junceda». També citaré el que va dir el polifacètic Apel·les Mestres, l'any 1925, en «Els homes d'en Patufet».

Després d'un parlament on esmenta en Junceda com «el nostre gran dibuixant», diu que, «com que les paraules volen i, en canvi lo escrit escrit està, heus aquí perquè avui tinc a bé escriure les paraules que vaig dir aquell dia per si el vent se les hagués emportades». També, l'any 1948, en «El Correo Catalán» ens deia el prou conegut J. M.ª Junoy «sus dibujos y sus historietas nada tienen que envidiar a W. Busch, a Caran D'Ache y a nuestro Apeles Mestres». Podríem citar molts d'altres testimonis d'admiració; crec que ja n'hi ha prou. Dibuxant, era incansable; però hi havia dies en què aquells acudits, que havia de dibuixar per a il·lustrar les diferents revistes en què col·laborava, no li sortien, i, segons em deia la seva esposa, la seva exclamació era: «avui tinc un dia cabra». Però, com que això no li solucionava el problema, havia d'expressar el cervell, i tornar-hi. Per això un dia, a Blanes, a la tertúlia on es reunien en Junceda, en Vicens Coma i Soley i en Ruyra, aquest li va preguntar: «No comprenc com se li poden ocórrer tants xistus com prodiga a tantes revistes»; i en Junceda li contestà: «Quan Nostre Senyor es lleva cada dia, pren en les seves Mans Divines una gran quantitat de rosada i, deixant-la caure a la terra diu: 'Perquè totes les plantes produeixin saborosos fruits i belles flors'. Després agafa un grapat de blat, que es multiplica fins a

l'inversemblant, i diu: 'Perquè els ocells alegrin l'existència dels homes amants de la naturalesa'; i seguidamente deixa caure uns quants acudits, tots dient: 'Perquè en Junceda es pugui guanyar la vida'.

Així era, de senzill, en Junceda.

ALPINISME

CAMARASA

En aquesta petita escola d'escalada, propera a Balaguer, la cordada del Centre Excursionista de Lleida, formada per X. Martínez, J. Giné i J. Solé, ha obert la via del 75^è aniversari a la Serra Carbonera, prop del nucli de l'antic dispensari. Novembre de 1980, 190 m D sup.

SERRA D'AUBENÇ

Ens ha arribat la informació que, a la paret NE del Tossal del Coscollet, tant o més espectacular que la seva veïna cinglera dels Esplovins, encara que menys frecuentada per trobar-se amagada dins el massís, I. Melgosa i J. Giné hi traçaren el 24 de Juny de 1978 una via D sup., amb un recorregut de 600 m. Els primers 500 m són poc sostinguts (II, III); les dificultats es troben concentrades en els últims vuit llargs (IV, amb algun pas de V). Per arribar al peu de via cal una marxa d'aproximació d'una hora.

TERRADETS

Paret de les Bagasses

Seguint la tònica encetada amb la «Villaverde», no s'atura l'obertura de vies en lliure fins a la falsa feixa. Dos són ara els nous itineraris: la via «TIM», que passa el dau de la Reina pel mig en lliure, i la «Desenlace inesperado», que va a la dreta de la «CADE». Vigileu a no confondre-us de via!

MONTSERRAT

A més de les vies noves, a partir d'aquest número mirarem d'anar publicant ressenyes de vies poc frecuentades, desconegudes per a molts. Comencem amb la via «Grisu-Valera», a la Miranda del Lloro, que data de l'any 1975.

Esperó del Fire. (Foto: Alfons Valls.)

RIGLOS

El Fire

Durant el mes de Juny, i després de 4 bivacs a la paret, i prèvia preparació, els germans Miguel Ángel i José Luís Gallego han obert un nou itinerari a la dreta de l'esperó Rabadá-Navarro. La via, anomenada «Mediterráneo» ha estat oberta sense burins, i més del 50% del recorregut és en lliure. No cal dir que tant el lliure com l'artificial són de gran dificultat i exposició. Via «Mediterráneo», ED A3, 300m.

PICOS DE EUROPA

Naranjo de Bulnes

Les possibilitats del cada cop menys mític Naranjo sembla que no s'acaben. Quatre nous itineraris hi han estat obert aquest estiu, tots ells per cares diferents: la via «Pájaro Loco», a la paret est; la «Niebla nocturna», a la cara suroest; el «Pilar cantábrico», començat ja fa un parell d'anys, que agafa en el seu inici el característic desplom vermellós de la cara nordoest; i, per últim, la via «Revelación», que la cordada

Gálvez-Genaro començà l'estiu del 80 i ara ha estat acabada per un equip de Múrcia. Amb aquests són ja vint-i-vuit els itineraris que porten al cim del Picu.

GALAYOS

En el n.º 713 d'aquesta revista, corresponent al mes de febrer del 1981, s'hi publicà un article, que glossa els actes del Cinquantenari del GAM, de la Real Sociedad Española de Alpinismo Peñalara. En ell s'esmenten una sèrie de ressenyes del Torreón que, en aquests moments, han quedat desfasades quant a graduació. Per això recomanem la consulta de la guia de M. ANGRADOS, E. G. Viel, J. LÓPEZ, «La Sierra de Gredos»; en la col·lecció Guías de Montaña, Rafael Salazar Alonso, Madrid 1981, de recent aparició.

Nota de la redacció

Referent a la nota sobre l'Himalàia de Zangskar, publicada en el n.º 713 de la revista, on dèiem que uns companys madrilenys feren una primera estada o visita a aquesta regió, el nostre consoci Jaume Fabrés ens comunica que, juntament amb la seva esposa, visitaren prèviament la regió abans esmentada; hi feren la 1.ª travessa integral del Zangskar en 18 jornades (acompanyats per uns amics del C. A. F.) entre Kargil i Manali (nord de l'Índia); ascendiren al Pensi La (5470 m), al Baralancha La (5005 m) i al Shirgung La (5175 m). Condicions duríssimes. Fou pels mesos de juny-juliol de 1977 (del 25/6 al 13/7).

Aquest grup fou el primer a realitzar aquesta gran travessia (que, per altra banda, encara no s'ha repetit, ja que és objecte de prohibició, entre Padum, capital del Zangskar, i el Baralancha a l'Índia, per la proximitat amb l'exèrcit xinès).

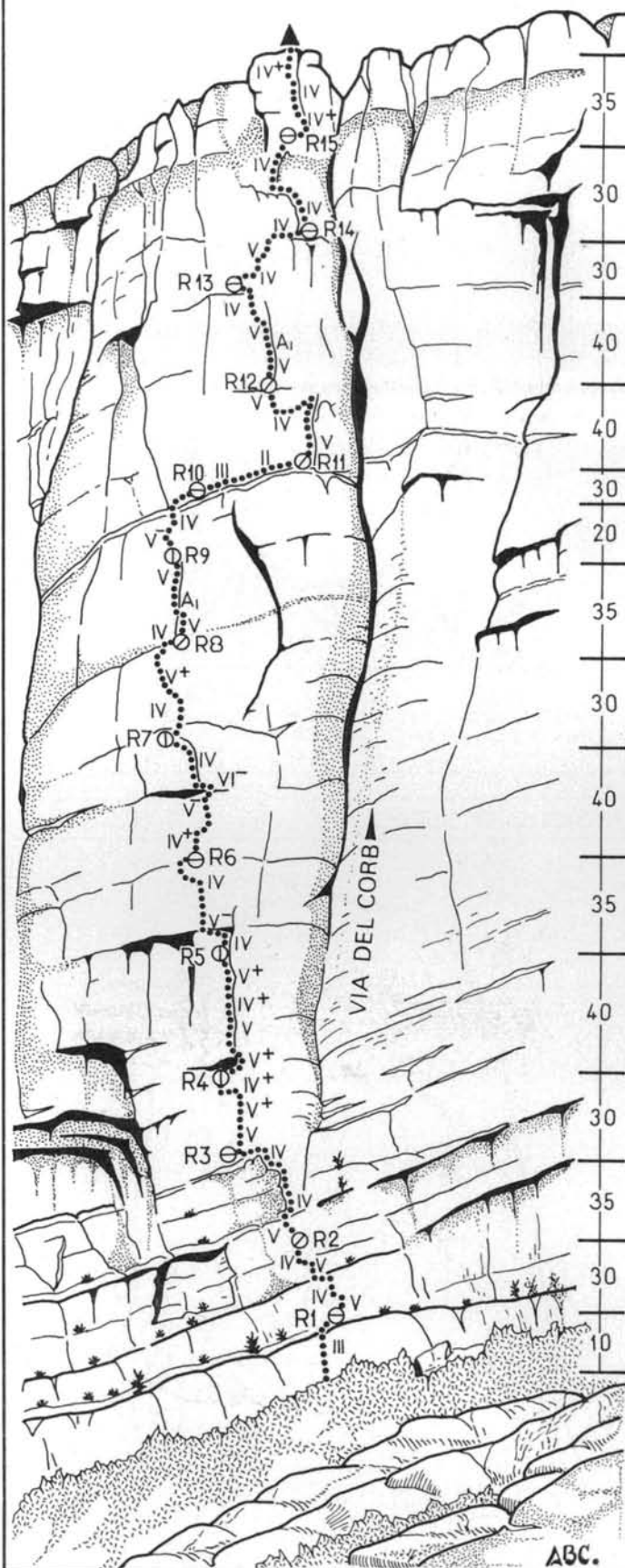
(A) «PILAR DEL CANTÁBRICO».
ED-A2 1.ª asc.: agost-81. Oberta per
J. Gálvez i A. G. Bohórquez

(B) Via «REVELACIÓN» - ED-A3,
1.ª asc.: juliol-81. Oberta per J. Luis
Gallego, J. Carlos Gallego, Javier
Gallego i M. Angel Gallego.

ABC.

MONT-REBEI

(Paret de Catalunya)

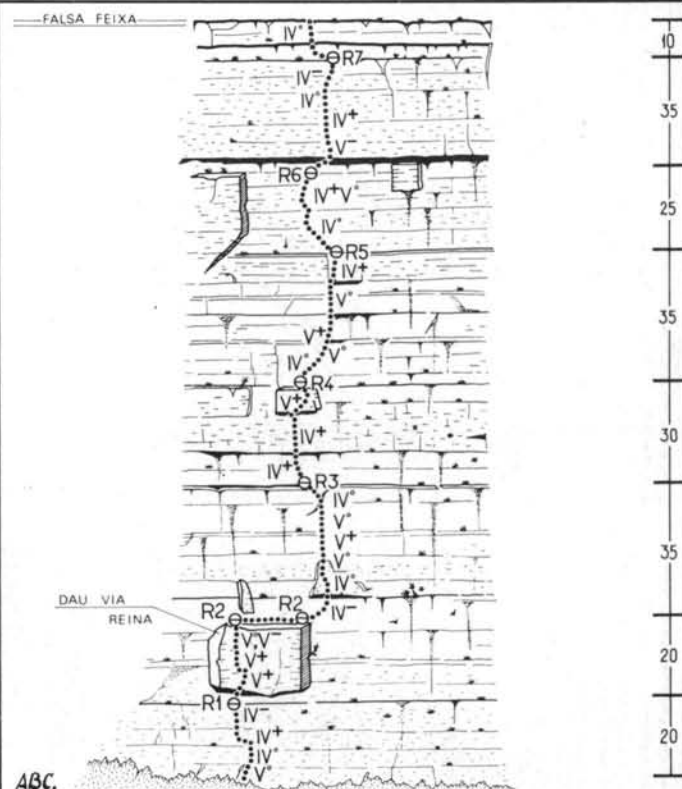

Via «LATIN BROTHERS». 1.ª asc.:
6-7-8 juny-81. 500 m. ED-A3

Oberta per: Lluís Baciero, Santi Marzo
Freixas i Enric Renom

TERRADETS

(Paret de les Bagasses)

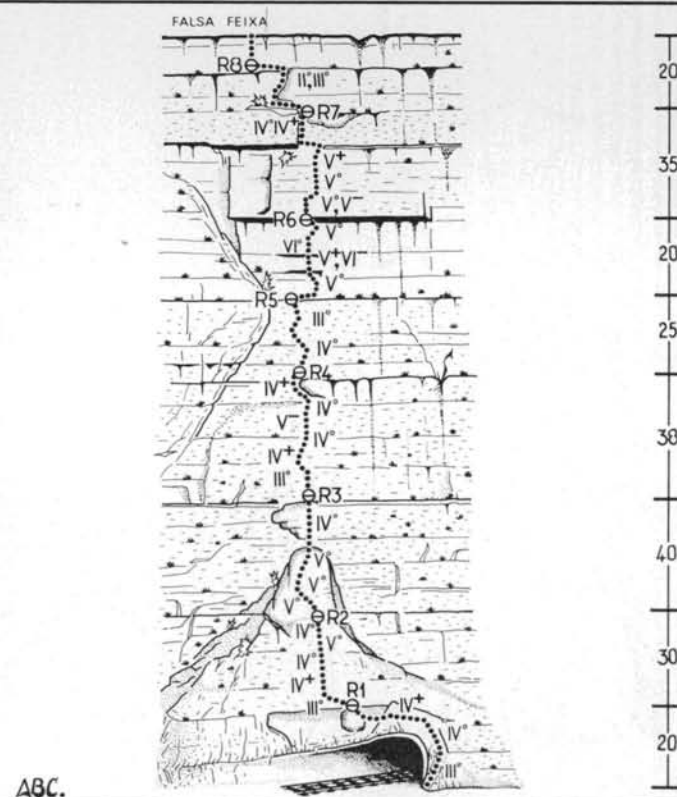

Via «TIM», 1.ª asc.: 4 ottobre-81. 210 m. MD+.

*Oberta per: Santi Marzo i Freixas,
Lluís Baciero, Manel Balet
i Joan Wenceslao.*

TERRADETS

(Paret de les Bagasses)

Via «DESENLAJE INESPERADO»
1.ª asc.: 18 octubre-81. 220 m. MD+

*Oberta per: Santi Archs, J. Vergara,
Pep Boixadós, Bartolo Pérez,
V. Vilagrasa i C. Trujillo.*

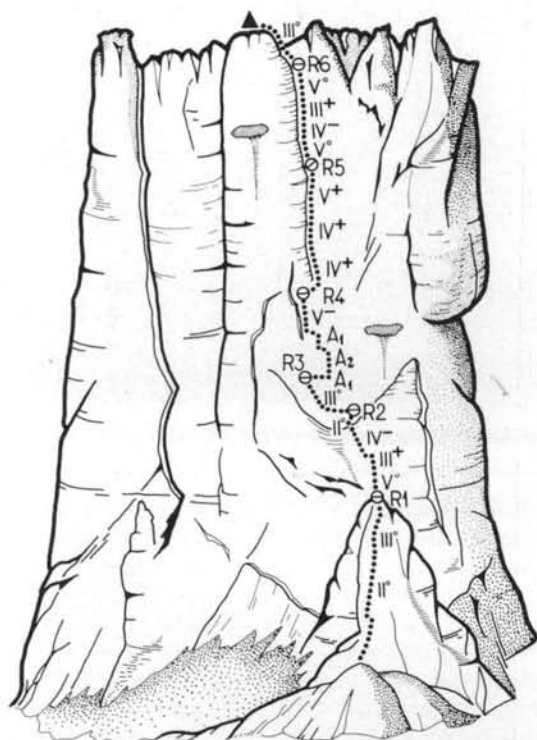
[illegible]

Oberta per: Pep Masip i Emèrita Puig.

Oberta per: Joan Carles Grisú
i Juli Valera.

Oberta per: Jordi Crespo i Fermin de Martin.

Oberta per: *Richie I J. Gálvez*

Via «NIEBLA NOCTURNA». 1.ª asc.:
7 agost-81. 200 m. MD-A1.

Oberta per: J. Gálvez
i A. G. Bohórquez.

ABC.

ESPELEOLOGIA

ESTAT ESPANYOL

Pirineu

Segons notícies d'última hora, a l'avenc Budoguia (BU -56) (Larra, Navarra), on l'any passat s'havien explorat fins a -1195 m, s'ha arribat a -1300 m. L'exploració ha quedat detinguda per un síf, però hi ha força possibilitats de continuació.

Com cada any, han continuat els treballs per part de l'ERE del CEC a Aranyonera. Durant la campanya d'aquest any s'han explorat diversos dels pous situats a l'anomenada «Via d'Escalada», així com algunes galeries laterals amb un total de 1.300 m nous, la qual cosa dona a la cavitat un recorregut total de 10.100 m.

Picos de Europa

En el «Pozo del Xitu», uns membres de l'Oxford University Cave Club han arribat a -1100 m, on s'acaba la

cavitat en un síf; aquesta seria la cinquena cavitat de més de 1000 m de profunditat situada dins l'estat espanyol (comptant la Pedra de Sant Martí).

Per altra banda, un equip compost per espeleòlegs de diferents grups ha realitzat la tercera travessia absoluta al sistema Cueto-Coventosa (2.ª travessia de l'estat espanyol). Aquesta travessia consta de 7 km de recorregut i 800 m de desnivell, i la primera vegada que s'aconseguí de fer-la fou pel maig de 1979, quan vuit membres del Club Alpí Francès de Grenoble entraren per l'avenc del Cueto i sortiren per la Cueva de Coventosa.

Homenatge al Dr. Francesc Espanyol

El passat dia 8 de maig d'aquest any, el Dr. Francesc Espanyol i Coll, destacat biòleg i investigador, va rebre l'homenatge de tots els espeleòlegs. L'acte es va dur a terme al saló de St. Jordi del Palau de la Generalitat. En aquesta ocasió, s'edità un llibre on queden recollits tots els treballs del Dr. Espanyol.

FRANÇA

Un equip d'espeleòlegs, format per diversos membres del Spéléo Club de Lyon, Spéléo Club du Chablats, Club Cavernicole i d'altres, han continuat l'exploració del Gouffre Mirola (Massís de Criou, Samoëns, Alta Savoia).

Segons els treballs d'aquest grup, la cota assolida ha estat de -1100 m (dades preses amb altímetre, per la qual cosa caldrà una comprovació topogràfica de la cavitat), amb possibilitats de continuació força interessants.

De confirmar-se aquesta notícia, així com la relativa al «Pozo del Xitu» (Picos de Europa), serien 14 els avencs que sobrepassen la cota -1000 m, diversos dels quals han estat explorats des de l'estiu de 1978 fins al de 1981.

PERÚ

Un grup d'espeleòlegs de l'Espeleo-Club de Salou i de l'Equip de Recerques Espeleològiques del C.E.C. visitaren diferents zones càrstiques del Perú, durant els mesos de juliol i agost d'aquest estiu.

Una d'aquestes zones fou la de Lagarto (Departament de Madre de Dios) en plena àrea amazònica. Degut a unes errònies informacions rebudes pels membres de l'Espeleo-Club de Salou i donades per gent del país, els treballs de prospecció resultaren infructuosos en aquesta àrea.

Altres zones visitades foren les de Carañanue i Livitaca (Departament de Cuzco), on s'exploraren diverses cavitats entre les que destaca la cova de Limbo Ttocco Yorac Ccasa d'uns 900 m de recorregut, i molt interessant faunísticament per l'existència de peixos troglobis en el riu subterrani que discorre pel seu interior. D'altres coves visitades foren Cueva Grande de Guarari i Cuava Chica de Guarari, a Livitaca.

FILIPINES

S'ha realitzat la segona expedició de la Sidney Speleological Society a

Palawan (Filipines). Aquesta expedició estava formada per dos grups d'espeleòlegs. La duració total ha estat del 15 de desembre de 1980 fins al 16 de febrer de 1981.

No són molt clars els resultats de l'expedició, però sembla que han avançat a la Cova de St. Paul, on l'any passat havien explorat 7 km de galeries, així com en el reconeixement de diverses cavitats verticals en una zona de més de 1000 m de potència calcària.

NORUEGA

El «Groupe de Recherches et d'Activités Spéléos» va descobrir una nova galeria a la part més baixa de Raggejavre Raige (-557 m), que surt a l'exterior per una cavitat desconeguda fins al moment. Això donà un desnivell total d'aquesta integral subterrània de 634 m, i és la 5.ª travessia integral del món, després de: Sistema Badalona (Escualn -Osca; Espanya) ... - 1.139 m Sistema Purificació (Mèxic) - 821 m Sistema Cueto-Coventosa (Cantàbria, Espanya) - 800 m Grotte de la Diau (França) - 698 m Raggejavre Raige (Lapònia -Noruega) - 634 m

ACTES

INCORPORACIÓ DEL RETRAT DEL PROFESSOR PAU VILA A LA GALERIA D'EXCURSIONISTES IL·LUSTRES DE L'ENTITAT

El dia 20 d'octubre, a les vuit del vespre, va tenir lloc, a la Sala d'Actes de l'entitat, una Sessió Acadèmica en recordança del nostre antic president, el professor Pau Vila i Dinarès, en ocasió d'incorporar el seu retrat a l'oli, obra de Montserrat Sunyer, a la galeria d'excursionistes il·lustres de l'entitat.

Presidí la memorable vetllada l'honorable senyor Miquel Coll i Alentorn, conseller adjunt a la Presidència de la Generalitat de Catalunya.

Pau Vila, a la Galeria d'Excursionistes Il·lustres.

El nostre president, Sr. Lluís Puntís, obrí la sessió amb un breu parlament del que caldria assenyalar uns emotius moments de la seva joventut, lligats amb la lectura de l'obra de Pau Vila, que influïren notablement en la seva formació muntanyenca i patriòtica.

El professor Joan Vilà i Valentí, que dissertà sobre el tema «La personalitat de Pau Vila», fou documentat i extens. Féu un Parlament esquitxat d'anècdotes i de fets sobressortints que delectaren l'auditori. Encara que no va conèixer el professor Pau Vila fins entrats els anys seixanta, ja des de molt jovenet havia escollit els treballs de l'homenatjat per a la seva formació pedagògica.

El parlament del Sr. Vilà i Valentí, convenientment abreujat, i el del professor Marc Aureli Vila, seran publicats oportunament en aquesta revista.

El fill del Sr. Pau Vila, Marc Aureli, féu esment de la satisfacció que sentiria el seu pare en trobar-se tan ben acompanyat; no obstant, indicà que, segurament, molts excursionistes deuen ignorar el fet pel qual determinats personatges figuren a la galeria, i que un opuscle amb el *curriculum vitae* de cada un d'ells, ajudaria la joventut actual a conèixer millor cada una d'aquelles vides consagrades a l'excursionisme.

El Sr. Puntís va dir que recollia la proposta, i que la passaria a la Junta Directiva.

Va cloure l'acte, el Sr. Coll i Alentorn, qui no tan sols havia conegut el professor Pau Vila, a la Universitat, sinó que llur relació fou continuada al llarg de la seva dilatada vida; digué que ell servirà constantment una agradable visió de la seva personalitat i de la seva obra.

Fou una vetllada que despertà un viu interès: la Sala d'Actes s'omplí d'excursionistes veterans, àvids de recordar al mestre, i d'altres més joves, disposats a conèixer-lo a través dels professors Joan Vilà i Valentí, Marc Aureli Vila i Miquel Coll i Alentorn.

M.M

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE «GUIA DEL PRIORAT»

El dia 27 d'octubre, a les vuit del vespre i a la Sala d'Actes, va tenir lloc la presentació oficial a Barcelona del llibre «GUIA DEL PRIORAT», original de l'escriptor prioratí Joan Asens.

Van assistir a l'acte l'escriptor i la casa editora, Llibreria de la Rambla, de Tarragona, així com el Sr. Albert Manent, Director General d'Activitats Artístiques i Literàries de la Conselleria de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.

El llibre fou presentat pel nostre bibliotecari, Sr. Modest Montlleó, coneixedor d'aquelles terres, que féu un exhaustiva explicació de l'obra, des de les paraules preliminars de l'autor, aclimatant el possible lector a

Presentació del llibre «Guia del Priorat».

endinsar-se en el tema dels diferents priorats, fins a la nomenclatura de tots els pobles de la comarca amb les seves variades peculiaritats.

El Sr. Manent, que fou més breu, va felicitar la nostra entitat per aquesta iniciativa i va elogiar el llibre de l'escriptor prioratí, a qui esperonà a prosseguir. Va invitar el Centre a continuar divulgant obres de caràcter comarcal i d'escriptors novells, temàtica i autors que no sovintegen i que cal que proliferin per la major qualitat de la cultura catalana.

Finalment, la casa editora obsequià a tots els assistents a tastar el vi del Priorat, amb got o porró, acompanyat de fruits secs de la comarca; al mateix temps, foren molts els socis que pogueren adquirir el llibre, que signà amablement el Sr. Asens. Això féu perllongar la vetllada en animades converses entre els assistents, l'editor, l'autor i els qui intervingueren en la presentació de l'obra.

Prometem des d'aquesta columna, realitzar una excursió per la comarca del Priorat, la primavera vinent, de la mà del Sr. Joan Asens.

M.G.

V APLEC EXCURSIONISTA DELS PAÏSOS CATALANS AL MONTSEC DE RÚBIES

Els propassats dies 11, 12 i 13 de setembre de 1981, ens retrobarem un altre cop, i per cinquena vegada, els

excursionistes dels Països Catalans. Aquestany, al Montsec de Rúbies, a la Font del Sitó, en el terme de Vilanova de Meià.

Enguany, els qui tingueren cura de l'organització foren de l'Agrupació Excursionista de l'Urgell, entitat que té el seu estatge social a Tàrraga, però agrupa els excursionistes d'Agramunt, Anglesola, Bellpuig, Castellserà, Ivars, La Fuliola, Tornabous, Verdú i Tàrraga. Són tot just un centenar de socis, però amb una capacitat d'organització i una activitat digna d'elogi.

Sis-cents excursionistes participaren en aquesta trobada, en representacions de les comarques del Nord de Catalunya, de les Illes, del País Valencià i del Principat. Del nostre Centre, hi assistiren 36 socis, entre ells el seu president.

Divendres, dia 11. El dia era esplèndid i calorós, i, en arribar al lloc d'acampada, a la tenda de recepció fou lliurat a cada assistent el programa, on hi havia un estudi monogràfic del Montsec de Rúbies i informació relacionada amb l'aplec, com també un càntir de Verdú per a cada tenda.

Unes espaioses feixes foren el lloc escollit per a instal·lar-hi les tendes. La situació era magnífica, amb els espadats de la vessant sud del Montsec com a teló de fons.

A la part alta, al costat de la font, eren instal·lades les tendes de l'organització, i també el bar, els queviures i els components de la

Des de prop del dolmen de la Lluella del Llop, la capçalera del riu Merler, escenari del V Aplec Excursionista del Països Catalans; al fons, a l'esquerra el Puig del Camí Ramader i, al centre, el Pas de les Eugues. (Foto: Jordi Turon.)

Companyia Alpina de la Creu Roja, així com la delegació comarcal de radioaficionats de Tàrraga, que hi instal·là una estació de gran potència, la qual va emetre els dies que durà l'aplec, i donà notícia de l'acte que se celebrava a tots els radiooïdors.

Sobre la font, hi havia el lloc destinat al foc de camp, presidit per una gran bandera.

L'aigua de la font, per un regueró era conduïda al lloc destinat a rentadors i, finalment, era aprofitada per a unes instal·lacions sanitàries amb aigua contínua.

A dos quarts de dues van començar els actes, amb la benvinguda a tots els acampadors i, tot seguit, fou inaugurat el «racó de l'anarquista», un plafó on tothom podia escriure i anunciar el que li plagués, i també les parades de llibres i publicacions de les entitats participants.

Després de dinar, i quan el sol ja no escalfava tant, s'efectuaren dues excursions: una a la Pedrera de Meià, d'un interès paleontològic excepcional, i una altra a l'ermita de Santa Maria de Meià i a Vilanova de Meià; tant els participants en una com els de l'altra foren acompanyats per guies, que ens donaren explicacions sobre la història i geografia de la zona.

Per als qui no tingueren ganes de sortir del lloc d'acampada, s'organitzaren jocs i pogueren presenciar una exhibició de vol lliure a càrrec del Delta Club Lleida, Falcon's

Club Lilla i Estel Club Reus.

Després de sopar, i amb una nit serena, foren projectades pels nostres consocis Joan Creixams i Lluís Belvis dues pel·lícules, una d'escalada i l'altra d'esquí, que ens van fer passar una estona ben agradable.

Dissabte, dia 12. El dia s'aixecà una mica boirós, però a mig matí ja lluí un sol esplèndid. Aquest fou el dia de més activitat. El començarem amb tres sortides: una d'escalada, amb ascensió per la Via «Tàrraga» de la Roca de les Arçs; una d'espeleologia, amb el descens al Querant Nou de Meià; i una tercera excursió que, pel Pas de les Eugues, pujà a la Roca Alta, des d'on s'albira un grandió panorama, tant del Pirineu com de la Catalunya central, amb la conca de Meià a primer terme.

També pels qui no tenien ganes de participar en qualsevol d'aquestes activitats, en el lloc d'acampada s'organitzaren diferents concursos, o, com el dia anterior, admiraren les evolucions de vol lliure.

A la una del migdia, en el lloc d'acampada, es va fer una assemblea dels delegats d'entitats participants, en la que es decidí de redactar una nota, perquè l'endemà es llegís a l'ermita de Sant Eloi de Tàrraga, dia en què s'hi celebra el seu aplec, anunciant l'arribada amb una ala delta, amb motor, d'un representant de l'aplec excursionista per a fer una ofrena al monument als Països Catalans d'aquella

ciutat.

Després de dinar, els «Cantaires de la U.E.C.» ens delectaren amb un concert de cançons muntanyenques. Tot seguit, l'Esbart Albada, de Tàrraga, ens obsequià amb una variada actuació de danses típiques de tots els Països Catalans.

A l'actuació de l'esbart seguí l'anunciat debat, en què el Comitè per a la Salvaguarda del Pedraforca exposà la problemàtica d'aquest massís, com també les actuacions dutes a terme i les que es pensen portar endavant. També s'exposaren els problemes de les entitats excursionistes radicades a les zones agrícoles, i les possibles actuacions per part d'aquestes. Els diferents grups explicaren els lligams de l'excursionisme i el nacionalisme a les seves respectives comarques, i els representants de les Illes expressaren les seves opinions sobre la intensificació de les relacions entre tots els excursionistes dels Països Catalans. Finalment es decidí formar una comissió per a augmentar les relacions entre les entitats i per a l'organització dels propers aplecs o bé d'altres actes.

Mentre es desenvolupava aquest interessant debat, va aterrar en mig del lloc d'acampada, amb una extraordinària habilitat, una ala delta equipada amb motor, fet que despertà una gran expectació.

Després de sopar se celebrà el foc de camp, animat pel grup rossellonès de Maties Mazaricó, amb un extens repertori de cançons, tant tradicionals com muntanyenques, i la participació d'un nombrós grup d'acampats.

Diumenge, dia 13. A les sis del matí, es llevà el grup que tenia la intenció de pujar al Mira Pallars-i-Urgell. El dia no era massa bo: el cel era parcialment tapat per uns núvols que no presagiaven res de bo; però el grup decidí de marxar i, a dos quarts de set, sortiren. Però en arribar sota mateix del Puig del Camí Ramader, cim escollit per aixecar-hi el monòlit commemoratiu de l'aplec, una

forta tempesta impedí de prosseguir l'ascensió vers el cim, i féu decidir els excursionistes a retornar.

A les 12 del migdia, al costat de la Font del Sitó fou aixecat el monòlit que en un principi s'havia de bastir al Puig del Camí Ramader. Les pedres, dutes des de les seves poblacions respectives pels excursionistes assistents, serviren per a construir-lo, com a mostra de la confraternització excursionista dels Països Catalans. Tot seguit es cantà «Els segadors» i finiren els actes d'aquest V Aplec.

Cal felicitar molt cordialment l'Agrupació Excursionista de l'Urgell per la seva magnífica organització, tant dels actes com també de les instal·lacions del lloc d'acampada, i animar-los a seguir treballant per l'excursionisme català.

Francesc Beato

INAUGURACIÓ DEL REFUGI JOSEP M. MONTFORT A BAIÀU

El diumenge, dia 20 de setembre de 1981, va tenir lloc l'acte d'inauguració del refugi «Josep M. Monfort», al circ de Baiàu, emplaçat enlairat sobre la vorera de l'estany de Baiàu, a 2517 m d'altitud i molt visible de lluny, des de qualsevol direcció.

Es tracta d'un refugi d'alumini, prefabricat amb estructura metàl·lica i aïllant tèrmic per a fer-lo més confortable. Té una cabuda de 18 places amb lliteres i matalassos, i un petit espai amb tauleta i tamborets.

Tal com requereix un refugi d'aquest tipus i al lloc on s'ha instal·lat, està pensat per a pernoctar-hi per facilitar les ascensions al feréstec circ de Baiàu, i ha estat un encert de posar-li el nom d'en Josep M. Monfort, car és un record viu a la persona i obra d'aquest ferm alpinista manresà, vencedor de moltes muntanyes nostres i d'arreu del món, però que un dia, sota l'esguard del Cadí, perdé la vida emportat per una allau de neu.

Voltat d'amics, junt a les seves mare i germana, en

Refugi «Josep M.ª Monfort», situat al cercle de Balau, Vall Ferrera, Pallars Sobirà. (Foto: E. Carreté.)

Bernat Montfort, d'onze anys d'edat, amb l'emoció de tots els presents, descobrí la placa que dona el nom del seu pare al refugi.

El president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, Joan Garrigós, donà les gràcies al Comitè Català de Refugis per la seva tasca. Dels assistents, el representant del Centre Excursionista de la Comarca del Bages, de Manresa, en nom del president Josep M. Sitjas, que no pogué assistir-hi, donà les gràcies per l'homenatge que representava aquest acte en memòria d'en Montfort.

Hi assistiren, en representació de la Federación Española de Montañismo, els senyors Felipe Huidobro i Santiago Tutor, els quals, amb la seva presència, posaren de relleu l'adhesió a aquest important acte.

Agustí Jolis

INAUGURACIÓ DEL REFUGI DE BABORTE

El dia 12 de setembre de 1981, a dos quarts de 12 del matí, tingué lloc la inauguració (amb motiu del cinquantenari de la fundació de la Unió Excursionista de Catalunya) d'un refugi situat sobre l'estany de Baborte, a la vall Ferrera, i a 2438 m d'altitud.

Es tracta d'una sòlida construcció d'alumini, amb nou lliteres i màrfegues, emplaçat sobre un rocam, en lloc molt visible, el qual funcionarà en règim de refugi lliure. Esperem que se salvi de les bretolades!

El lloc és molt adient, car permet de fer ascensions als cims del circ de Baborte, i travesses vers les conques de Boavi i del Sotllo, on hi ha el veterà refugi de Vallferrera.

Al simpàtic acte inaugural assistiren unes cinquanta persones, entre elles quatre companys en representació del nostre Centre, que així se sumà a aquest important acte dintre els que enguany celebra la UEC. És llegí una carta d'adhesió del president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, i glossà l'acte, amb un parlament, el secretari general de la UEC, senyor Francesc Martínez Massó.

Jordi Trasfí

BIBLIOGRAFIA

MIS PIRINEOS.— Autor: Daniel Bidaurreta; pròleg de Josep Manuel Anglada.

40 fotografies de color, i en blanc i negre, 5 aquarel·les i un dibuix. 135 pàgines de text. Editor: Club Deportivo Navarro.

«Mis Pirineos», original del conegut excursionista Daniel Bidaurreta, president durant set anys del Club Deportivo Navarra, professor de la ENAM i membre del Comitè d'Expedicions de la Federació Espanyola de Muntanyisme, és un llibre que honora la literatura muntanyenca i és de força interès per als qui estimen els Pirineus i la natura en general. És un llibre ben concebut, distret, divulgador, escrit amb amor, amb idioma

castellà pulcre i, finalment, convincent. Coincidim en moltes de les seves vivències; les seves «confessions» ens són familiars, i encara més si hom coneix al pirineista Bidaurreta i l'ha vist escalar a Montserrat, Pedraforca o Terradets. Son corpredores les seves escapades a la Vall d'Ansó o les seves meditacions pirinenques, o quan ens parla del pi negre de Larra, de l'edelweis o dels isards. La lectura de les seves pàgines, viscudes al Midi d'Ossau, al Tozal del Mallo, o als Mallos de Riglos, ens recorda aquelles contrades conegudes, però amb una proliferació de detalls que ens passaren desapercebuts quan les visitàrem. Finalment, ens parla del senyor de les soledats, dels pastors del Pirineu, com a complement natural; per això ens diu que, els prats de sucosa herba, no tindria sentit que cada any reviscolesin, en retirar-se la neu, si no hi haguessin ramades, i amb ells el pastor i el gos d'altura, únics estadants amb els quals pot dialogar l'excursionista.

Tenim a l'abast un llibre de lectura delitosa, que recomanem.

M. M.

CARNETS D'UN NATURALISTE PYRÉNÉEN.— Claude Dendaletche.

Ed. Denoël-Marimpouey Jeune, PAU 1979

Les divagacions d'un naturalista, nascut als peus dels Pirineus, són el tema d'aquest llibre. Dendaletche, autor d'una completíssima guia del naturalista en els Pirineus, deixa córrer la seva fantasia i la seva prosa, sense subjectar-se als límits estrictes que la ciència imposa. Resultat d'aquesta manera de fer són unes pàgines on traspuja l'amor de l'autor per la natura vista d'una manera global: la terra, els animals, la vegetació i els homes. Pàgines eminentment de caire científic quan l'autor ens parla d'animalons i plantes, i d'altres on deixa volar la seva sensibilitat davant les manifestacions de la natura.

Un llibre que ens atrevim a recomanar d'una manera especial als excursionistes doblats de naturalistes.

MÉLANGES PYRÉNÉENS, (1892-1955) — Raymond d'Espouy. Pau 1981

D'una tirada reduïda (1.025 exemplars), aquest llibre editat pels vells amics de d'Espouy, recull textos dispersos, apareguts en revistes i comunicats científics, del qual fou un gran pirineista i un continuador de l'obra de Jean Arlaud i del seu Grup de Joves (G. D. J.). Més que pel valor dels escrits en si, desiguals segons el tema, el mèrit d'aquesta publicació rau en l'expressió d'un afecte que els molts amics de d'Espouy han sabut mantenir al llarg del temps, i que ara han volgut materialitzar en escaure's el 25e aniversari de la mort a muntanya de Raymond d'Espouy, publicant aquest llibre.

El llibre reflecteix les diverses facetes de d'Espouy: l'artista especialment dotat per a la pintura; el topògraf apassionat pels Pirineus; el muntanyenc animador del Grup de Joves i impulsor de l'amistat franco-espanyola; i, sempre, el cavaller noble i lleal per a qui l'amistat era el do més preuat de l'home.

Josep M.ª Sala

En compliment del que disposa l'article 21 de la Llei de Premsa i Impremta vigent, donem nota de la composició de l'actual Junta Directiva del Centre Excursionista de Catalunya. President: Lluís Puntis i Pujol, Vice-presidents: Joan de Quadras i Castañer, Emili Cívis i Abad, Tresorer: Joan de Ferrater i Casanelles, Comptador: Jordi Mercader i Esplugas, Secretari: Josep Elesbaan Paul i Torrent, Vice-secretària: Montsió Garcia i Garcia, Bibliotecari: Modest Montlleó i Espasa, Vocals: Hermenegild Carreté i Bisbal, Agustí Jolis i Fellsart, Francesc Valls i Bach, Josep Pratginestós i Merloti, Antoni Abel i Bonada, Narcís Rucabado i Franquesa. A més formen part de la Junta Directiva tots els presidents de secció o de comissió.

Normes de publicació de MUNTANYA. Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir presents aquestes condicions:

Els articles cal que siguin escrits correctament en català i mecanografiats a triple espai en fulls Din A-4 o foli. Quan el text haurà de ser escrit en diferents tipus, s'indica de la següent manera: subratllat senzill (*cursiva*), subratllat doble (VERSALETA), subratllat triple (CAIXA ALTA) i subratllat ondulat (*negreta*).

Els mapes, dibuixos i gràfics es presentaran dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies en blanc i negre i diapositives, duren els seus corresponents i el nom de l'autor, escrits en un full a part.

La Redacció podrà acordar la reducció o modificació d'aquells paràgrafs en què la manca d'espai o la reiteració ho facin aconsellable.

calçat
infantil

- BALMES
PLAÇA MOLINA
 - AVDA.
PAU CASALS, 15
 - PASSEIG
GRAL. MOLA, 43
- BARCELONA

KATAKROK

Des de fa 79 anys
apliquem el mutualisme autogestionari.

AGRUPACIÓ MÚTUA

Si coneixeu algun soci, pregunteu-li què en pensa.
Si coneixeu algú que ja ha fet tard* i se'n plany,
pregunteu-li per què hauria volgut ser-ne.

Tothom, homes i dones, des dels 16 anys, podeu
formar part d'aquesta gran tasca col·lectiva.

AGRUPACIÓ MÚTUA DEL COMERÇ I DE LA INDÚSTRIA

Informe-vos-en: algun familiar o amic deu ser un dels 215.000
socis o sòcies que formen l'Agrupació Mútua i us en parlarà.

Si voleu, telefoneu al 318 18 00 - 318 40 50 de Barcelona
o visiteu l'estatge social a la Granvia, 621 de 8 a 14 hores.

* perquè ja ha complert els 40 anys.

BERISTAIN S.A.

El primer comerç especialitzat en articles d'esport, armeria i pesca

BARCELONA ●

Fernando, 1 i 3 (cantonada a les Rambles)
Passeig de Gràcia, 94 (junt a La Pedrera)
Plaça Virrei Amat, 3 (Guinardó-Horta)
Creu Coberta, 31 (Hostafrancs)
Avda. de la Llum, 54-56-58 (Sota Plaça Catalunya)

BERISTAIN S.A.

TARRAGONA ●

Conde de Rius, 3

"la Caixa"
Cada dia
més
a prop.

Més de 700
oficines unides
per teleprocés
al vostre servei.

CAIXA DE PENSIONS
"la Caixa"

RUBIA
Sport

BARBARÀ, 48 - 50, BAIXOS - TELÈFON 691 39 00
CERDANYOLA DEL VALLÈS (BARCELONA)

ESPECIALISTES EN BOTES
DE MUNTANYA

MIMCAR

TROFEUS PER A TOTS ELS ESPORTS

ESPECIALITAT EN TROFEUS I MEDAILLES PER A EXCURSIONISME, MUNTANYISME, ALPINISME, ESPELEOLOGIA, ESCALADA I ESQUÍ

MIMCAR

TROFEUS ESPORTIUS Carrer de Muntaner, 15 – Barcelona

La revista excursionista de més tradició i de més difusió de Catalunya.

BUTLLETA
DE
SUBSCRIPCIÓ

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpi Català

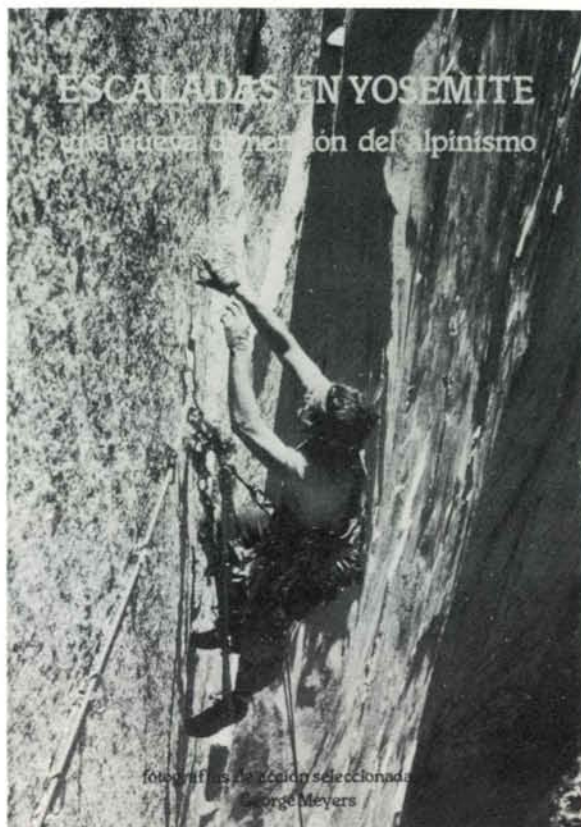
c. Paradís, 10 Barcelona (2)

Si encara no sou
subscriptor de
MUNTANYA,
retalleu i envieu
aquest butlletí
i rebreu
puntualment
la revista al
vostre domicili.

Si ja en sou,
doneu-lo a un
amic que
s'interessi per
l'excursionisme
i segur que
us ho agrairà.

*Molts
excursionistes
no llegeixen
MUNTANYA
perquè no
la coneixen.*

«ESCALADAS EN YOSEMITE»

una nueva dimensión del alpinismo

Un llibre que apasionarà a tots els practicants d'aquest esport, tant als veterans com en els principiants. Mitjançant les seves nombroses i esplèndides fotografies podreu assistir, des de primer terme, a l'espectacle dels seus esforços gimnàstics i a l'utilització de noves tècniques i materials.

La emoció, l'esforç, el risc i l'entusiasme de les escalades més difícils, contingudes en una documentació excepcional.

Un volum de 20 x 28 cm. amb 59 fotografies en color i 205 en blanc i negre.

P.V.P. 1.000,— Ptes.

EDITORIAL RM — Passeig de Sant Gervasi, 24 — Barcelona-22

MUNTANYA

LA PRIMERA REVISTA DE L'EXCURSIONISME CATALÀ

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

6 exemplars
(1 any)
1.100,— Ptes.

Estranger
1.400,— Ptes.

Nom			
Carrer			
n.º	pis	Població	D.P.

Se subscriu a la revista MUNTANYA a partir de l'any..... amb la quota anual de pessetes

Cobrament: per banc, segons autorització adjunta ☐ Signatura

Data		
Banc / Caixa		
Carrer		
n.º	Població	D.P.

Sr. Director

Us preguem que fins a nova indicació, vulgueu fer efectiu el rebut anual a la revista, MUNTANYA del Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català corresponent a la subscripció

a nom de.....

que viu a.....

Població..... amb càrrec al compte corrent o d'estalvi núm.

a nom de..... Signatura

Tallar per on indiquen els punts i reomplir adequadament la butlleta

"Tu companyera de fatigas."

Feta perquè t'hi trobis ben a gust.
Amb l'altura justa, lleugera de pes i bella de línies.
Un cos harmoniós... en CORDURA®
i la seguretat que li confereix

ARTILOCK®

FES-LA TEVA AVUI MATEIX
(DEMANA-LA EN EL COMERÇ ESPECIALITZAT)

HIDALGO, S.L. CASA ARTIACH

PRIMERA INDÚSTRIA ESPORTIVA ESPANYOLA

Fundada en 1928

Florida, 1-5. Apartado 610. Tf. 421100. Zaragoza-8

ARTILOCK®. PRIMER DISPOSITIU AUTOMÀTIC
PER AGAFAR EL MARTELL O EL PIOLET SENSE ATURAR-SE

Piolet o martell en
posició de marxa.

Un gest de la mà cap enrera...
clik...

... i ja el tens!

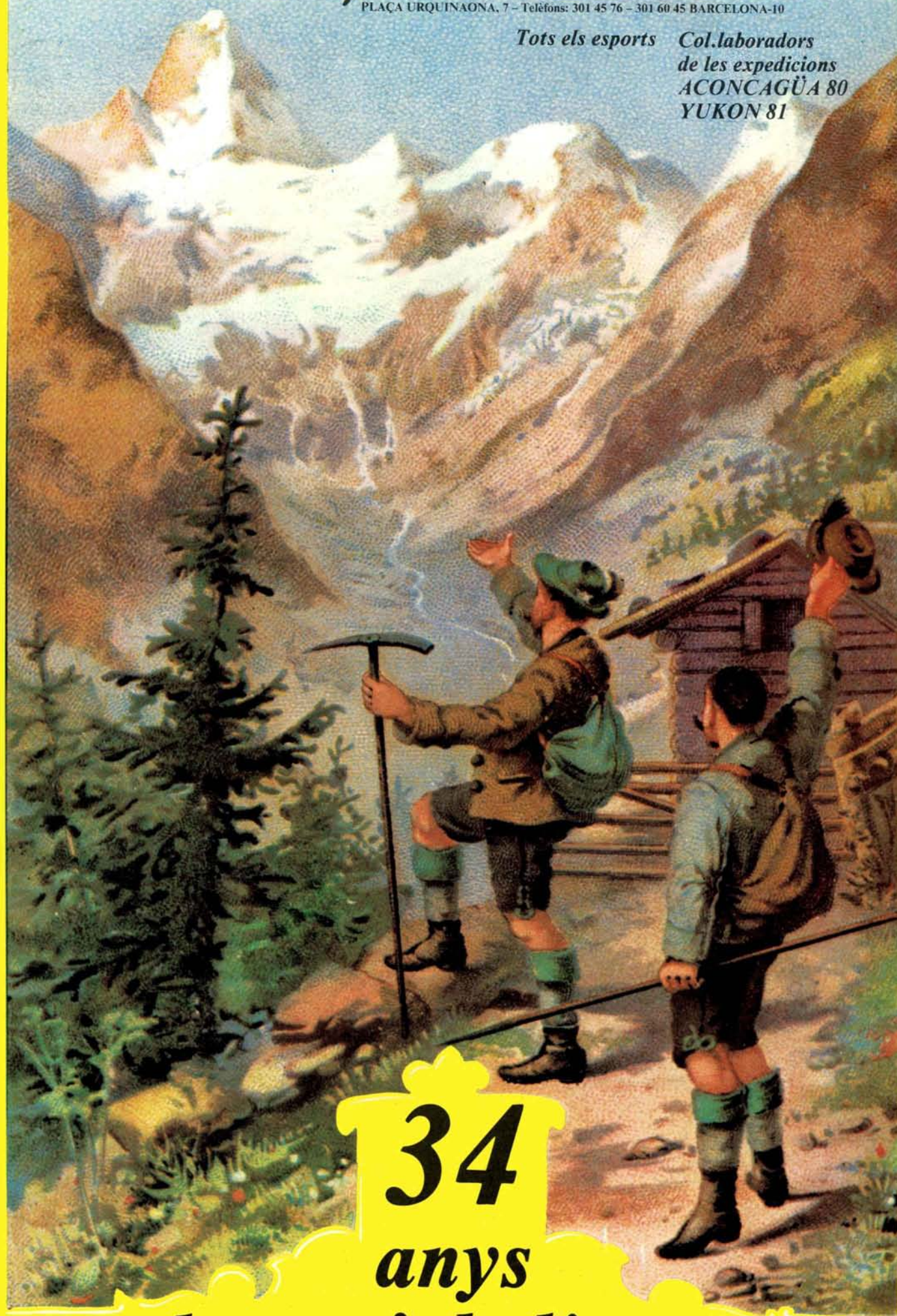

ARTILOCK®. Marca registrada HCA. Patent espanyola número 259793. Demanada a EUA, ALEMANYA, UK, FRANÇA, ITÀLIA i la resta dels països europeus. CORDURA® Marca registrada DU PONT.

Deportes Martín

PLAÇA URQUINAONA, 7 - Telèfons: 301 45 76 - 301 60 45 BARCELONA-10

Tots els esports Col.laboradors
de les expedicions
ACONCAGÜA 80
YUKON 81

34
anys
al servei de l'esport

s parts mes altas ó la carena d' una cordillera, se 'n diu l' eje, y las gadas són cordilleras inferiors, se 'n diuen *estrebs* ó *estribacions*. montanya forma dents, se 'n diu *serrat*; si acaba en punta, se 'n diu *misférica* ó *rodona*, se 'n diu *pa de sucre*. Dos pichs ó pans units se 'n s respectivament.

ja que despedeix foch, gasos y una materia pastosa dita lava per un Si 'l volcá sols despedeix aygua, s' en diu *geisser*; y si sols despe- ra. Lo cim d' un volcá ó extrem de la xemeneya, se diu *cráter*.

de territori sense montanya, com lo plá d' Urgeli.

de montanyas, com la Vall d' Aran.

dican passos entre una vall y altra, ó entre una vall y un plá ó entre

rat en lo cor d' una montanya, per ahont cáu la neu fosa y forma las

als que constituheixen las montanyas de forma y construcció sem- ambé s' anomena *greny*.

á plom d' una montanya, rocam, pich, etc., com los de Bertí en lo serrat, Puigsecalm, etc.

entrada de mar dins de la costa, ahont las embarcacions pujan estar da y efectuar tranquilament lo seu tráfic. Se divideixen en: natu- güt la ma del home; y en artificials quan está format per escolleras,

terior á un altre, ó las divisions interiors d' un port.

separi dos continents, com es l' Atlántich.

r interior á un continent.

can de mar dintre terra, com es el de Sant Jordi.

gua que uneix dos mars. També se 'n diu Freu.

ch y poch ample.

d' aygua dintre terra; si es petita y de poch fons, se 'n diu. *estany*; y n diu *albufera*.

aygua que neix en las fonts de las montanyas y desaygua en el mar son curs se engroxen ab altres rius mes petits ó torrents. Lo punt a confluencia. Al arribar un riu al mar, generalment se divideix en olas.

FULLA D' INSTRUCCIÓ GEOG

DE CATALUNYA

COMPOSTA PER

Joseph Ricart Giralt

PUBLICADA PER LA

Associació Catalanista d' Excursions

Y DEDICADA AL

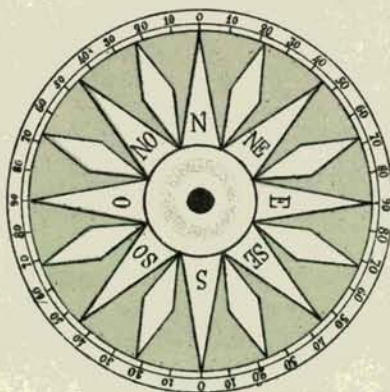
Excm. Sr. D. Eusebi Güell y Bacig

ent sols representa 'l ia, Balears, Rosselló, rancant en Cap Cer- inyá, Coll de Lli, Coll un camí neutral que a frontera á buscar idorra, passant por lo s pichs de Montcalm, a á buscar lo gegantí ix fins Ibars, passant l' Ebro fins á Fayon, y luego va á buscar afa luego la divisoria en lo poble de Alca- Tordera separa Bar-

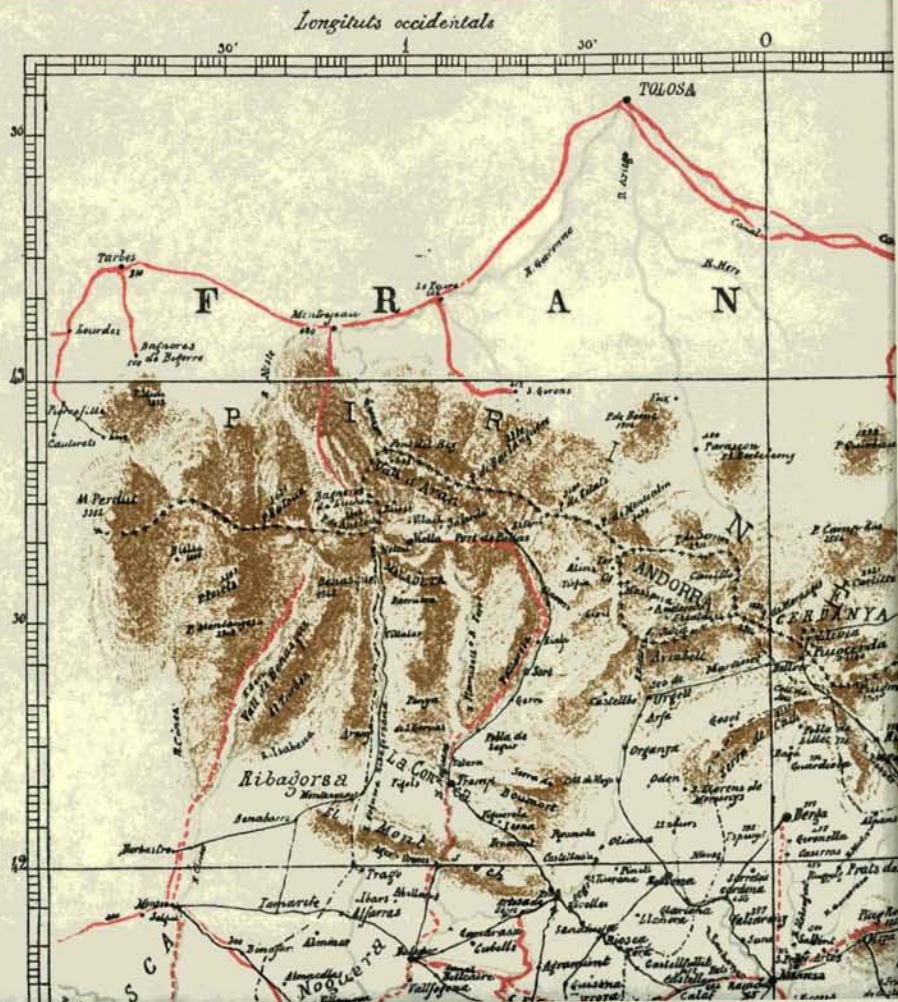
t, luego agafa 'l Mont- omajuana, que forma ne es lo poble mes al y Lleyda comensa la e Barcelona y Lleyda ol, Navés, un poch á de Queralt. La divi- ch sobre Vimodí, y y passa á una llegua

dels Pirineus desde Huesca fins á Granja ns. de provincia de la de Catalunya es la

ROSA DELS VENTS

Tramontana	N	0°
Tramontana Garçal	NNE	22° 30'
Garçal	NE	45°
Llevant Garçal	ENE	67° 30'
Llevant	E	90°
Llevant Xaloch	ESE	112° 30'
Xaloch	SE	135°
Mitjorn Xaloch	SSE	157° 30'
Mitjorn	S	180°
Mitjorn Llaveig	SSO	202° 30'
Llaveig	SO	225°
Ponent Llaveig	OSO	247° 30'
Ponent	O	270°
Ponent Mestral	ONO	292° 30'
Mestral	NO	315°
Tramontana Mestral	NNO	337° 30'

Endas.	Habitants per vivienda.
1,922	842

DATOS GENERALS.

	Superfície en kilòms. 2.	Població total.	Densitat per kilòms. 2.	Ordre de població en Espanya.	Ajuntaments.	Habitants per Ajuntament.	Poblacions.	Caserios.	Vivis
Barcelona.	7,731	835,306	108'8	1	327	2,554	304	3,796	102,
Girona. . .	5,884	299,002	50'8	26	250	1,196	508	1,540	57,
Lleyda. . .	12,366	285,297	23'4	33	325	878	747	514	62,
Tarragona.	6,349	330,105	52'0	14	186	1,775	252	525	69,

BARCELONA.

La provincia de Barcelona, con se veu en lo mapa, es de configuració tan irregular com las altres provincias, no tenint e los seus límits, los quals, á nostre enténdre, deurian quedar determinats per la naturalesa per medi de rius, serras, etc.; lo seva ignorancia, tē á vegadas un sentit práctic que falta á n' als governants, y en aqueix cas tenim un exemple ab las encontr que 's divideix Catalunya, com són l' Ampurdá, Panadés y altres, qual determinació es natural, no dependint de fitas de pedra bitraria.

Gubernativament, aqueixa provincia 's divideix en 16 partits judicials: 5 en la capital y Manresa són de terme; Arenys de llers, Igualada, Mataró, Tarrassa, Vich, Vilafranca y Vilanova son d' ascens, y San Felí del Llobregat es d' entrada.

La divisió natural compren: lo Pla de Barcelona entre 'ls rius Besós, Llobregat y la serra del Tibidabo; lo Panadés qual cō tē unas 9 lliguas de llarch y 7 d' ample, agafant desde 'l Llobregat fins part del districte del Vendrell, y desde 'l mar á Igualada; l' encontrada compresa entre la serra del Tibidabo, Montserrat, San Llorens, entrada baixa del Congost, Montseny, Arenys Moncada; Plana de Vich, qual nom ja indica que es la planuria compresa entre 'l Congost y Ripoll; y per fi, la Montanya, que 's part compresa entre Manresa y 'l Pirineu.

Las montanyas principals son: Serra de Cadí, qu' es una estribació del Pirineu, elevada 2,500 metros; las Guillerías, que Pirineu y terminan en lo Montseny, elevat 1,700 metros; Montserrat, serra esporádica que s' aixeca al mitj de Catalunya á qual á 739 metros d' altura 's venera la Verge Catalana en una grandiosa basílica. Sant Llorens Desvalls, elevat 1,416 metr vat 1,058, lo Tibidabo elevat 532, la Morella ó costas de Garraf elevadas 595, y la serra de Marina que no passa de 500 metros.

Las estribacions del Montseny y Puig-Rodó forman l' estret congost de Centellas, que posa en comunicació 'l Pla de Vich á

Los rius principals son: lo Llobregat, que naix en la serra de Cadí, y avans de desayguar dos lliguas al Sur de Barcelona, Cardoner, Marlés, Gavarrera y Noya. Lo Besós, curt y que desaygua una lligua al Nort de Barcelona, y 'l Tordera, que ser Girona.

Verdader port sols hi ha l' artificial de Barcelona ab aduana de 1.ª classe; mes tenen aduanas de 2.ª classe: Arenys, Masnou y Sitges; y de 3.ª classe, Badalona y Malgrat.

Caps principals, sols tē la baixa y perillosa punta del Llobregat.

Faros tē 'l del Llobregat, de 2.ª ordre y alcans 18 millas; Vilanova, de 5.ª ordre y alcans 9 millas; el de Barcelona ab 6.ª ordre y alcans 9 millas, y el de Calçell, de 2.ª ordre y alcans 18 millas.

Tot lo pla ahont desaygua 'l Llobregat s' en diu La Plana y es perillosa per la navegació per ser tota arenosa y ab estan; Remolá.

Lo número d' habitants de las poblacions principals es el següent contant per millers rodons:

Barcelona.	249	Granollers.	6	Rubí.	4	Sant Feliu d
Gracia.	34	Arenys de Mar.	5	Malgrat.	3	Esparraguer
Sant Martí de Provensals.	25	Manlleu.	5	Sant Pere de Tarrassa.	3	Canet.
Sabadell.	18	Sallent.	5	Cardona.	4	Moyá.
Mataró.	17	Berga.	5	Sant Felí de Llobregat.	3	Castellá.
Manresa.	17	Vilafranca.	7	Sant Juan de Vilassar.	3	Arenys de M
Sant Andreu de Palomar.	15	San Gervasi de Cassolas.	5	Sant Ginés de Vilassar.	3	Las Corts de
Sans.	16	Martorell.	4	Sitjes.	3	Tordera.
Vilanova y Geltru.	14	Masnou.	4	Olesa.	3	Molins de Re
Igualada.	12	Caldas de Montbuy.	4	Capellades.	3	Sant Saturní
Vich.	12	Hospitalet.	4	Piera.	3	Sant Boy de
Tarrasa.	11	Sarriá.	4	Horta.	3	

Hi ha estació telegráfica permanent en la capital y ab servey de dia, en Granollers, Vich, Vilafranca, Manresa, Masnou, M rassa, Sabadell, Vilanova, Garriga é Igualada.

Además queda obert lo servey públich en las estacions dels ferro carrils, los quals són los següents:

De Barcelona á Fransa.—Estacions.—Línea del interior ab distancia kilométrica desde Barcelona: Clot 3, Horta 5, Sant Ar loma 7, Moncada 12, Mollet 18, Montmeló 22, Granollers 29, Cardedeu 36, Llinás 40, Palautordera 46, Sant Celoni 50, Gualba 55, rich 64.—Línea del litoral.—Badalona 8, Mongat 11, Masnou 14, Premiá 19, Vilassar 22, Mataró 28, Caldetas 35, Arenys 37, Ca Calçella 48, Pineda 51 y Malgrat 55.

De Barcelona á Saragossa.—Moncada 11, Serdanyola 15, Sabadell 23, Tarrassa 33, Viladecaballs 38, Olesa 41, Monistrol s serrat, Sant Vicents 57, Manresa 65, Rajadell 77, Calaf 100 y Sant Guim 112.

De Barcelona á Tarragona.—Sans 3, Bordeta 4, Hospitalet 7, Cornellá 9, San Felí 13, Molins de Rey 16, Papiol 20, Marl Sant Sadurní 42, Granada 50, Vilafranca 53 y Monjos 58.

De Barcelona á Valls.—Prat 9, Viladecans y Gavá 16, Castelldefels 20, Sitges 35, Vilanova y Geltrú 43.

De Granollers á Sant Joan de las Abadesas.—Granollers 30, Garriga 39, Sant Martí 49, Centellas 54, Balenyá 69, Vich 70, Mar y Sant Quirse 95. (Las distancias kilométricas van referidas á Barcelona.)

Desde Mollet á Caldas de Montbuy.—Mollet 18, Santa Perpétua 21, Gallechs 24, Palau 27 y Caldas 32.

Desde Barcelona á Sarriá.—Gracia 2, Sant Gervasi 3 y Sarriá 5.

En construcció hi ha los ferro-carrils de Manresa á Berga, las dos líneas de Igualada á Sant Sadurní de Noya y de Igualada Torelló á Olot.

En projecte tenim un ferro-carril d' engranatge per' pujar á Montserrat, un ferrocarril desde Berga al Pirineu, un altre Cervera y Balaguer, y un altre desde Martorell, Olesa y Sant Vicens.

Diligencias.—De Hostalrich á Arbucias y Sant Hilari. De Cornellá á Sant Boy. De Papiol á Rubí. De Martorell á Esparraguer Piera y Capellades. De Manresa á Vich, Berga y Cardona. De Igualada á Cervera y altres de ménos importancia.

Las ayguas minerais reconegudas oficialment son: Caldetas, salino-nitrosas; Caldas de Malavella, salinas; Caldas de Mont riga, salino-termals; Puda, hidro-sulfurosa; Tona, sulfurosas-salinas Argentona bicarbonatas y Torelló.

Las situaciones geográficas de las poblacions principals son: Barcelona Lat. 41°23' N. Long. 0°22' E.; Manresa, 41°44' N. y Mar, 41°36' N. y 0° 43' O.; Berga, 42°06' N. y 0°01' O.; Granollers, 41°36' N. y 0°28' E.; Igualada, 41°34' N. y 0°12' O.; Mataró, 41 Vich, 41°55' N. y 0°20' E.; Vilafranca, 41°20' N. y 0°10' O.; Vilanova, 41°15' N. y 0°07' O.; y Sant Felí del Llobregat, 41°23' y 0°11'

La instrucció pública tē la Universitat de la capital, Escola de Náutica, d' Ingenyeros industrials, d' Arquitectura, de Bellas

... a Lleyda ab distancia kilométrica a Tarragona.— Vilaseca 9, Reus 16, Selva 23, Alcover 29, La Plana 31, La Riva 37, Vilad-
ch 44, Espuga 50 y Vimodí 55.
... ant lo carril de Calatell a Valls, y comensarán abiat los traval s del carril de Barcelona a Madrit passant per Reus, Falset y Flix.
... cia conta ab 41 hospitals municipals y dos particulars, hospici a Tarragona y Reus, 1 inclusa; y casa d' orfens a Tarragona y

Giro-Mútuo a Tarragona, Tortosa, Cambrils, Montblanch, Reus, Torredembarra y Vendrell.
... egráfica permanent Tarragona y ab servey de dia a Falset, Gandesa, Cornudella, Valls, Vendrell, Montblanch, Mora d'Ebro y

is principals ab son número d'habitants a miller rodó són:

23	Roquetas.	5	Tivisa.	4	Riudoms.	3
28	Espluga de Francolí.	4	La Cénia.	3	San Carlos de la Rápita.	3
24	Amposta.	4	Cornudella.	3	Santa Bárbara.	3
13	Falset.	4	Cherta.	3	Santa Coloma de Queralt.	3
6	Mora d'Ebro.	4	Gandesa.	3	La Selva.	3
5	Perelló.	4	Montroig.	3	Vilaseca.	3
5						

as principals són: las de Montagut ab 953 metros d'elevació y que ab lo riu Gaya tancan el Panades per Ponent; las de Montsant
man lo Priorat, tancat per las montanyas de Llaveria al Mitjorn; la serra de Llena, que divideix la provincia de la de Lleyda; y la
ada Ports de Beceite ab montanyas elevadas 1,413 metros
cipals són: l'Ebro, que naix a Asturias, y que canalisat, sería navegable fins passat Catalunya; lo Cénia, que serveix de frontera ab
colí y lo Gayá, poch caudalosos.
n: l'artificial de Tarragona, l'incomparable natural dels Alfachs, lo del Fangal y 'l de Salou.
: Punta Banya, cap Tortosa ó del Ebro, y cap Salou.—Los dos últims limitan lo molt ventós Golf de Sant Jordi.
árlos de la Rápita y Amposta hi há un canal de navegació completament descuidat.
rada formada pels arrastres de l'Ebro y que compren desde Amposta al mar, está plena de valiosas salinas y arrossals.
os de la Rápita hi há faro de 6ª ordre, visible a 6 millas; a Pta. la Banya n'hi de 4ª ordre, visible a 13 millas; a Pta. del Fangal
re, visible a 8 millas; a Salou es de 6^{es} ordre, visible a 5 millas; a Cap Salou es de 2^{on} ordre, visible a 15 millas; a Tarragona n'hi
visible a 10 millas, y a Cap Tortosa n'hi há un de 1.er ordre, visible a 20 millas.
stá a 41°07' N. y 0°34' O. Sant Carlos de la Rápita está a 40°38' N. y 1°13' O.; Cap Salou 41°04' N. y 0°39' O., y Tortosa 40°49' N. y

LLEYDA.

de Lleyda es la mes gran de Catalunya y la mes abandonada en comunicacions, haventhi comarcas com la Vall d'Aran que están
incomunicadas ab lo resto de Catalunya per falta de carretera, tenint que comunicarse ab Fransa. La mitad Nort de la provincia es
a, dominant lo bosch ab bonas fustas de construcció. També dominan així com en los demés Pirineus catalans, ricas minas de
ue serán una gran sort pera lo país si 's fan los projectats ferro-carrils.
a provincia en 8 partits judiciales, que són: Lleyda, de terme; Balaguer y Cervera, d'ascens, y la Seo, Solsona, Sort, Tremp y
t, la provincia té comarcas senyaladas, com són: lo pla d'Urgell, que es la gran planuria que vá desde la serra de Llena a las mon-
ier. La Segarra es la part de llevant del avans dit pla, qual centre es Cervera, y s'extén fins a las montanyas de Santa Coloma de
ca de Tremp es una encontrada, qual centre es Tremp, compresa entre las altas serras vehinas. La Noguera es la part de ponent
al Nort de Lleyda, fins a la montanya; y la Vall d'Aran, ben determinat cercul dels Pirineos, obert sols per los ports ó congos-
Pallás, Viella y Benasque.
atedral a Lleyda y la Seo, gobernador eclesiástich y catedral a Solsona, 4 colegiats, 86 parroquias de terme, 254 d'ascens y 261
perteneix a la Capitanía general de Catalunya, haventhi castell ab gobernador militar a La Seo.
a de 1.ª classe a Farga de Noles, Les, Alos y Bordeta; de 3.ª a Vellver y Salardou, y de 4.ª a Ciris.
Bohi (Tremp) hi ha ayguas sulfurosas; a Sant Vicens de la Seo y a Vallfogona n'hi ha de sulfurosas fredas.
a de 1.ª classe de Barcelona a Zaragoza passa per Cervera y Lleyda; de Lleyda a Tarragona, y de Lleyda a la Seo n'hi ha de
ha de 3.ª classe de Balaguer a Tárrega, d'Artesa a Tremp, d'Atesa a Montblanch y de Bassella a Solsona y Cardona.
ril de Barcelona a Saragossa té las següents estacions, contant las distancias kilométricas desde Barcelona:—Cervera 126, Tárrega
1, Mollerusa 160, Bell-lloch 170, Lleyda 183, Raymat 201 y Almacellas 207.
ril de Lleyda a Tarragona té las següents estacions, contant las distancias kilométricas desde Lleyda: Juneda 20, Borjas 25, Flo-
xa 41.
ro-carril projectat desde Lleyda a Fransa seguint la conca del Pallaresa y entrant a la Vall d'Aran per Pallás. Un altre carril se
Balaguer a Igualada passant per Cervera.
ública comprend 1 Institut, 3 seminaris, 1 escola normal, 634 escolas públicas, 53 de privadas, 1 biblioteca provincial y 8 po-
ncia conta ab 1 inclusa, 1 hospici, un manicomi, 15 hospitals municipals y 3 de particulars.
e Giro-Mútuo en Lleyda, Cervera, Balaguer, Les, La Seo, Tremp, Viella, Sort y Solsona.
elegráfica permanent a Lleyda, y ab servey de dia a Balaguer, Artesa, Cervera, Pons y Tárrega.
ons principals ab son-número d'habitants a miller rodó són.

20	Tárrega.	4	Tremp.	2	Pons.	2
5	Ager.	3	Solsona.	2	Viella.	1
4	Arbeca.	3	La Seo.	2	Sort.	1
4	Serós.	3	Camarassa.	2		

ayas principals són: los Pirineus, agafant alturas de 3,400 metros. Las mes estribacions se dirigeixen a Mitjdia, seguint talladàs
'altre sistema Llevant-Ponent, dita Montsech y Boumort
incipals son: l'Ebro, lo Segre, Noguera Ribagorsana, Noguera Pallaresa, Flamisell, Valira y Cardoner.
anal atravesa 'l pla d' Urgell ab varias derivacions, essent sos caps Artesa de Segre y Montoliu de Lleyda.

ANDORRA.

Andorra es una república independent que té per prínceps al Jefe suprem de la Fransa y al Bisbe de la Seo d'Urgell.
a al Nort de Catalunya, y per son llenguatge y costums los habitants són catalans. Circuida per los Pirineus, no té mes comunica-
a que la conca del Valira. La sua superficie es de 495 kilóms. quadrats, ab 18,000 habitants repartits en los pobles de: Andorra, Sant
Ordina, Canillo, Encamp, La Massana y Escaldas. Tota la vall está plena de petits estanys.

INSTRUCCIÓ GEOGRÀFICA

DE

CATALUNYA

COMPOSTA PER

Joseph Ricart Giralt

PUBLICADA PER LA

Catalanista d' Excursions Científicas

Y DEDICADA AL

r. D. Eusebi Güell y Bacigalupi.

Conca, es la vall ó baix nivell per ahont corra un riu.
Las costas d' un riu se anomenan *riberas*, anomenantse dreta y es
vament están á dits costats, mirant en lo sentit de la corrent.
Barra, es lo baix fons que en las bocas dels rius produheixen los
Ria, es un canal de mar que s' introduheix en la terra.

La Terra es quasi rodona, y dona cada dia una volta al rededor d
estremis se dihen pols. Lo círculo considerat equidistant dels pols se
que passen per los pols y són perpendiculars al Ecuador se dihen m
rales al Ecuador que són mes petits á mida que s' acostan als pols se
Los meridians quedan dividits en dos parts iguals per l' Ecuador,
los quals se divideixen en 90 graus de 111.111 metros cada un. Ca
parts iguals, ditas lleguás que tenen 5555¹/₄ metros, y cada llegua se
1852 metros.

Com se compren, la llegua geográfica es més llarga que la terres
cantitat de 1555 metros.

La distancia d' un punt al Ecuador contada sobre un meridià se 'r
graus de 0 á 90 desde l' Ecuador als pols.

Per tenir un terme fixo de comparació, todas las naciones adoptan u
neralment passa per un observatori. Espanya té el dels observatoris
do, França té l' de París, y l' Inglaterra té el de Greenwich.

Creient que temps á venir Catalunya tindrà un observatori en lo
Montserrat, donada sa altitut y posició geográfica, per lo tant nosaltr
meridià el que passa per lo dit pich de Sant Geroni.

Longitut d' un punt es la distancia del seu meridià á n' el primer
Ecuador ab graus de 0 á 180 á llevant y ponent del primer meridià.

La longitut y la latitut d' un punt determinan la sua situació en la
Altitut d' un punt sobre 'l nivell del mar es la longitut vertical co
lo pla, considerat prolongació del mar en sa superficie.

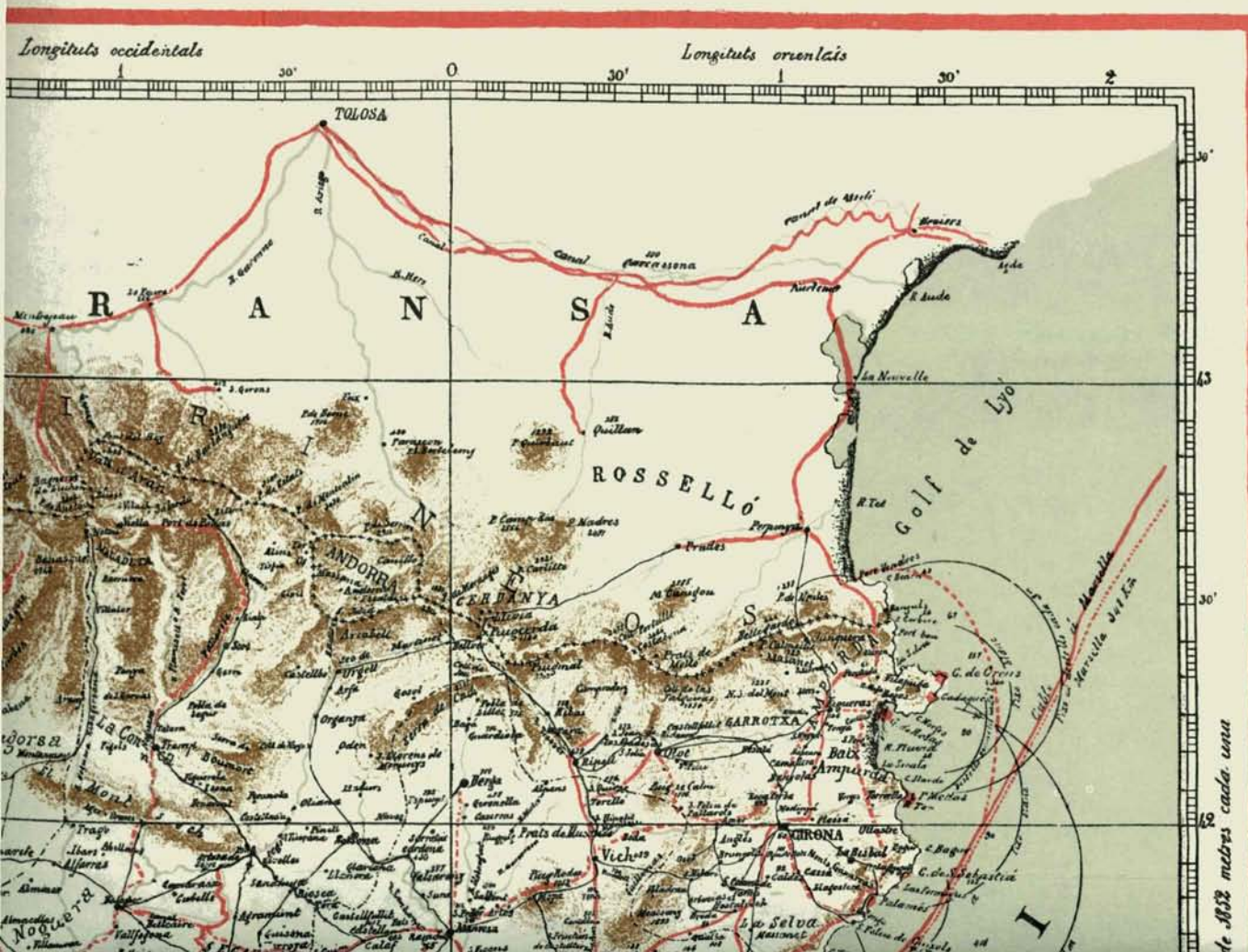
Horisont d' un punt es lo círculo format per la línea que passa per
Com se compren, en terra no es facil tenir horisont per las designa

Las poblacions pri

Girona.
Figueras.
Sant Feliu de Guixols
Olot.
Palafugell.

Las montañas pr
Los rios són: lo T
Hi há estanys á Si
Los ports són: To
Los caps són: lo d
Los faros són: Pa
Rosas, de 5ª ordre, y
Hi ha Comandanc
La situació geogr
41°47' N. y 1°73' E.
Tè estació telegrá

La provincia de T
blanch y Vendrell, d'
Militarment, pert
Ayudantia á Sant Car
Eclesiásticament,
La instrucció públ
14 de privadas, una bi
Tè aduana de 1.^a
á Calafell, Alfama, Al
La carretera de B
Lleyda á Flix y Reus,
En la Esplug de
Los ferro-carrils :
De Barcelona á V
metlla 151, Ampolla 1
De Tarragona á
vert 39, Montblanch 4
Se esta utimant l
La beneficencia
Tortosa.
Tè oficina de Girc
Tè estació telegrá
Tortosa.
Las poblacions pr

guerra las que respecti-
arrastres de la corrent.

un eje considerat quals
diu Ecuador. Los círcols
eridians, y los círcols pa-
e dihen paralelos.
que 's dihen quadrants,
da grau se divideix en 20
e divideix en 3 millas de

tre de 4 kilòmetros, en la
diu latitut y se conta en

un primer meridià que ge-
de Madrid y Sant Fernan-

pich de Sant Geroni de
es adoptarem per primer

meridià, contada en lo

superfície de la Terra.
ntada desde dit punt fins

los últims punts visibles.
altats del terreno.

Distancia al horisont es la contada desde l'observador en ratlla recta, al últim punt visi-
ble. Com mes elevat está l'observador, mes llarga es dita distancia, y mes gros es l'horisont.

A	10 mets. d' elevació, correspon	12 kils. de distancia; á	20 mets. corresponen	17 kils.
30	21	40	24	
50	27	60	29.5	
70	32	80	34.5	
90	37	100	38	
120	43	140	46	
160	49	180	52	
200	55	230	61	
300	66	400	77	
500	85	600	95	
700	102	800	110	
900	115	1000	121	
1100	127	1200	132	
1300	139	1400	144	
1500	149	2000	154	
3000	209	4000	243	

Dada la curvatura de la superfície de la Terra, se pòt véuer tot punt situat mes enllà del
horisont, si es prou elevat; per exemple: podrán véuer dos focs lluminosos, distant entre
ells de 69 kilòmetros, si están elevats 80 metros tots dos. L'atmósfera, segons son estat, modi-
fica bastant ditas distancias.

Distancia angular entre dos punts, es l'àngul format per las dos ratllas que sortint de l'ull
del observador terminan en los dits punts. Com es fácil compèndre, tota distancia angular
presa entre dos punts de diferenta altura hi ha que reduhirla á l'horisontal.

Las altituds de montanyas y profunditats del mar espresadas en aqueix mapa están expre-
sadas en metros.

Pera reduhir la longitut d'un punt referida al meridià de Sant Geroni, á un altre meridià no hi
ha mes que {sumar} las dos longituts segons sigan de {igual} denominació.
{restar} {diferenta}

Per exemple: reduhir la longitut de Rosas 1°49' E. de Sant Geroni al meridià de Madrit. Com
que Sant Geroni també está al E. de Madrit 5°31', sumarem y tindrem que Rosas está á 6°50' al
E. de Madrit. Reduhir la longitut del Cap de Creus 1°30' E. de Sant Geroni al meridià de París.
Com que Sant Geroni está á 0°31' al O. de París, restarem las dos cantitats, y tindrem que el
Cap de Creus está 4°59' al E. de París.

ncipals són, ab número d' habitants á miller rodó:

15	Santa Coloma de Farnés.	5	Cassá de la Selva.	4	Calonge.	3
12	Banyolas.	5	Llagostera.	4	Castelló d' Ampurias.	3
8	La Bisbal.	5	Torroella de Montgrí.	4	Ripoll.	3
7	Blanes.	4	Amer.	3	Rosas.	3
6	Lloret.	4	Arbucias.	3	Puigcerdá.	2

ncipals són: lo Pirineu, las Guillerias, las Gavarras y montanyas de Cadaqués.
ordera, Ter, Fluvià, Muga y Fresser.

ils, Banyolas, Ullastre y Castelló d' Ampurias.

ssa, Sant Feliu, Palamós, Rosas y Cadaqués.—Lo golf principal es lo de Rosas.

e Tossa, lo de Sant Sebastiá, Bagur, Stardi, Norfeo y Creus. Illas sols hi há las Medas.

lamós de 6ª ordre visible á 10 millas; Sant Sebastiá, de 1er ordre visible 23 millas; Illas Medas de 4ª ordre, visible 15 millas,
visible á 12 millas; Cadaqués de 5ª ordre visible á 10 millas y Cap Creus de 2ª ordre visible á 15 millas.

ia de marina de 3.ª classe á Palamós, y ajudantías á Blanes, Sant Feliu, Rosas, Cadaqués y La Selva.

áfica de Girona es: 41°40' N. y 0°59' E. la de Figueras es 42°17' N. y 1°09' E. la de Palamós, 41°51' N. y 1°18'; y Sant Feliu,

áfica permanent á Girona, y ab servey de dia á Figueras y Rosas.

TARRAGONA.

Tarragona se divideix en 8 partits judicials: Tarragona, Reus y Tortosa, de terme; Falset, Gandesa y Valls, d' ascens; y Mont-
entrada.

neix á la capitania general de Catalunya; tè Comandancia de marina de 2.ª classe á Tarragona, de 3.ª classe á Tortosa, y
os de la Rápita, Cambrils y Vendrell.

tè arquebisbe y catedral á Tarragona; bisbe y catedral á Tortosa, 29 parroquias de terme, 94 d' ascens y 103 d' entrada.

ica conta ab Instituts á Tarragona, Tortosa y Reus; seminaris á Tarragona y Tortosa; escola de mestras, 417 escolas públicas,
blioteca pública y 4 populars.

classe á Tarragona; de 2.ª classe á Sant Cárlos, Torredembarra, Tortosa y Vendrell; de 3.ª classe á Cambrils, y de 4.ª classe
canar, Amposta, Fangal y Ampolla.

Barcelona Tarragona á Valencia es de 1.ª classe, són de 2.ª las de Alcolea del Pinar á Tarragona, de Lleyda á Tarragona,
Alcover á Calafell, Valls á Vendrell, Artesa de Segre á Montblanch, y Gandesa á Tortosa.

Francolí y Cardó tè aigües minerals.

ab distancia kilométrica á Barcelona són:

Valencia.—Arbós 65, Vendrell 73, Torredembarra 88, Altafulla 91, Tarragona 102, Salou 115, Cambrils 121, Hospitalet 135, At-
63, Amposta 173, Tortosa 186, Santa Bárbara 200 y Ulldecona 215.

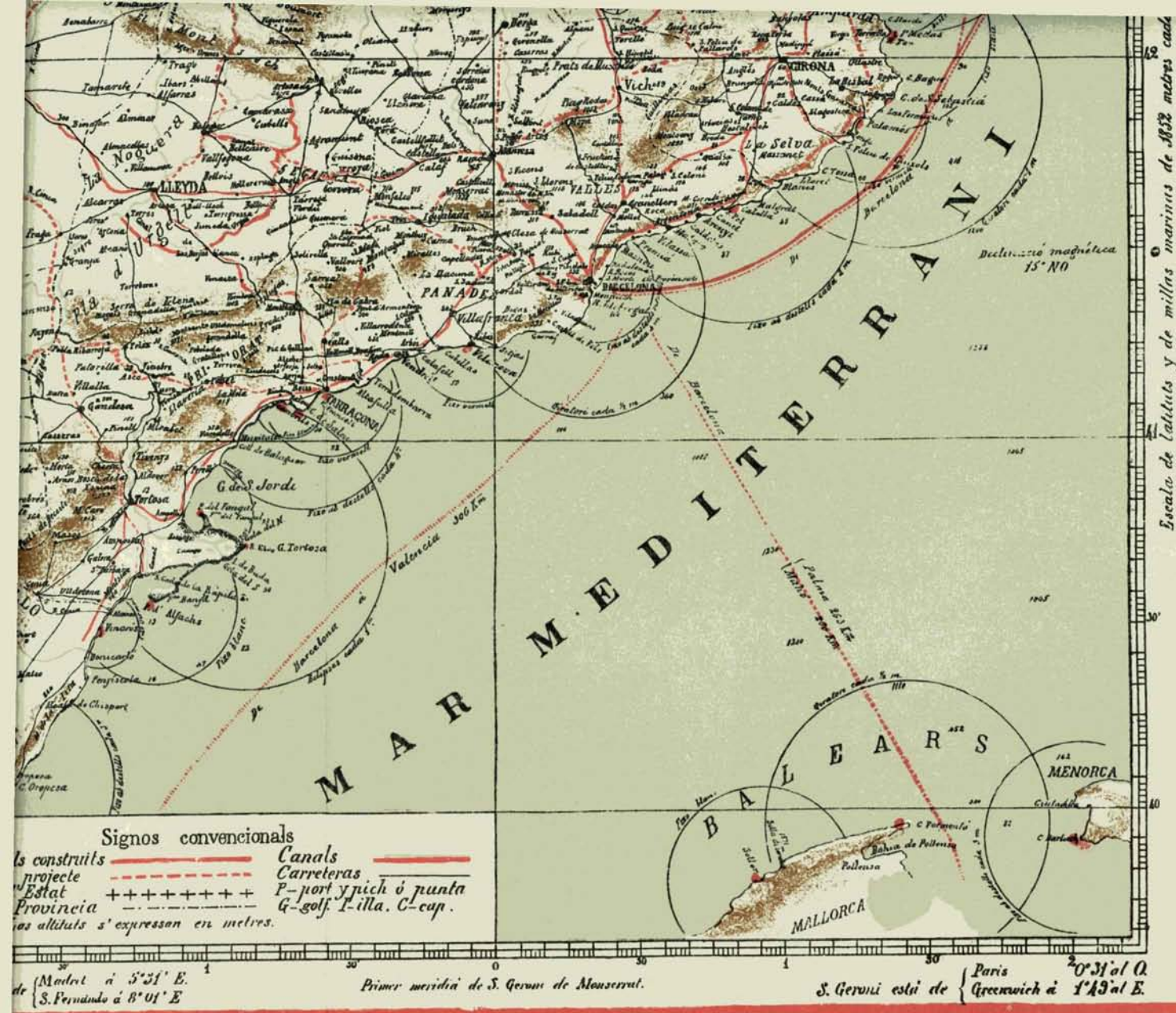
Lleyda ab distancia kilométrica á Tarragona.—Vilaseca 9, Reus 16, Selva 23, Alcover 29, La Plana 31, La Riva 37, Vila-
4, Espuga 50 y Vimodí 55.

o carru de Calafell á Valls, y comensarán abiat los travals del carril de Barcelona á Madrit passant per Reus, Falset y Flix.
conta ab 41 hospitals municipals y dos particulars, hospici á Tarragona y Reus, 1 inclusa; y casa d' orfens á Tarragona y

Mútuo á Tarragona, Tortosa, Cambrils, Montblanch, Reus, Torredembarra y Vendrell.

áfica permanent Tarragona y ab servey de dia á Falset, Gandesa, Cornudella, Valls, Vendrell, Montblanch, Mora d' Ebro y

ncipals ab son número d' habitants á miller rodó són:

De Tarragona
vert 39, Montblanc
Se esta ultima
La beneficencia
Tortosa.
Tè oficina de
Tè estació tel
Tortosa.
Las poblacion

Tarragona. . .
Reus.
Tortosa.
Valls.
Uldecona.
Vendrell.
Montblanch.

Las montany
y Prades, que for
cordillera nomen
Los rius prin
Castelló; lo Fran
Los ports, só
Los caps són
Entre Sant C
Tota l'encon
A Sant Carl
n'hi ha de 5na or
há de 4° ordre,
Tarragona e
1° 16' O.

La provincia
mes de mitj any
molt montanyos
carbó de pedra c
Se divideix l
Viella, d'entrada
Naturalmen
tanyas de Balag
Queralt. La Con
de la provincia,
tos de Garonna,
Tè bisbe y c
d'entrada.
Militarment
Hi ha Aduar
A Caldas de
La carreter
2.ª classe y n'hi
Lo ferro-car
40, Bellpuig 15
Lo ferro-car
resta 30 y Vinai
Hi ha un fei
projecta desde l
L'instrucció
pulars.
La beneficencia
Tè oficina d
Tè estació t
Las poblaci

Lleyda.
Balaguer.
Borjas del Camí
Cervera.

Las montan
per las serras d
Los rius pr
Un larch c

La Vall d' I
Está situad
ció ab Cataluny
Juliá de Loria,

s a Barcelona y Vich. Además hi ha
ja de bonas lletras, Academias de
altura, industria y comers.
28 particulars, 1 Casa de Caritat,
naval flotant, Germanas dels pobres,
cofradías y monte-pios.
ens y 202 d'entrada.

istich. Son basílicas, Montserrat y la
classe. Mataró es Comandancia
tota classe de teixits, filats, panyos,
cellana, etc., y la agricultura tè per

illeries, lo Pirineu y 'l mar, compre
esa entre 'l Tordera, amonts Gavarrs
la montanya; Alt Ampurdá, que 's la
la Garrotxa, es la part de conca del
ó cercol montanyós de Pirineus qual
ona y Figueras de terme; La Bisbal,
ada.

Militarment, perteneix a la Capitanía general de Catalunya, ab govern militar a la capital.
Eclesiásticament, tè bisbat a Girona, ab catedral, 26 parroquias de terme, 117 d' ascens y 277
d' entrada,

Tè aduana de 2.ª classe en Port-Bou, Junquera, Palamós y Puigcerdá; de 3.ª en Sant Llorens de la
Muga, Rivas, Blanes, Cadaqués, Lloret, Rosas y Sant Felí de Guixols; y de 4.ª en La Selva, Escala,
Palafrugell, Tosa, Camprodon y Llansá.

A Banyolas tè ayguas sulfurosas fredas, a Caldas de Malavella són salino-termals; a Rivas salino-
fredas; a Sant Hilari ácid-carbónicas, y a Nostra Senyora de las Mercés (Junquera) sulfurosas termals.

L' instrucció pública conta ab Instituts de 2.ª ensenyansa a Girona, Figueras, Olot y Puigcerdá;
escolas de mestras, de dibuix y seminari a Girona, 263 escolas públicas, 70 particulars, 1 biblioteca
provincial y 4 populars.

La beneficencia, tè ademés de molts associacions, gremis y germandats, 1 hospital provincial, 42
municipals, 7 particulars, 1 inclusa, 1 hospici y 1 manicomi particular.

Tè habilitació de Giro-mútuo a Girona, Figueras, Junquera, Escala, Olot, Palamós, Blanes, Cada-
qués, Sant Felí de Guixols y Puigcerdá.

Tè carretera de 1.er ordre entre Barcelona, Girona y La Junquera; de 2.ª classe de Girona a Palamós,
de Girona a Olot, de Ripoll a Ribas, y de Manresa a Girona per Salt.

Los ferro-carrils són, contant las distancias kilométricas desde Barcelona:

De Barcelona a Port-Bou.—Blanes 60, Tordera 65, Empalme 75, Sils 82, Caldas de Malavella 88,
Riudellots 94, Fornells 99, Girona 105, Celrà 114, Bordils 117, Flassá 121, Sant Jordi 123, Camallera 129,
Sant Miquel 135, Tonyiá 137, Vilamalla 140, Figueras 146, Perelada 125, Vilajuiga 158, Llansá 165, Culera
170 y Port-Bou 172.

De Barcelona a Sant Joan de las Abadesas.—Ripoll 107 y Sant Joan 117.

De Barcelona a Girona (interior).—Gualba 55, Breda 58, Hostalrich 64 y Empalme 69.

Hi ha en construcció 'l de Torelló a Olot, y en próxima construcció 'l de Girona a Olot, el de
Blanes a Sant Felí de Guixols, Palamós, Torroella, Castelló y Figueras, y el de Sant Felí de Guixols
a Girona passant per Llagostera y Cassá de la Selva.

ndas.	Habitants per vivenda.
922	8'12
714	5'18
663	4'55
472	4'75

Ponent Blavíq	OSO	67°30'
Ponent	O	90°
Ponent Mestral	ONO	67°30'
Mestral	NO	45°
Tramontana Mestral NNO		22°30'

Signos convencionals de Meteorologia

Los següents signos convencionals de Meteorologia foren acordats en lo Congrés internacional meteorològic que tingué lloc a Roma en 1879.

Tempestat elèctrica	R
Llamps sense trons	△
Pedregada menuda	▲
Pedregada grossa	★
Nevada petita	+
Nevada grossa	+
Pluja	●
Boira	○
Boira seca	○
Boira	○
Plevisna gelada	○
Agulles de gel	○
Humida de vent	○
Corona al Sol	○
Halo al Sol	○
Corona a la Lluna	○
Halo a la Lluna	○
Arc-Iris	○
Aurora polar	○

Quan lo fenomenu passa al poca intensitat, se posa l'exposició 0. y quan es molt intens, se posa l'exposició 1.

Exemple: Pluja menuda	○
Pluja regular	●
Pluja forta	●

La hora meteorològica internacional per las observacions simultànies, es las 12^h 50^m PM de S. Geroni. Per senyalar horas del mati o de la tarde se posan los signos, AM y PM, que significan: avans del meridià y post-meridià.

Signos convencionals

Ferro-carrils construïts	—	Canals	—
Id en projecte	- - -	Carreteras	—
Divisió d'Estat	+++++	P-port y pich o punta	—
Id de Provincia	+++++	G-golf, I-illa, C-cap.	—

Las altituds s'expressen en metres.

S. Geroni està de { Madrid a 5°31' E.
S. Fernando a 6°01' E

Primer meridià de S. Geroni de M.

Mataró, Sitges, Tar-

Andreu 6, Santa Co-
Breda 58 y Hostal-
net 40, Sant Pol 44,

61 estació de Mont-

Torell 29, Gelida 35,

lleu 79, Torelló 87

à Martorell, y la de

ra, Puda, Igualada,

buy, salinas; Gar-

0°03' O.: Arenys de

34' N. y 0°38' E.:

E.

arts, y de mestras.

Institut provincial, 893 escolas públiques y 443 privades ab seminaris a Barcelona y Vich. Además hi ha a Barcelona moltes associacions ab ensenyansa, Ateneo, Academia de bonas lletres, Academies de ciencias, Academia de la llengua catalana, y varios centres de agricultura, industria y comers.

La beneficencia, conta 6 hospitals provincials, 24 municipals y 28 particulars, 1 Casa de Caritat, 1 d' horfens, 1 Maternidad, 4 manicomis, 1 casa de Correcció, 1 asilo-naval flotant, Germanas dels pobres, Caritat-cristiana, Sant Vicents de Paul y moltes altres associacions y cofradías y monte-pios.

Lo clero conta ab 2 catedrals, 66 parroquias de terme, 224 d' ascens y 202 d' entrada.

Tenen Giro-mútuol del Tresor, Barcelona y demás caps de partit.

Tenen bisbe, Barcelona y Vich; y Solsona té governador-ecclesiàstic. Son basílicas, Montserrat y la Catedral de Barcelona.

Barcelona es capital de ters naval, provincia marítima de 1.ª classe. Mataró es Comandancia de 3.ª; hi ha ajudantías a Vilanova, Sitges y Masnou.

La industria està molt adelantada contant grandiosas fàbricas de tota classe de teixits, filats, panyos, alfombras, paper, etc.; grans tallers de màquines, cristalleria, porcellana, etc., y la agricultura té per principals productos 'l vi y 'l oli.

GIRONA.

La provincia de Girona queda compresa entre 'l Tordera, las Guillerias, lo Pirineu y 'l mar, comprenent las divisions naturals de: La Selva, que es, l' encontrada compresa entre 'l Tordera, amonts Gavarrs y Montseny; Baix Ampurdà, comprés entre 'ls rius Ter, Fluvià y la montanya; Alt Ampurdà, que 's la gran comarca compresa entre 'l Pirineu, 'l Fluvià y la montanya; la Garrotxa, es la part de conca del Fluvià qual centro es Besalú; y la Cerdanya, que es l' alta plana ó cércol montanyós de Pirineus qual centro es Puigcerdà.

Judicialment, se divideix la provincia en 6 partits judicials, Girona y Figueras de terme; La Bisbal, Olot y Santa Coloma de Farnés són d' ascens, y Puigcerdà es d' entrada.

Militarment, perteneix a l' Ecclesiàsticament, té bisbe d' entrada,

Té aduana de 2.ª classe en Muga, Rivas, Blanes, Cadaq Palafrugell, Tosa, Camprodon

A Banyolas té ayguas sulfredas; a Sant Hilari ácido-car

L' instrucció pública com escolas de mestras, de dibu provincial y 4 populars.

La beneficencia, té adem municipals, 7 particulars, 1 in

Té habilitació de Giro-mú qués, Sant Felio de Guixols y

Té carretera de 1.er ordre de Girona a Olot, de Ripoll a

Los ferro-carrils són, cont De Barcelona a Port-Bou.

Riudellots 94, Fornells 99, Gir Sant Miquel 135, Tonyià 137, y

170 y Port-Bou 172.

De Barcelona a Sant Joan De Barcelona a Girona (in

Hi ha en construcció 'l Blanes a Sant Felio de Guixo

a Girona passant per Llagost

Full d'Instrucció Geogràfica publicat l'any 1881 per l'Assoc d'Excursions Científiques, nom primitiu del Centre Excursionis Aquests cartells van ésser editats com a tasca de divulgació i fix tacions de tren.

GEOGRAFIA, es la ciencia que estudia la Terra: astronómicament, ó sia en sas relacions ab los altres astres; físicament, ó sia estudiant la part sòlida ú orogràfica, la part líquida ó hidrogràfica y la part gaseosa ó atmosférica; y per fi, políticament, ó sia en lo que té relació ab las costums de la humanitat.

La Geografia se divideix en escrita, quan se fá la explicació d' ella en escrits; y en gràfica, quan se fan representacions del tot ó part de la Terra per medi de dibuixos que 's diuhen mapas, cartas ó planos.

Los Mapas se divideixen en generals, quan representan una part gran de la Terra, com una nació; y en particulars, quan representan una part reduhida, com, per exemple, una provincia.

Los mapas particulars, además, se divideixen en: topogràfichs, quan la estensió de la superfície que representan se pót considerar plana; y en corogràfichs, quan representan un tros reduhit, com es lo plano de una població.

Continent, es una gran extensió de la superfície de la Terra sense estar tallada per mar, per exemple: la Europa.

Península, es una extensió de la Terra voltada de mar, menys una part que serveix de pas, per exemple: Espanya y Portugal, ó lo tros entre lo Cap de Creus y Rosas.

Illa, es un territori voltat tot de mar ó riu, com Mallorca.

Moltas illas aprop unas d' altres forman un *arxipelach*.

Illot, es una illa petita, com las Medas.

Cayo, es una illa baixa, arenosa ó cubierta de petita vegetació, que 's diu manglá.

Banch, es un arenal que, si surt fora del mar com una illa, se diu que vetlla, y si la mar lo cubreix, se diu cubert ó negat. Los séus costats se diuhen, *verils*.

Escull, es un alt-fons de rocas ó corals, que també pót vetllar ó estar negat.

Arrecif, es una extensió unida d' esculls.

Vigia, es una roca sola que tregui lo cap fora aygua, en mitj del mar.

Costa, es la faixa de terra que la separa del mar. Pót ser de platja de sorra, pót ser baixa ab vegetació y pót ser alta de rocas, en qual cas se 'n diu *acantilada*.

Cap, es una part de la terra que 's fica dintre del mar, com lo de Creus. Si es baix de sorral, se 'n diu *punta*, com la del Llobregat; y si es elevat y espedat ó acantilat, se 'n diu *promontori*, com lo Cap de Salou ó 'l de Sant Sebastiá.

Istme, es una faixa estreta de terra que uneix dos territoris, como es lo de Panamá.

Duna, es una montanya de sorra.

Delta, es una illa formada per las bocas d' un riu, com se veu en lo Ebro.

Montanya, es una elevació de terreno: una cadena de montanyas altas se 'n diu *cordillera*; si son baixas, se 'n diu *colina*, y si son escarpadas, se 'n diu *serra*.

La ratlla que 's uneix la pendent lateral que á ve...

Si la carena d' una r... pich; si cónich ab punta he... diuhen *germans* y *mamelons*.

Volcá, es una montany... forat que 's diu *xemeneya*.

deix sofre, s' en diu *sulfat*.

Plana, es una extensió...

Vall, es un plá rodejat...

Port, *Pas* y *Congost*, in...

dos plans.

Relleix, es lo recó form...

cascats y rius.

Mogot, es un dels peny...

blant á la de Montserrat. T...

Single es la talladura...

Vallés, Sant Geroni de Mor...

Port de mar, es una e...

resguardadas de la mareja...

rals, quan no hi ha intervin...

com es lo de Barcelona.

Dársena, es un port in...

Oceá, es un mar que s...

Mediterrani, es un ma...

Golf, es una entrada g...

Badia, es un golf petit...

Estret, es un bras d' ay...

Canal, es un estret llar...

Llach, es una extensió...

si comunica ab lo mar, se '...

Riu, es una corrent d'...

ó en un llach. Los rius en s...

d' unió de dos rius se 'n di...

brassos, passas, bocas ó go...

DESCRIPCIÓ DE CATALUNYA.

CONFINS GENERALS.—Catalunya, que antigament era una potencia poderosa reina del Mediterrani, avuy desgraciadament tan secundari paper de provincia de la nació espanyola. Quant era nació, comprenia tota l' actual Catalunya, Aragó, València part de la Grecia y las illas de Sicilia, Córcega y Cerdenya. Avuy sos límits són los següents: per tramontana los Pirineus, a vera y seguint per Coll de Banyuls, Puig Salifore, Coll Forcadell, lo Portus, per ahont passa la carretera de Girona á Perp de Perelló, Coll de las Falgueras, Costabona, Portelle ó Gegant, Puigmal, desde aquí s' en vá á Puigcerdá, desde ahont surt va á n' als pobles de Llívia, Sareja y Gorguja, que ab tot y estar dintre de Fransa, pertanyen á Espanya. Segueix després lo Pich de Maranges, ahont terminan los Pirineus de la provincia de Girona, y comensa la frontera de la petita república d' Ar port Negra, Arcadell, Civis, Os y Tor, pobles aqueixos de la provincia de Lleyda. Agafat de nou 'l Pirineu, segueix per los alt Estats y Barlanguere á buscar lo pas del riu Garona, ahont hi ha 'l pont del Rey, desde aquí segueix la frontera cap á Mitjà pich de Anetou (Maladetta). Deixant en aqueix punt lo Pirineu, agafa la frontera, 'l riu Noguera-Ribargorçana y 'l segueix luego un poch á ponent d' Almacellas y á menys distancia á llevant de Fraga, voreja 'l Cinca fins á Mequinensa, agafant haont acaba la provincia de Lleyda y comensa la de Tarragona, qual divisoria segueix lo riu Matarranya com una llegua, Maella, que deixa un poch á Ponent, y segueix lo riu Algas, fins Arnés, passant per Caseras, Arenys de Lledó y Lledó. Ag l' alta cordillera dita Ports de Beceite, que segueix fins la Genia, ahont agafa lo riu del mateix nom y 'l segueix fins al mar nar. Las divisorias mediterráneas de las provincias són: per Tarragona, la riera d' Arbós, que la separa de Barcelona, y el riu celona de Girona.

Las divisorias interiors de las quatre provincias són: entre Barcelona y Girona, 'l Tordera fins á Batlloria á prop de Gualba seny y segueix per las Guillerfás, troba 'l Ter en Sant Martí de Carós, puja á l' alta ermita de Nostra Senyora del Far, y Coll de part del Puig Secalm, troba 'l Ter un poch mes amunt de Montesquiu, passa per Alpens, Palmerola y Castellar de Nuch, y Nort de la provincia de Barcelona, y segueix la serra de Cadi fins al Coll de Pendix, ahont termina la divisoria. Entre Girona divisoria en el Coll de Pendix avans esmentat y va á buscar lo pich de Maranges, passant per Prats, Isobol y Maranges. Entre comensa la divisoria en lo Coll de Pendix y segueix la serra de Cadi fins lo Coll de Tanca la Porta; passa luego per Grossa ponent de Cardona, Castellfullit, troba 'l carril de Barcelona á Lleyda en Montfalcó y acaba en Aguiló, aprop de Santa Coloma soria entre Lleyda y Tarragona comensa en dit últim punt y passa per Vallfogona, troba 'l carril de Tarragona á Lleyda un poch segueix la Serra de Llena fins á trobar l' Ebro á Fayon. Y per fi la divisoria entre Barcelona y Tarragona, comensa en Aguiló á ponent de Mirallés y La Llacuna, puja l' alta cima de Sant Gelma y arriba al mar per la riera d' Arbós.

La provincia de Tarragona té 224 kilòms. de costa; la de Barcelona 120 kilòms., y la de Girona 157'5 kilòms. La longitud Cap Cerbere fins al pich d' Anetou es de 278 kilòms. en ratlla sinuosa, després tenim 154 kilòms. confinant ab la provincia d' d' Escarpe; 36 kilòms. de provincia de Zaragossa fins á 3 kilòms. al Sur de la carretera qu' uneix á Maella ab Batea; 54 kilò Teruel fins al Tossal y per fi: 39 kilòms. de la provincia de Castelló. Lo total fa 1,063 kilòms. de perimetro. La forma aproximada d' un triangul quals vertices són Cap Cervera, pich d' Anetou y Alcanar, y qual superfície es de 32,330 kilòms. quadrats.

DATOS GENERALS.

	Superficie en kilòms. 2.	Població total.	Densitat per kilòms. 2.	Ordre de població en Espanya.	Ajuntaments.	Habitants per Ajuntament.	Poblacions.	Caseros.	Vivi.
Barcelona.	7,731	835,306	108'8	1	327	2,554	304	3,796	105